

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск шостий

**Хмельницький
2019**

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск шостий

**Хмельницький національний
університет
Кафедра слов'янської філології**

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск шостий

**Хмельницький
2019**

УДК 811.16; 82; 81-13
С 48

Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць / голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. – Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2019. – Випуск шостий. – 195 с.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри слов'янської філології (протокол № 2 від 1 жовтня 2019 року)

Редакційна колегія:

Горячок І. В., Подлевська Н. В. (голова редколегії), Сашко І. С., Серкова Ю. І., Станіславова Л. Л., Терещенко Л. В., Торчинська Н. М. (відповідальна за випуск), Торчинський М. М.

Збірник наукових праць містить публікації викладачів та студентів, присвячені питанням українського та зарубіжного мовознавства, літературознавства і дидактики.

Для філологів, перекладачів, педагогів та всіх, хто цікавиться зазначеними питаннями.

© Автори статей, 2019
© Хмельницький національний університет, 2019

ЗМІСТ

<i>Алексєенко Галина.</i> Історико-педагогічне становлення лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземної мови	6
<i>Баландюк Наталія.</i> Польські запозичення в українських говірках: до проблеми вивчення	10
<i>Брильянт Євгенія.</i> Міжкультурна компетентність перекладача в умовах професійного становлення	13
<i>Гнатюк Любов.</i> Феномен Ольги Токарчук у сучасній польській літературі	17
<i>Горячок Інна.</i> Взаємодія літератури і образотворчого мистецтва на заняттях з української літератури	21
<i>Гринь Ірина.</i> Словотвірний спектр ойконімії Старосинявського району Хмельницької області	24
<i>Дудко Марія.</i> Компаративні конструкції за об'єктом порівняння (на матеріалі збірки повістей та оповідань Д. Кешелі «Пора грибної печалі»)	30
<i>Дурач Каріна.</i> Порівняння балади «Пані Твардовська» Адама Міцкевича та однойменного перекладу П. Гулака-Артемовського	36
<i>Дячок Марина.</i> Полонізми у творах Івана Франка та Лесі Українки	39
<i>Євин Максим.</i> Тематика фразеологічних одиниць у бойківських говірках (за матеріалами «Словника бойківських говірок» М. Онишкевича)	43
<i>Замашнюк Ірина.</i> Структура та стилістичні функції абrevіатур у мові польської преси	46
<i>Капиця Альона.</i> Зоонімна лексика в польській фразеології	50
<i>Каштан Ольга.</i> Кольористика поетичної творчості Миколи Федунця	54
<i>Кметь Анастасія.</i> Особливості говірки села Олешківці Хмельницького району Хмельницької області	57
<i>Коваль Марина.</i> До питання про топонімікон села Яснозір'я	61
<i>Красноголовець Заругі.</i> Метод проектів та особливості його застосування у навчально-виховному процесі	64
<i>Міміна Надія.</i> Характеристика образів євреїв у польській літературі	69

<i>Мороз Тетяна.</i> Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами, що описують людину	73
<i>Олійник Любов.</i> Тематичне спрямування творчості Януша-Леона Вишневського	77
<i>Павлюк Олексій.</i> Бог і sacrum в епохах польської літератури до 1918 року	81
<i>Подлевська Неля.</i> Особливості перекладацької компетентності у становленні майбутніх філологів-полоністів	85
<i>Поліщук Ольга.</i> Діалогічне мовлення в ідіостилі М. Стельмаха	91
<i>Ранюк Оксана.</i> Ефективні методи розвитку риторичних умінь під час вивчення польської мови	94
<i>Римар Катерина.</i> Інтермедіальність як один із видів взаємодії мистецтв	99
<i>Станіславова Людмила.</i> Запозичення в перекладах польських текстів українською мовою	103
<i>Терещенко Людмила.</i> Відтворення фразеологічних одиниць при польсько-українському перекладі	109
<i>Тишковець Ірина.</i> Поширення польської мови на Рівненщині	116
<i>Торчинська Наталія.</i> Історія польського мовознавства крізь призму періодизацій	119
<i>Торчинський Михайло.</i> Кількісна характеристика власних назв космічних об'єктів	127
<i>Францкевич Олег.</i> Світ концентраційних таборів у творах Тадеуша Боровського	131
<i>Хмелюк Наталія.</i> Тематична та жанрова специфіка сучасної української дитячої літератури	133
<i>Царалунга Інна.</i> Полонізм як мовна одиниця	138
<i>Шевчук Марія.</i> Дослідження лексики північних говорів на основі «Словника поліських говорів» П. С. Лисенка	143
<i>Ямкова Яна.</i> Семантика назв квітів в українській та польській мовах	146
<i>Янзюк Дар'я.</i> Наукові основи публіцистики	151
<i>Chymeniuk Maryna.</i> Błędy gramatyczne w realizacji formuł językowych etykiety przez ukraińskojęzycznych użytkowników polszczyzny	155
<i>Delura Sebastian.</i> Etiologiczne i eschatologiczne mity huculskie na przykładzie «Cieni zapomnianych przodków» M. Kociubynskiego i cyklu «Na wysokiej połoninie» S. Vincenza	160

<i>Sierkova Julia.</i> Historia założenia polonistyki na Chmielnickim Uniwersytecie Narodowym	178
<i>Werżykowska Inna.</i> Obraz miłości małżeńskiej w noweli Bolesława Prusa «Kamizelka»	184
<i>Widlacka Sofia.</i> Język reklamowy: funkcja perswazyjna w reklamie prasowej i telewizyjnej	188
<i>Інформація про авторів</i>	191

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЛІНГВОМЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У суспільному вимірі щодо професійності викладача іноземної мови домінуючим є переконання, що саме носій мови (іноземець) здатен найкраще навчити іноземної мови. Європейські стандарти освіти вимагають внесення суттєвих змін щодо визначення компетентності викладача іноземної мови. Навчальні програми підготовки майбутніх викладачів у більшості країн визначають три найважливіші компоненти: 1) методично-педагогічний; 2) лінгвістичний; 3) літературознавчий.

Сучасна концепція навчання передбачає поєднання якісної мовної компетенції і якісної педагогічної майстерності, вміння володіти методикою і організаційними засобами у навчальному процесі [7, с. 237].

Наукова спадщина різних історичних періодів має значний вплив не лише на особливості вивчення іноземних мов як дисциплін, але й на підготовку викладачів іноземних мов, особливо на їхню лінгвометодичну компетенцію. Проблематика характеристики та опису педагогічної діяльності викладача іноземної мови не має свого розкриття в окремій галузі історії педагогіки як науки. Однак особливості саме цього напрямку педагогічної діяльності описано в працях класиків літератури (Л. Толстой, Т. Шевченко, І. Франко), у творах яких відображено еволюцію ставлення суспільства до викладачів. Цю проблему з погляду філософії висвітлює А. Дистервег, Г. Сковорода, В. Татищев. У сучасних педагогічних дослідженнях цей напрям висвітлюють В. Вихруш, М. Євтух, С. Сірополк. Особливості методів, засобів і технологій навчання іноземних мов проаналізовано в студіях Н. Борисової, Л. Кравчук, В. Плахотника, Л. Щерби. Історичний аналіз підготовки викладачів на території України частково описують В. Безлюдна, А. Долапчі, О. Мисечко, О. Шендерук.

Проблема лінгвометодичної підготовки викладачів іноземної мови розроблялася у досить вузькому науково-методичному аспекті, тому її результати не можуть повною мірою

використовуватися у процесі моделювання системи формування лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

У різні періоди в науковій літературі представлено інформацію щодо лінгвометодичної підготовки студентів у двох напрямках:

1) розуміння, як саме вивчали іноземні мови, які методики і технології застосовували;

2) характеристика викладача іноземної мови як особистості.

Термін «викладач іноземної мови» не існував, тому враховувалися загальні вимоги до вчителя.

У період XVII–XVIII ст. виникають перші державні школи, академії наук, учительські семінарії та училища. Поряд із розвитком друкарства переймаються і новітні іноземні педагогічні ідеї.

Перші спроби узгодити рекомендації з лінгвометодичної підготовки викладачів зроблено на державному рівні реформою Петра I у XVIII ст.

В Україну Просвітницька епоха прийшла з Північної Європи. Спочатку реформи поширилися на Річ Посполиту, а звідти на територію України.

1576 року на Волині засновано перший заклад вищої освіти – Острозьку колегію, де починається викладання іноземних мов, що поступово поширюється на гімназії й університети України. Воевода Костянтин Острозький запрошує іноземних учених викладати низку дисциплін, зокрема й іноземні мови. Після закриття Острозької колегії 1636 року головним освітнім центром стала Києво-Могилянська колегія, мовна підготовка у якій полягала у викладанні кількох мов – латинської, грецької, польської. Саме польською мовою володіли майже всі студенти в Україні, нею користувалися під час викладання дисциплін. Мовознавча концепція Києво-Могилянської академії постійно підтримувала піднесення престижу багатомовності. Значна увага приділялася підготовці викладацького складу академії з-посеред студентів, випускників академії.

На зміст і методики навчання в тодішніх навчальних закладах вагомий відбиток наклали педагогічні ідеї Яна Амоса Коменського.

Початком створення державної системи шкіл став статут народних училищ від 5 серпня 1786 року.

На початку XIX ст. історія вищої освіти в Україні тісно пов'язана з університетами. 1802 року створено Міністерство народної освіти, розбудовується централізована і структурована система державних навчальних закладів: парафіяльних і повітових училищ, гімназій. З усіх навчальних закладів тільки в гімназіях офіційно планували викладання класичних і нових мов – латинської, німецької і французької.

1804 року прийнято «Статут навчальних закладів, підпорядкованих університетам». Окрім Московського університету, було відкрито Віленський університет, згодом у Казані і Харкові. У цих університетах функціонували факультети словесних наук, викладання на яких переважно здійснювалося латинською мовою. Натомість європейські мови, зокрема польську, викладали лектори на додаткових курсах.

Початок XX століття характеризується активним пошуком шляхів удосконалення системи підготовки вчителів іноземних мов та удосконалення методики навчання. Двотомне видання «Вища школа СРСР за 50 років (1917–1967)» вказує на участь інститутів народної освіти в підготовці викладачів іноземних мов для інститутів, на відкриття Київського інституту лінгвістичної освіти, існування на початок 1941 року педагогічних інститутів іноземних мов у Дніпропетровську, Одесі, Харкові.

Із початком 90-их років XX ст. настає новий етап: починається широке освоєння джерельної бази, більше акцентується увага на рівні якості підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Із 2005 року – це період євроінтеграції, який позначається входженням України до Болонського процесу, що відображається в посиленні мотивації до вивчення іноземних мов. Пріоритетним напрямом підготовки студентів стає формування комунікативної компетенції і запровадження інноваційно-педагогічних технологій.

Доктор Єжи Ковалевський цитує слова професора Ростислава Радишевського, одного з найвідоміших сучасних українських полоністів: «Ukraińska polonistyka jest jedną z najstarszych w świecie». Далі автор підкреслює: «Należało by bowiem przenieść się do czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów (a może jeszcze wcześniej, przed Unię Lubelską) by potem wymiwniając choć kilku przedstawicieli polonistów w różnych najwcześniejszych ośrodkach (Charkowie, Kijowie,

Czernihowie) przejść wrzeczcie do czasów nam bliższych: zaborów, czasów II Rzeczypospolitej, okresu powojennego» [2].

Є. Ковалевський чітко окреслює значення і пропонує ґрунтовний деталізований підхід до системи підготовки майбутніх полоністів у системі закладів вищої освіти України, описує стан сучасної полоністики, аналізуючи позитивні й прогресивні напрями навчального процесу, водночас наголошує на недопустимості поверхневості в практичній реалізації завдань і змісту навчальних програм.

Таким чином, суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення, які відбувалися впродовж кількох століть, створили об'єктивні передумови розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Література

1. Візетіу К. В. Науково-методична компетентність у сучасній педагогічній парадигмі. URL: http://intkonf.org/vezetiu_kv_naukovo_metodichna_kompetentnist_u_suchasniy-pedagogichniy_paradigmi.

2. Ковалевський Є. Місце українських іноземних полоністик у глобальній системі полоністичного навчання. URL: file:///C:/Users/12345/Downloads/kps_2016_28_36.pdf

3. Кокнова Т. А. Історико-педагогічне становлення лінгвометодичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов у період просвітництва. *Електронний науковий фаховий журнал* URL: isp.poipro.pl.ua/artikle/view/142827/142048

4. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Львів : Афіша, 2001. 206 с.

5. Kowalewski J. Poradnik metodyczny dla studentów polonistik i nauczycieli na Ukrainie. *Fundacja wolność i demokracja*. 2018. С. 29–50.

6. Raczyńska M. Kompetencje lingwistyczne, socjolingwistyczne, pragmatyczne i funkcjonalne w uczeniu się i nauczaniu języka według standardów Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego: referat. URL: <http://kms.polsl.pl/prv/spnjo1/referaty/raczynska.pdf>

7. Szplit A. Kompetencje nauczyciele języków obcych w Polsce i Europie URL: www.akademia.edu/.../Kompetecje_nauczycieli_jezykow_obcych_w_Polsce_i_Europie

ПОЛЬСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ

На українському ґрунті праслов'янська лексика зазнала певних семантичних трансформацій, які відзначаються також у низці слов'янських мов. Як стверджують науковці, контакти між українськими говорами та говорами західнослов'янських мов виявляються як у вигляді спільних міждіалектних утворень (деякі з них сягають ще праслов'янської доби), так і у вигляді запозичень, які на українському ґрунті асимілювалися, зазнаючи фонетичних, морфологічних та семантичних змін [4, с. 513].

Українсько-польські зв'язки тривають здавна, як здавна поруч живуть українці та поляки. Територіальна суміжність, торгівля, культурний взаємовплив, перебування цих народів в одній державі – ось чинники, які сприяли проникненню, а згодом і запозиченню українських слів у польську мову.

На думку О. Могили, «до лексики української мови полонізми проникають двома шляхами: або безпосередньо з мови чи діалекту, або ж через літературну мову. Деякі з них поширені на значній території, інші ж займають обмежений простір і мають вузьколокальний характер. Пояснити це можна тим, що територія, на якій відбувалися інтерференційні процеси, не була на той час економічно об'єднаною, тому і результати схрещення мають невеликі ареали [4, с. 515].

З-поміж усіх запозичень в українській мові найбільші проблеми виникають при дослідженні полонізмів. Свого часу питання міжмовних запозичень вивчали як українські (Г. Віняр, І. Гороф'янюк, Е. Гоца, Є. Грицак, Й. Дзєндзелівський, М. Могила, Л. Непол, С. Олексієнко, Н. Совтис, Т. Старак, В. Титаренко, Т. Тищенко, В. Черняк, П. Чучка), так і польські (О. Брюкнер, Е. Вольнич-Павловська, Ю. Косць, Т. Лер-Сплавінський, З. Штібер) науковці.

На думку багатьох мовознавців українсько-польські мовні контакти починаються з XV ст., проте І. Огієнко проаналізувавши письмові пам'ятки стверджував, що польський вплив на західноукраїнську мову помітний уже в XI ст. [1, 86].

Як свідчить низка і наукових досліджень, і пасивних спостережень, полонізми посідають друге місце після росіянізмів. Причиною цього стали позалінгвальні фактори, зокрема сусідство держав, загарбницька політика, постійне намагання окатоличення й полонізації території Поділля. Тому в устах старшого покоління залишилася низка полонізмів, які сприймаються як діалектизми, а в устах молодшого покоління з'являються новітні полонізми як результат міжкультурної взаємодії.

Полонізмом вважають слово або його окреме значення, вислів тощо, запозичені з польської мови або утворені за її зразком [5, с. 503]. Полонізми, особливо старі, не завжди усвідомлювані мовцями як чужорідний елемент, зберігають, проте, ознаки свого походження: хлопець (*хлопець* – *chłopiec*, золото – *złoto*, невний – *rewny*, сон – *sen*, Я ся маєш? Як почуваєшся? – *Jak się masz?*). Частина полонізмів проникла в українську мову давно і не сприймається як чужорідний елемент. Інші відносно недавнього походження: потрапили з польської або через її посередництво у XIX – XX ст. завдяки письменникам [5, с. 504].

Серед мовознавців немає одностайності у поясненні багатьох явищ української діалектної мови та ролі польської мови у їх постанні. Часто головним аргументом на користь тієї чи іншої думки стає інформація про ареал поширення полонізмів в українських говірках. Наприклад, дискутуючи про походження суфікса *-исько* (вважати його словотвірним полонізмом чи йдеться про спільний західно- і частково східнослов'янський ареал), Я. Закревська підкреслювала, що «територія поширення утворень із суфіксом *-исько* значно ширша від ареалів відомих полонізмів в українській мові, а тому не може бути пояснена історичними умовами, що склалися на західноукраїнських землях» [3, с. 87]. Також для української літературної мови характерне ствердінні *p* у кінці слова, тоді як у південно-західних та поліських діалектах депалаталізація *p* простежується в різних позиціях у словах.

Спорідненість походження, мовна і культурна близькість мов іноді становить значні труднощі при встановленні напряму запозичення. Кількастолітні контакти польської та української мов не дають змоги провести чітку межу між польськими запозиченнями в українській мові та українськими – в польській.

Проникаючи в нове мовне середовище, запозичене слово пристосовується до чужої лексичної системи, входить у чужі для нього лексичні зв'язки. Більшість дослідників виділяє три етапи запозичення: фонетична адаптація іншомовного слова; морфологічна адаптація запозичення; семантичне освоєння [2, с. 8].

Запозичення було і залишається одним із продуктивних шляхів поповнення лексичного складу української мови і потребує детального вивчення різних аспектів засвоєння запозичених слів. Протягом усього періоду функціонування сучасної української літературної мови відбувається так звана апробація запозичень на придатність і доречність використання. Особливо це бачимо у ХХІ ст. щодо польської мови. Внаслідок тісних міждержавних стосунків та різних політичних, економічних та культурних чинників до складу української мови активно входять полонізми, спочатку це відбувається на вузьколокальному рівні, в межах окремих спільнот, населених пунктів, а з часом може вийти і на загальнодержавний щабель. Не варто відкидати водночас можливість семантичної та стилістичної модифікації низки польських лексичних одиниць та граматичних конструкцій. Крім того, польське посередництво здавна слугувало джерелом міжнародної наукової і технічної термінології.

Отже, оскільки полонізми посідають значне місце в лексико-семантичній системі говорів української мови, це зумовлює потребу в їхньому детальному вивченні, особливо якщо зважати на побіжну увагу до цієї групи лексики, наприклад, у процесі вивчення окремих груп лексики, фонетичних чи граматичних особливостей місцевих говірок

Перспектива дослідження полягає в детальному вивченні особливостей функціонування полонізмів в українській діалектній мові, зокрема у війтовецькій говірці.

Література

1. Аркушин Г. Л. Народна лексика Західного Полісся: монографія. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 236 с.

2. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2005. 20 с.

3.Закревська Я. В.Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті. Київ : Наукова думка, 1976. 163 с.

4.Могила О. З українсько-польських лексичних паралелей *Київські полоністичні студії*. Том XVI. С.513–520 URL : file:///C:/Users/Uzer/Downloads/kps_2010_16_53.pdf

5.Українська мова. Енциклопедія / під ред. В. М. Русанівського, О. О. Тараненка. Київ, 2004. 824 с.

Євгенія Брильянт

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У сучасних умовах інтеграції України у світовий освітній та інформаційний простір стрімке зростання міжнародних контактів спонукає все більшу кількість учасників цього процесу до необхідності долати не лише мовний, а й культурно-ментальний бар'єр між представниками різних культурних спільнот.

У цьому процесі міжкультурні непорозуміння зазвичай сприймаються набагато вразливіше, деколи спричинюючи міжкультурні конфлікти, на відміну від помилок у мовленні іноземців, які залишаються поза увагою представників носіїв мови. Сучасні соціокультурні обставини зумовлюють нові вимоги до підготовки фахівців у галузі іноземних мов та міжкультурної комунікації, а суспільство потребує фахівців із міжнародного та міжкультурного спілкування, що виходить за межі простого знання іноземних мов. Така ситуація вимагає змін і вдосконалення функцій фахівця-перекладача, його діяльність має орієнтуватися на створення умов для саморозвитку, формування й розвитку потреб та здібностей суб'єкта навчального процесу.

У процесі навчання студенти-філологи (зокрема полоністи) мають оволодіти уміннями виступати в ролі посередника між представниками своєї та польської культур, визначати причини порушення міжкультурної комунікації й ефективно усувати непорозуміння й конфліктні ситуації, що були зумовлені міжкультурними відмінностями. Одним із завдань професійної підготовки студентів-філологів має стати вивчення міжкультурних

відмінностей, що дає змогу чіткіше усвідомлювати особливості своєї культури, більш ефективно взаємодіяти з представниками іншої культури, уникати міжетнічної напруги як потенційної причини етнічних конфліктів.

Зараз студент закладу вищої освіти має широкі можливості обміну професійним досвідом із представниками інших культур та іншомовного спілкування зі своїми однолітками з країн, мова яких вивчається. Отже, необхідність формувати міжкультурну компетенцію як одне з основних завдань навчання іноземної мови в закладах освіти зумовлена навчальними потребами та викликами сучасності.

Особливу увагу в підготовці перекладачів необхідно звертати на вербальні та невербальні моделі поведінки, властиві іншим лінгвокультурним спільнотам, через безпосереднє застосування іноземної мови, які прийняті в інших лінгвокультурних спільнотах й усвідомлення через них національно-специфічних особливостей сприйняття світу іншомовними представниками, що сприяє формуванню міжкультурної компетентності.

Таким чином, пошук оптимальних засобів залучення студентів до культури своєї країни та країни, мова якої вивчається, стає одним із нагальних завдань філологічної освіти.

Вивчення проблеми міжкультурної комунікації уже багато років привертає увагу вчених – лінгвістів, психологів, педагогів. Серед публікацій, у яких досліджуються особливості формування професійної компетентності майбутніх філологів і перекладачів, заслуговують на увагу праці вітчизняних науковців О. Бірюк, Д. Іщенко, В. Калініна, Т. Колодько, О. Павлик, Т. Пастрик, З. Підручної, К. Скиби, Н. Соболя, Ж. Таланової, Л. Тархової, О. Шупти, А. Янковця.

Одним із головних завдань сучасної освіти є виховання фахівця такого рівня, який здатний пізнавати й створювати культурні продукти шляхом діалогічного спілкування, готовий до ефективної соціальної взаємодії на основі прийнятих у суспільстві моральних, правових та інших норм, що вимагає від усіх учасників навчального процесу високого рівня сформованих комунікативних навичок, комунікативної культури. Тому набуття студентами перекладацьких навичок можливе за умови системно організованого міжкультурного діалогу.

У контексті дослідження та на основі концептуальних ідей науковців (Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Фурманова та ін.) виникає потреба виділити такі ключові визначення міжкультурної комунікації: 1) це взаємодія культур, що здійснюється в певному просторі і часі, де феномен культури розглядається як родове поняття, культурні контакти набувають різних форм, які знаходять своє вираження в дотикові, взаємовідношенні, синтезі, доповнюваності й діалогові; 2) це взаємодія культур, за якої вони вступають у діалог, відбувається їх актуалізація, внаслідок чого виявляється загальнолюдське і специфічне кожної культури як системи; 3) це взаємодія культур, що отримує свою екстеріоризацію через мову і вербальний зміст, які створюють специфічну картину світу [3, с. 17].

За визначенням Ф. Бацевича, «міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, що, як правило, послуговуються ідентичними мовами, але відчують лінгвокультурні особливості партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні» [1]. Виходячи із визначення, вважаємо, що рисою міжкультурної комунікації є усвідомлення відмінності самого партнера, а також особливості його мотивацій, знань, мови, жестів, символіки тощо. Вважаємо, що, набувши навичок соціокультурної та міжкультурної комунікацій, які забезпечують соціальні та професійні контакти, підтвердивши готовність особистості до соціальної взаємодії на основі прийнятих у суспільстві моральних і правових норм, виявивши повагу до людей, толерантність щодо іншої культури, готовність відчувати відповідальність за підтримку партнерських відносин, студенти у процесі перекладацької діяльності набувають міжкультурної компетенції.

Завдання перекладача полягає в забезпеченні успішної комунікації між носіями різних мов. Зрозуміло, що в ситуаціях спілкування, коли комуніканти належать до різних національно-етнічних і мовних спільнот, можуть виникнути проблеми в комунікації, зумовлені розбіжностями у їхніх культурах. Однак у таких ситуаціях мовний бар'єр – не єдина перешкода на шляху до взаєморозуміння. Мають значення національно-специфічні

особливості різних компонентів культур комунікантів, що можуть значно ускладнити процес міжкультурного спілкування. Адже в основі будь-якого мовного спілкування – знання реалій, знання предмета комунікації між учасниками спілкування. Таким чином, перекладач виконує роль не лише мовного посередника, але й посередника між культурами.

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє виділити головні умови толерантної міжкультурної комунікації, з якими у процесі іншомовної освіти мають бути ознайомлені студенти: необхідно сформулювати позитивне ставлення до партнера в процесі міжкультурного спілкування; бути відкритим до пізнання чужої культури і сприйняття міжкультурних відмінностей; навчитися розмежовувати колективне й індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; володіти контекстними знаннями, пов'язаними з визначенням місця й обстановки спілкування і ступенем його формальності, з визначенням комунікативного статусу учасників спілкування; навчитися долати етноцентризм, який є однією із серйозних перешкод на шляху повноцінного міжкультурного спілкування; долати стереотипи; навчитися диференціювати, аналізувати, долати культурний шок і адаптуватися до нового культурного оточення; глибоко вивчати національно-специфічні особливості невербальної комунікації; опанувати набір комунікативних засобів і вміти його застосовувати залежно від ситуації спілкування; дотримуватися етикетних норм, правил поведінки і прагнути до симетричності спілкування; формувати толерантне ставлення до всього нового «чужого».

Отже, сучасний глобалізований світ створює умови для мультикультуралізму і багатомовного середовища, до яких філолог (майбутній перекладач) повинен адаптуватися, жити і повноцінно виконувати свою роботу, будучи толерантним до культурних цінностей, звичаїв, традицій інших людей, до проявів культурних відмінностей і стереотипних форм поведінки людей, що належать до різних культур.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. Київ : Вид. центр «Академія», 2004. 344 с.

2.Зорівчак Р. Про підготовку перекладачів для України XXI ст. *Сучасна лінгвістика*. 2005. № 7. С. 15–17.

3.Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам. Москва, 1995. 189 с.

4.Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.

Любов Гнатюк

ФЕНОМЕН ОЛЬГИ ТОКАРЧУК У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Травень 2018 року заголовки газет та журналів промовисто оголошують: «Письменниця Ольга Токарчук отримала Міжнародну Букерівську премію». А у травні 2019 року книжки авторки масово розкуповують українські читачі.

Польська письменниця, есеїстка, автор сценаріїв, поетеса, психолог, лауреат літературної премії «Ніке» та Міжнародної Букерівської премії, співорганізатор Фестивалю оповідання, членкиня партії «Зелені 2004», член редколегії щоквартального журналу «Політична критика» – усе це про Ольгу Токарчук. Нагороджена численними преміями, зокрема премією Польського товариства книговидавців, премією фундації ім. Костельських (1997), «Паспортом» журналу «Політика», а також кількома номінаціями до літературної премії «Ніке», чотирикратна лауреатка «Читачів Ніке». У 2008 вперше нагороджена цією премією рішенням журі.

Виросла в Сулехові, у родині вихідців з України, потім разом із батьками переїхала до Кетша, де закінчила загальноосвітній ліцей ім. Норвіда. «Моя бабця Ольга Токарчук була україркою, дід – поляком, після війни родина розпорошилася, частина залишилася тут, інша замешкала у Польщі, а ще частина – у Франції. Минулого року я зустрілася з тією частиною родини, яка мешкає у Франції. Розмовляли ми з ними дивною польсько-українською мішаниною, я не знаю української, хоча батько знає... І тут, у Львові, маю родину, недалеко від Збаража. А взагалі

Токарчуки походять із Токів біля Тернополя» [1]. Письменниця закінчила факультет психології Варшавського університету. Під час навчання опікувалася психічно хворими людьми як волонтер.

Після університету працювала психотерапевтом у Валбжиху. Коли її перші твори набули популярності, звільнилася з роботи і, переїхавши до Нової Руди, присвятила себе літературній праці. Досить довго мешкала в Краянові біля Нової Руди, у Судетах. Красвиди й культуру цих околиць змальовано в кількох її творах. Зараз мешкає у Вроцлаві. Читає лекції з написання прози в Літературно-мистецькій студії Ягеллонського університету в Кракові.

Ще в підлітковому віці почала писати вірші. Дебютувала 1979 року на сторінках журналу «Навпростець», де під псевдонімом «Наташа Бородіна» опублікувала перші оповідання. За перший роман – «Мандрівка людей книги» – отримала премію «Польського товариства книговидавців». Цей твір є чимось на зразок літературної параболи. У буквальному сенсі це розповідь про невдалу подорож за таємничою книгою, внаслідок якої двоє головних героїв знаходять велике кохання. Події відбуваються в XVII ст. у Франції та Іспанії, але не місцевим колоритом приваблює ця повість, а захопленням Містерією.

Найбільшим досі успіхом О. Токарчук став виданий 1996 р. роман «Правік та інші часи». Книгу номінували на літературну премію «Ніке» 1997 р. «Токарчук із шматків справжньої історії будує міф, тобто історію, занурену в порядок, де всі події, включаючи трагічні і злі, мають своє виправдання. Простір організований в образі мандали – кола, вписаного в квадрат, який є геометричним поданням досконалості і повноти» [5].

У кінці XX ст. авторка почала писати другий роман – «Е.Е.» (1995). Цього разу події відбувалися у Вроцлаві. Головна героїня, Ерна Ельцнер, дівчина-підліток із польсько-німецької буржуазної сім'ї, розкрила в собі талант медіума.

1998 р. приніс збірку оповідань «Шафа», а також черговий роман під назвою «Дім денний, дім нічний». Це другий роман О. Токарчук, номінований на премію «Ніке». На цю ж премію номіновано збірку з дев'ятнадцяти оповідань під назвою «Гра на багатьох барабанчиках», видану 2001 р.

2004 р. видано «Останні історії». Ця книжка торкається найбільш універсальних проблем людини, складається з трьох окремих повістей, представлених у незалежних для себе часових та просторових межах.

На початку жовтня 2007 р. вийшов роман «Бігуни». Над ним Ольга Токарчук працювала три роки. Згадує, що більшість нотаток робила під час подорожі. «Але це не книжка про подорож. У ній немає описів пам'яток чи якихось місць. Це не щоденник мандрівки й не репортаж. Я швидше хотіла придивитися до того, що значить подорожувати, рухатися, переміщатися. Який у цьому сенс? Що це нам дає? Що це означає», – пише авторка у вступі. Як каже авторка, «писання романів – це для мене перенесене в зрілість оповідання собі самій казок. Так, як це роблять діти, перш ніж заснути. При цьому користуються мовою, що перебуває на межі сну й дійсності, описують і вигадують». 5 жовтня 2008 р. Ольга Токарчук отримала за «Бігунів» літературну премію «Ніке». Книжка перемогла також у рейтингу читачів. 2018 року за книгу «Бігуни» отримала Міжнародну Букерівську премію. Вона була перекладена Дженніфер Крофт англійською під назвою «Flights» (Польоти).

Щорічна Міжнародна Букерівська премія (Man Booker International Prize) – престижна британська літературна премія, заснована 2005 року. Її вручають за найкращий літературний твір, перекладений англійською мовою. Гроші діляться порівну між автором та перекладачем твору, аби підкреслити важливість роботи перекладача [2].

Роман «Веди свій плуг понад кістками мертвих» побачив світ восени 2009 року й викликав бурхливі дискусії. Книжку перекладено 27 мовами, номіновано на премію Nike. «Веди свій плуг понад кістками мертвих» (назва – цитата з творів Вільяма Блейка) – кримінальний роман (який також називають еко- або моральним трилером), у якому розважальна форма слугує для передачі важливого змісту: «Солідарність із тваринами – найслабкішою ланкою в ланцюзі влади, до якої найбільш жорстоко ставляться і яка є символом опозиції патріархату» [4].

Ця історія була описана Юліушем Куркевичем у «Gazeta Wyborcza»: «Чоловіки помирають у невеликому поселенні в долині Клодзко. Всі вбиті були жадібними мисливцями.

Розрахунки мафії? А може, помста тварин?» [3]. 2017 р. Агнешка Голанд екранізувала роман.

Після цього роману О. Токарчук видала збірку есеїв «Момент ведмеда», у яких розповідає про тіло, сексуальність і смерть.

2014 року з'являються «Книги Якуба» – епічний роман про Якуба Франка, єврейського месію XVII ст.

Авторка «Книг Якубових» і їхній перекладач шведською мовою Ян Генріх Сванн у жовтні 2016 року стали першими лауреатами Міжнародної літературної нагороди Kulturhuset Stadsteatern в Стокгольмі.

Твори письменниці перекладені багатьма мовами, зокрема українською, англійською, чеською, хорватською, данською, французькою, іспанською, каталонською, литовською, німецькою і багатьма іншими.

В Україні книжки письменниці видаються у таких відомих видавництвах, як Урбіно («Веди свій плуг понад кістками мертвих») та Фоліо («Бігуни»).

Отже, ми сміливо можемо називати Ольгу Токарчук беззаперечним відкриттям у польській літературі останніх років. Цю письменницю цінують і критики, і читачі. Вона – феномен популярності і гарного смаку, знань і письменницьких навичок, філософської глибини і майстерності оповідання.

Література

1. На межі з Україною. Польська письменниця Ольга Токарчук про українськість, кордони і нормальних людей. *Молодіжне перехрестя*. 2010. № 144. URL: <https://www.chasipodii.net/mp/article/1627/>

2. Письменниця Ольга Токарчук отримала Міжнародну Букерівську премію. *BBC News Україна*. 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-44221305>

3. Nogaś M. Festiwal Góry Literatury, czyli przyjeżdż do Kotliny Kłodzkiej i porozmawiaj o książkach z Olgą Tokarczuk i jej gośćmi. *Gazeta Wyborcza*. 2017. URL: http://wyborcza.pl/7,75517,22021295,festiwal-gory-literatury-czyli-przyjedz-do-kotliny-klodzkiej.html?disable_edirects=true

4. Tokarczuk O. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/olga-tokarczuk>

5. Sosnowski J. Bizarność. 2018. URL: <https://jertzysosnowski.pl/tag/lga-tokarczuk/>

ВЗАЄМОДІЯ ЛІТЕРАТУРИ І ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Одним із найбільш поширених видів інтеграційних зв'язків на заняттях літератури є взаємодія словесного та образотворчого мистецтв. Про використання живопису на заняттях з літератури написано чимало методичних робіт, і це закономірно, бо з часу появи «Великої дидактики» Яна Коменського принцип наочності став одним з основних у педагогічному процесі. Твори живопису, володіючи зримою виразністю, дозволяють студентам конкретно уявити портрети героїв, побут, картини життя, історичних осіб та історичну епоху в цілому.

Метою нашої статті є визначення особливостей взаємодії літератури і образотворчого мистецтва на заняттях з української літератури.

Внутрішній зв'язок літератури з живописом виявляється в тому, що письменник, запам'ятовуючи зорові відчуття, створює образи, спираючись на асоціації, контекст, слова-символи, переносне значення слова. Слово, таким чином, у художньому тексті виступає умовним знаком предметів і понять, тоді як в образотворчому мистецтві художник передає видимі подоби зображуваних предметів за допомогою фарб, ліній, тонів, кольору.

Мікеланджело свого часу висловив дуже цікаву думку про подібність поезії та живопису: «Між живописом і поезією існує разюча схожість; це, звичайно, і дало підставу назвати одне з цих мистецтв німою поезією, інше – промовистим живописом» [2, с. 19]. Візуальні образи орієнтовані на зорові асоціації реципієнта, роботу його образного мислення і творчої уяви, тоді як музичні образи більше впливають на слухові рецептори. Така властивість художнього тексту підказує способи роботи з ним у процесі сприйняття та аналізу-інтерпретації.

Погоджуємося із висловлюванням С. Зініна, що зв'язок образотворчого мистецтва та літератури покликаний сприяти поглибленню сприймання внутрішньої цілісності літературного курсу філологами, формуванню уявлення про літературний процес

як про динамічний, поступово розвиваючий і внутрішньо взаємопов'язаний історико-культурний феномен [2, с. 76].

С. Колокольцев конкретизував різні типи образно-опосередкованої наочності на заняттях літератури [1, с. 87], серйозну увагу приділивши художній ілюстрації. По-перше, це малюнки самих письменників (Т. Шевченка, О. Довженка, Б. Лепкого, Б.-І. Антонича та ін.), які, будучи невід'ємною частиною творчого процесу, дозволяють вловити зміст тих чи інших художніх образів, концепцію твору й авторське розуміння багатьох художньо-естетичних проблем. Другий вид ілюстрації до художніх текстів автор позначив як «коментар» художника до твору, що становить собою серію малюнків до тексту, зокрема ілюстрації до «Енеїди» І. Котляревського, зроблені А. Базилевичем, до «Кобзаря» – Т. Шевченком, до «Берестечка» Л. Костенко та «Перекопа» О. Гончара – С. Якутовичем. Художній «коментар» дозволяє побачити хід дії, конкретні сцени, систему персонажів, включити ілюстрації в коментоване читання та інтерпретацію тексту. Досить детально розглядаються науковцем і такі форми роботи з ілюстраціями, як їхнє залучення при вивченні біографії письменника і ліричних творів, використання творів образотворчих мистецтв для прихованого аналізу літературних текстів. Також слід зазначити вагомість зображень, портретів та автопортретів самих письменників [2, с. 190].

Учений-педагог В. Маранцман пропонує різні варіанти «спілкування» з творами живопису, графіки, скульптури та архітектури. На його думку, перераховані види мистецтва залучені викладачем на заняття, не є просто фоном, не виконують функцію звичайної ілюстрації, а використовуються для проникнення в глибинну сутність мистецтва Середньовіччя, Відродження, Романтизму, Модернізму [4, с. 87].

Вивчення літератури у взаємоз'язках із образотворчим мистецтвом може відбуватися за допомогою різних методів і прийомів. Ми пропонуємо деякі найбільш результативні.

Асоціативна сітка (куц). Робота проводиться так само, як і під час складання гранування, з тією різницею, що слова-асоціації також можуть бути проаналізовані (до них можна дібрати відповідні асоціації). На дошці висить малюнок, ілюстрація, портрет, пейзаж, викладач записує основне поняття чи прізвище,

після чого студенти називають / записують характеристики поняття. Наприклад, картина «Катерина» при вивченні однойменної поеми Т. Шевченка, малюнок В. Тропініна «Дівчина з Поділля» до твору «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка та ін.

Картинна галерея. Викладач вивішує на дошці 4–5 ілюстрацій / фотокарток / репродукцій картин, які містять ознаки основного поняття чи теми, далі він пропонує через визначений час назвати ознаки цього поняття, його характеристику. Метод можна використати при вивченні таких напрямів і течій в літературі і мистецтві, як імпресіонізм (М. Хвильовий, М. Коцюбинський, М. Черемшина), експресіонізм (В. Стефаник, М. Бажан, Т. Осьмачка), футуризм (М. Семенко).

Кубування – навчальна методика, яка пропонує студентам відповіді на шість запитань різних типів, що стосуються теми та розкривають її суть із різних боків.

1. Опиши це.
2. Порівняй це.
3. Добери асоціації.
4. Проаналізуй.
5. Як його використати.
6. Що в ньому «доброго» й що «поганого»: за і проти. (На останній пункт бажано дібрати порівну відповідей *за* і *проти*.)

Ротаційні (змінювані) трійки. Необхідно викладачеві розробити неоднозначні запитання, щоб студентам почати обговорювати матеріал. Об'єднавши студентів у трійки, варто розмістити їх так, щоб кожна з них бачила трійку праворуч і ліворуч. Разом вони мають утворити коло. Дати кожній трійці відкрите питання (однакове для всіх) кожен у трійці має відповідати на це питання по черзі. Після короткого обговорення попросіть учасників розрахуватися від 0 до 2. Студенти з номером 1 переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а студенти з номером 2 переходять через дві трійки проти годинникової стрілки. Студенти з номером 0 запишаються на місці і є постійними членами трійки. Результатом буде повністю нова трійка. Можна рухати трійками стільки разів, скільки у вас є питань. Так, наприклад, коли проходить три ротації, кожен зустрічається із шістьма іншими учасниками. (Наприклад, на Вашу думку, чим саме вразила І. Франка скульптура Мікеланджело при

написанні однойменної поеми? Погляньте на картини символістів. Які особливості зображення дійсності притаманні цьому напрямку? Як це втілено в літературі, зокрема у творчості О. Кобилянської?).

Отже, виявлення зв'язків літератури з образотворчим мистецтвом дозволяє значно посилити зображально-виразний бік словесного мистецтва, що впливає на рецептивно-естетичну та пізнавальну діяльність студентів, сприяє розвитку загальних і спеціальних компонентів читацьких здібностей, позитивним чином позначається на естетичному осягненні художнього тексту.

Література

1. Доманский В. Литература и культура: Культурологический подход к изучению словесности в школе. Москва : Флинта, 2002. 362 с.

2. Жила С. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2004. 360 с.

3. Маранцман В. Изучение литературы : метод. пособие для учителя. Москва: Просвещение, 1992. 207 с.

4. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.

Ірина Гринь

СЛОВОВІРНИЙ СПЕКТР ОЙКОНІМІЇ СТАРОСИНЯВСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

«Словотвірна класифікація власних назв ґрунтується на визначенні їхнього способу творення і є однією із найбільш поширених та лінгвістично опрацьованих, оскільки на дериваційні особливості онімів постійно звернена увага дослідників» [1, с. 340].

«Морфологічний спосіб творення має такі різновиди: афіксальний (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, флективний), безафіксний, складання (основоскладання, словоскладання, зрощення й аббревіація) та конверсія [див.: 1, с. 358].

Перший період представлений одним різновидом морфологічного способу творення – суфіксальним. Усього зафіксовано три суфіксальні деривати (60 %), при творенні яких використано традиційний для ойконімікону суфікс **-івц-і** (*Карпівці, Лисанівці*), який паралельно іменує і мешканців таких поселень (*карпівці, лисанівці* – нащадки Карпа, Лисана) і поліфункціональний суфікс **-к-** (*Синявка*).

У XVI ст. кількість морфологічних утворень збільшилася до дев'яти (60 %): це насамперед суфіксація, представлена такими афіксами, як **-івц-і** (3: *Іванківці, Карпівці, Лисанівці*), **-инц-і** (2: *Івонинці, Теліжинці*), **-івк-а** (*Миколаївка*), **-к-а** (*Синявка*), **-ятк-а** (*Іллятка*) – всього вісім ойконімів (53,33 %), а також конверсія (6,67 %; *Дубова*).

Третій період теж характеризується незначним переважанням морфологічних дериватів (13; 52 %), зокрема суфіксальних (12; 48 %). Зафіксовано суфікси **-івц-і** (6: *Дашківці, Паньківці, Сьомаківці*), **-инц-і** (2: *Теліжинці, Шпичинці*), **-івк-а** (2: *Миколаївка, Мисюрівка*), **-к-а** (*Синявка*), **-ятк-а** (*Іллятка*). Одиначним прикладом представлена конверсія (4 %: *Дубова*).

У XVIII ст. продуктивність морфологічного способу зростає ще далі – до 63,41 %. Із 26 найменувань субстантивованими прикметниками є чотири (9,75 %: *Бабин, Гречана, Дубова, Пасічна*), по одному (2,44 %) – усіченою конструкцією (*Лятка*), префіксально-суфіксальним новотвором (*Заставці*) і композитою (*Рідкодуби*), а решта 19 (46,34 %) утворено за допомогою суфіксів **-івц-і** (6: *Дашківці, Карпівці, Харківці*), **-инц-і** (3: *Паплинці, Теліжинці, Шпичинці*), **-івк-а** (5: *Карпівка, Русанівка, Уласівка*), **-к-а** (3: *Пилявка, Синявка, Чешки*), **-о** (*Пасічно*), **-ятк-а** (*Іллятка*).

П'ятий період відзначається ширшим колом використаних морфологічних засобів, адже засвідчено конверсію (5; 10,87 %: *Бабин, Іванковецький, Пасічна*), основоскладання (2; 4,35 %: *Адамтіль, Рідкодуби*), словоскладання (2,17 %: *Дуби-Рідко*), усічення (2,17 %: *Лятка*), конфіксацію (2,17 %: *Заставці*), а найбільш часто – суфіксацію (20; 43,49 %), зокрема суфікси **-івц-і** (5: *Дашківці, Паньківці, Харківці*), **-инц-і** (3: *Паплинці, Теліжинці, Шпичинці*), **-івк-а** (5: *Миколаївка, Уласівка, Яблунівка*), **-к-** (4: *Дубинка, Пилявка, Синявка, Чешки*), **-о** (*Пасічно*), **-ок** (*Бабинок*), **-ятк-а** (*Іллятка*). Всього ми зареєстрували 30 ойконімів (65,22 %).

У другій половині XIX ст. морфологічних утворень зафіксовано 36; (48,65 %), зокрема випадків основоскладання – два (2,7 %: *Адампіль, Рідкодуби*), конверсії – вісім (10,81 %: *Педів, Фердинандів, Чубенків*), конфіксації – один (1,35 %: *Заставці*) і суфіксації – 25 (33,79 %). Більш продуктивні суфікси **-іvk-**а (10: *Антонівка, Ожарівка, Юзефівка*), **-іvc-**і (6: *Іванківці, Карпівці, Паньківці*), **-инц-**і (3: *Паплинці, Теліжинці, Шпичинці*), **-к-** (3: *Дубинка, Пилявка, Чешки*); менш продуктивні – суфікси **-о** (*Бабино*), **-ок** (*Бабинок*), **-ятк-**а (*Лятка*).

У сьомому періоді відсоток активність морфологічного словотворення трохи зростає (45; 50,56 %). Це насамперед суфіксація – 27 (30,34 %), зокрема афікси **-арн-** (*Грбарня*), **-ик** (*Горбик*), **-ин-**а (*Куропачина*), **-инц-**і (4: *Іванинці, Паплинці, Теліжинці, Шпичинці*), **-іvk-**а (10: *Антонівка, Олександрівка, Цимбалівка*), **-іvc-**і (6: *Дашківці, Карпівці, Лисанівці*), **-к-** (2: *Пилявка, Чешки*), **-ок** (*Бабинок*), **-ятк-**а (*Лятка*). Рідше фіксуються конверсія (12; 13,48 %: *Кузьмичеве, Мишанецький, Ожарівський*), конфіксація (2; 2,25 %: *Заставці, Застав'я*), основоскладання (3; 3,37 %: *Адампіль, Красносілка, Рідкодуб*), усічення (1,12 %: *Лятка*).

Ще більше (у відсотковому відношенні) морфологічних дериватів трапляється в середині XX ст. (38; 71,7 %), проте спектр цього способу не став більш різноплановим: він представлений суфіксацією (25; 47,17 %), основоскладанням (4; 7,55 %: *Адампіль Красносілка, Рідкодуб, Уласо-Русанівка*), конверсією (8; 15,09 %: *Бабине, Пилявський, Фердинандове*) і конфіксацією (1,89 %: *Заставці*). Перелік використаних суфіксів, навпаки, звужився: **-инц-**і (3: *Паплинці, Теліжинці, Шпичинці*), **-іvk-**а (10: *Ганджівка, Йосипівка, Олександрівка*), **-іvc-**і (6: *Дашківці, Іванківці, Харківці*), **-к-** (*Пилявка*), **-ськ-**ий (4: *Будьонівський, Ворошиловський, Калининський, Калінінське*), **-ятк-**а (*Ллятка*).

Дериваційна структура морфологічних утворень практично не змінюється і наприкінці XX – на початку XXI ст. Так, у дев'ятому періоді зафіксовано 34 назви (66,67 %), зокрема утворених шляхом конверсії (7; 13,73 %: *Вишневе, Гречана, Травневе*), конфіксації (2; 3,92 %: *Залісся, Заставці*), основоскладання (4; 7,84 %: *Адампіль, Красносілка, Рідкодуб, Уласово-Русанівка*) і суфіксації (21; 41,18 %): використано суфікси **-инц-**і (3: *Паплинці, Теліжинці,*

Шпичинці), **-іvk-**а (10: *Миколаївка, Мисюрівка, Ожарівка*), **-іvc-**і (6: *Лисанівці, Паньківці, Харківці*), **-к-** (*Пилявка*), **-ятк-**а (*Іллятка*).

У десятому періоді трапляється 29 ойконімів (67,44 %), які виникли морфологічним способом. Переважає суфіксація (18; 41,86 %), а в ролі словотвірних засобів засвідчено п'ять афіксів: **-инц-**і (2: *Паплинці, Теліжинці*), **-іvk-**а (8: *Йосипівка, Цимбалівка, Яблунівка*), **-іvc-**і (6: *Дашківці, Іванківці, Карпівці*), **-к-** (*Пилявка*), **-ятк-**а (*Іллятка*). Менш продуктивні конверсія (5; 11,63 %: *Бабине, Вишневе, Травневе*), конфіксація (2; 4,65 %: *Залісся, Заставці*) й основоскладання (4; 9,3 %: *Адампіль, Красносілка, Рідкодуб, Уласово-Русанівка*).

Лексико-семантичний спосіб творення онімів включає до свого складу власне семантизацію (онімізацію і трансонімізацію), плюралізацію й акцентуацію, а також синтаксичний тип та універбацію (стягнення) [див.: 1, с. 373].

У XV ст. зафіксовано один різновид лексико-семантичного словотворення – плюралізацію, за допомогою якої виникли найменування *Пилявці* і *Чехи* (40 %). Разом з тим, оскільки ойконімами стали етнонім і катойконім (*пилявці* – люди, що жили на берегах Пиляви), цей вид деривації можна трактувати і як трансонімізацію.

У другому періоді трансонімізація теж фіксується: як прямо (*Мианець, Пилява, Синява* – всього три випадки, 20 %), так і опосередковано: *Пилявці, Чехи* – всього дві назви (13,33 %), утворені фактично шляхом плюралізації. Крім цього, засвідчено один зразок синтаксичного словотворення (6,67 %: *Teliha ad Sieniawa*). Загалом семантична деривація представлена шістьма прикладами (40 %).

Їхня кількість незначною мірою збільшується у XVII ст. (12; 48 %), і це, зокрема, власне семантизація (трансонімізація) – три (12 %: *Мианець, Пилява, Синява*), плюралізація – чотири (16 %: *Івки, Пилявці, Сьомаки, Чехи*) та синтаксичний різновид – п'ять (20 %: *Любарські Хутори, Нова Синявка, Паньківські Хутори*).

Аналогічною є структура семантичних дериватів у четвертому періоді, де теж трапляються власне семантизація (4; 9,76 %: корчми *Гречана* і *Забара, Мианець, Пилява* – все трансонімізація), плюралізація (6; 14,63 %: *Івки, Лятки, Пилявці, Сьомаки, Чехи, Щербані*) і синтаксичний спосіб (5; 12,2 %: *Бабин Курінь, Бабин Яр, Дві корчми Шляхові, Нова Синявка, Стара*

Синява). Всього таких ойконімів зафіксовано 15, що становить 36,59 % від кількості ойконімів, які існували у XVIII ст.

Майже стільки ж ойконімів (16; 34,78 %), утворених лексико-семантичним способом, ми зареєстрували у першій половині XIX ст., причому представлено ті ж самі три різновиди: власне семантизацію – трансонімізацію (8: *Гончариха, Дубова, Перекора*), плюралізацію (5: *Івки, Пишки, Сьомаки*) і синтаксичний спосіб (3: *Нова Синявка, Стара Синява, Фільварок Наталіна*).

Шостий період характеризується збільшенням кількості семантичних дериватів (38; 51,35 %) і розширенням списку їх підвидів, адже, крім традиційних власне семантизації, засвідченої лише у вигляді трансонімізації (14; 18,92 %: *Єгипет, Перекора, Пилява*), плюралізації (8; 10,81 %: *Гречани, Лятки, Млинки*) і синтаксичного способу (15; 20,27 %: *Адампільська колонія, Грибовий млин, Пишковицький 1-й*), трапляється й універбація (1,35 %: *Франчука*).

На початку XX ст. засвідчено 44 (49,44 %) номінації поселень, утворених лексико-семантичним способом, зокрема шляхом власне семантизації (17; 19,1 %): як онімізації (6; 6,74 %: *Парк, Цукроварня, Юридика*), так і трансонімізації (11; 12,36 %: *Кучер, Наконечний, Шубин*), плюралізації (6; 6,74 %: *Вали, Садиби, Сьомаки*), універбації (9; 10,11 %: *Брещука, Вітомського, Мельника*) та синтаксичного способу (12; 13,49 %: *Бувийший Попів, Харковецька Березина, Чехо-Щербанська дача*).

Кількість семантичних дериватів різко зменшується у восьмому періоді, становлячи лише 15 онімів (28,3 %). Відсутнє стягнення, а решта різновидів представлена меншою кількістю номінацій: власне семантизація (трансонімізація) – чотири (7,55 %: *Гончариха, Мишанець, Перекора, Пилява*), плюралізація – сімома (13,2 %: *Липки, Пишки, Подоляни*), а синтаксичний спосіб – теж чотири (7,55 %: *Нова Синявка, Стара Синява, Червоний Степ, Яблунівка Друга*).

Аналогічною є дериваційна структура таких ойконімів наприкінці XX ст.: шляхом власне семантизації (трансонімізації) утворено шість номінацій (11,76 %: *Мишанець, Перекора, Пилява*); плюралізації – сім (13,73 %: *Липки, Подоляни, Щербані*), синтаксичним способом – чотири (7,84 %: *Вишневе Друге, Нова Синявка, Стара Синява, Червоний Степ*); всього – 17 (33,33 %).

Сьогодні ойконімікон Старосинявщини представлений 14 семантичними дериватами (32,56 %), зокрема власними назвами, утвореними шляхом власне семантизації (трансонімізації) (4; 9,3 %: *Гончариха, Мишанець, Перекора, Пилява*), плюралізації (6; 13,96 %: *Івки, Пишки, Щербані*) і синтаксичним способом (4; 9,3 %: *Нова Синявка, Стара Синява, Хутір Дашківський, Червоний Стен*).

Загалом протягом десяти періодів ми засвідчили певну перевагу морфологічного словотворення (263; 59,5 %) над лексико-семантичним (179; 40,5 %).

Основним різновидом першого типу є суфіксація (178; 40,27 %). Найбільш часто фіксуємо суфікси **-іvk-**а (61; 13,8 %), **-іvc-**і (52; 11,77 %) та **-инц-**і (25; 5,66 %), і це не дивно, адже такі афікси є похідними і складаються із посесивної частини **-іv-** або **-ин-** (а присвійні відношення в ойконіміці домінують) та вказівки на мешканців (частинка **-ц-**) або елемент від цілого (частинка **-к-**). Також зазначимо, що **-іvk-**а – більш пізнє утворення в ономастиці, тому такі суфікси починають переважати ближче до сьогодення, водночас **-іvc-**і та **-инц-**і активніше використовувалися в давні часи.

Власне суфікс **-к-** теж відносно продуктивний (18; 4,07 %). Інші суфікси фіксуються рідше: **-ятк-**а – 9 (2,04 %), **-ськ-**ий – 4 (0,9 %), **-о** та **-ок** – 3 (по 0,67 %), **-арн-**, **-ик-**, **-ин-**а – по одному (по 0,23 %).

Досить часто трапляється конверсія (51; 11,54 %), що пов'язано із субстантивацією, по-перше, присвійних прикметників, по-друге, якісних, що характеризують довкілля, по-третє, ад'ектонімів, які локалізують місцезнаходження денотата.

Менш активно побутують основоскладання (20; 4,52 %), конфіксація (10; 2,26 %), усічення (3; 0,68 %) і словоскладання (1; 0,23 %).

Серед різновидів лексико-семантичного способу достатньо продуктивні плюралізація і синтаксичний тип (по 53, що становить 11,99 %), а особливо – власне семантизація (63; 14,26 %), у складі якої переважає трансонімізація (57; 12,89 %) над онімізацією (6; 1,37 %). Стягнення фіксується рідко (10; 2,26 %) на рубежі XIX і XX ст.

Література

1. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

**КОМПАРАТИВНІ КОНСТРУКЦІ ЗА ОБ'ЄКТОМ
ПОРІВНЯННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ
ПОВІСТЕЙ ТА ОПОВІДАНЬ Д. КЕШЕЛІ
«ПОРА ГРИБНОЇ ПЕЧАЛІ»)**

Порівняння – це тропеїчна фігура, у якій мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, властиві для інших осіб, предметів, явищ або дій [5, с. 359]. Найчастіше за основу порівнянь беруться очевидні ознаки та якості, і тоді компаративи уточнюють та увиразнюють сказане. Рідше письменники послуговуються індивідуально-авторськими порівняннями, значення котрих можна визначити лише з контексту. За допомогою таких компаративів і створюються яскраві та самобутні образи, розкривається психологія автора.

Порівняльні конструкції в українській мові неодноразово ставали об'єктом вивчення, про що свідчать праці таких науковців, як Л. В. Голоюх, Г. Я. Довженко, М. С. Заборної, І. К. Кучеренко Л. В. Прокопчук, С. М. Рошко, Н. П. Шаповалової.

Цікавою з погляду специфіки використання різноманітних пластів лексики вважаємо прозу письменника-закарпатця Д. Кешелі. У творчому доробку автора аналізувалися інвективні, фразеологічні, порівняльні конструкції та антропонімикон: М. Горшкова (2018) «Комічне в ідіостилі Дм.Кешелі»; М. Горшкова (2017) «Зоолексеми як складники інвективної лексики у романі-колажі Д. Кешелі «Родаки»»; Д. Гульпа (2011) «Інвективна лексика та фраземіка у творі Дмитра Кешелі «Чим би не бавилися пани, лем би не було війни»»; В. Заскалета (2017) «Порівняння як засіб увиразнення портретного опису персонажа (на матеріалі роману-колажу Дмитра Кешелі «Родаки»)»; В. Заскалета (2018) «Типологія семантичних полів порівняння за значенням суб'єкта (на матеріалі роману-колажу Дмитра Кешелі «Родаки»)»; О. Лавер (2016), «Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кешелі)»; О. Чижмар (2009) «Літературно художня антропонімія Дмитра Кешелі: від реалізму до псевдо-постмодернізму».

Збірка повістей та оповідань «Пора грибною печалі» наповнена компаративами, що слугують своєрідним лінгвістичним

тлом, на фоні якого відбуваються події у творах, адже автор майстерно вплітає порівняння у характеристику героїв, опис буденних ситуацій, змалювання рідного Закарпаття. Ці порівняльні конструкції ніби стали територіальним маркером, що наділяє персонажів і всю збірку творів неповторним колоритом батьківщини Дмитра Кешелі. Збірка залишилася поза межами мовознавчих досліджень, що і зумовило *актуальність* статті.

Метою статті є створення типології семантичних полів (далі СП) порівняльних конструкцій за значенням об'єкта порівняння на матеріалі збірки повістей та оповідань «Пора грибної печалі».

Аналізуючи фактичний матеріал за значенням об'єкта порівняння, ми виокремили такі семантичні поля (далі СП): «жива природа», «людина», «нежива природа», «вірування».

СП «жива природа» ми розділили їх на такі лексико-семантичні групи:

1.ЛСГ – зооніми. У складі цієї групи, крім гіперонімів *звірення, птах, птахи, пташка*, спостерігаємо фауноніми та орнітоніми. Лексеми-зооніми можуть містити вказівку на вік (*кабан, білка, теля, кошеня*), стать (*засць, кріт, овечка, свиня, корова, кінь*), мати емоційне забарвлення (*воляка*).

Фауноніми як об'єкт порівняння групуємо так:

а) назви диких тварин (*засць, кріт, вовк, ящірка, кабан*), наприклад: «*Другий Фронт на хвильку нашорошився, як засць*» [5], «*немов кріт, рився він перед цим у шахтах Аргентини*» [5], «*жебрак, наче вовк, скочив до мішка*» [5], «*Змій, ніби польова ящірка*» [5], «*мотоцикл як гиркнув, заревів і, наче щойно підстрелений дикий кабан, стрибнув із місця*» [5]; б) назви свійських тварин (*кінь, теля, овечка, свиня*), наприклад: «*незнайомець ішов галявиною якомсь плавно, граціозно, немов породистий кінь на аукціоні*» [5], «*Уперлися, як шалене теля*» [5], «*І кінь під ним, наче овечка*» [5], «*То знову нап'єшся, як свиня*» [5]; в) назви домашніх тварин (*пес, кошеня, кіт*), наприклад: «*полум'я почало поволі, наче переляканий пес, відсуватися*» [5], «*з радістю, як дурне кошеня, дерся на вершок*» [5], «*немов капосний кіт, злодійкувато виглядав Стьопка*» [5].

Лексеми-орнітоніми можуть містити вказівку на стать (*курка, гусак*) та вік (*нава, перепелята*), тут виділяємо:

а) гіпероніми (*птаха, пташка, птахи*), наприклад: «пучок променів і вдаряється, **немов осліплений птах**, об шибку» [5], «Вогник, **наче пташка**, затріпотів» [5]; б) назви свійських птахів (*гусак, курча, куріпка, курка*), наприклад: «Грюкнув дверима прохідної і, **наче вгодований гусак**, подибав» [5], «схопила за комір сорочки й, **наче вередливе курча**, потягнула на кухню» [5], «Я зіщулювся на печі, **як куріпка в житі**, і відтулив краєчок ока» [5], «Але тепер на цьому полі з мене уже такий орач, **як із облізлої курки пава**» [5].

2. ЛСГ – риби, земноводні. Ця група репрезентується лексемами *в'юн, хробак, пиявка*, наприклад: «діти, **немов в'юни**, сплелися в живий клубок» [5], «вона мене, **як хробак солодкий корінь**, точить усе життя» [5], «Ладичко вертонувся у кріслі, **як пиявка в оцті**» [5].

3. ЛСГ – комахи. До цієї групи відносимо лексеми *міль, бджілка, гусінь*, наприклад: «Ті, потілі у пам'яті папірці, **немов сіра міль**, мерехтіли в уяві» [5], «в цій царині трудився, слава богу, **як совісна бджілка**» [5], «спеленаний з ніг до голови бинтами, **як личинка гусениці**, хрестом лежав Великий речник» [5].

4. ЛСГ – казкові персонажі. Ця група представлена лексемами *дракон, фенікс*, наприклад: «що за дивне сотворіння – крилиця, **як у дракона**» [5], «вона [птиця], **немов казковий фенікс**, поставала ще сильнішою» [5].

5. ЛСГ – флороніми містить лексеми *троянда, пні, сухе клоччя, яблука, осінній лист, стеблина, біб, помідори*, наприклад: а) назви городніх / садових культур та їх плодів: «Тягемося, **як біб зелений на тин**» [5], «розцвітає, **немов велетенська троянда**, червона зоря» [5]; б) назви частин дерев та рослин: «старіємо, гаснемо, **як трухляві пні**» [5], «Андрія замлоїло: зблід, відтак зжовк, **як лист осінній**» [5], «відишувала на висохлому, **як стеблина**, рученяті пульс» [5], «ще наздожене пустоголос – до ранку не відчепимося, **як від реп'яхів**» [5]; в) назви польових рослин: «блискавка метнулась у хлів – спалахнув, **як сухе клоччя**» [5], «Ви, куме, з тими грошима завжди, **як дощ на сухе сіно**» [5]; г) назви плодів: «замашні каменюки бризкали навсебіч з-під коліс, **як розчавлені помідори**» [5], «Ворони, **як стиглі чорні яблука**» [5].

СП «людина» утворене меншою кількістю компараторів. Його складають, зокрема, такі лексико-семантичні групи (далі ЛСГ):

1. ЛСГ – персоніми: а) найменування за віком, статтю та подружнім статусом (*дитя, сільські дітлахи, молоді панянки, молода селянка*): «*І душа моя, наче дитя до матері, мчала*» [5], «*як у золоті води озера, наче цютлива молода селянка, повільно увиходить сонце*» [5], «*груші-літнівки біля колодязя тепер зодягнуті у біле, немов молоді панянки*» [5]; б) найменування за родом занять, посадою (*рибалка, учитель, злодій*): «*Семен спритно, наче вправний рибалка, підсік бабу Калину*» [5], «*голова з картаючою посмішкою, наче щиросердний учитель на школяра-бешкетника, дивився на Граба*» [5], «*З північного боку, наче злодії, над горами вигулькнули чорні пелехаті хмари*» [5].

Поодинокими є найменування за станом здоров'я («*У хаті, немов сліпець на сонце, кліпає лампа*» [5]), найменування етноніми («*Ти, Миколо, не крути, як циган сонцем*» [5]), найменування за родинним зв'язком («*... а біля них вже, як бідні родичі, підберезовички*» [5]), найменування за особливостями поведінки («*–Браво! Правильно! – як сумнозвісний Пилип з конопель, заплодував*» [5]).

2. ЛСГ – соматизми. Ця група репрезентована лексемами *серце, душа, голова*, наприклад: «*нещасні птиці, немов вирвані з грудей серця, сполохано тріпочуть*» [5], «*тривожачи, наче заснулу душу, небо*» [5], «*Округла [гора], наче замислена голова*» [5].

СП «нежива природа» утворюють такі ЛСГ:

1. ЛСГ – явища природи (*туман, юга, намороль, осінь*), наприклад: «*Все це діялося, немов у якомусь тумані*» [5], «*... а в глибині здивованих зіниць, наче у голубій юзі, видніються далекі гори*» [5], «*вона [Агнеса] була печальна і тиха, як балатонська осінь*» [5], «*вся [Агнеса] біла, як рання наморозь, із голубими до зачарування очима*» [5].

2. ЛСГ – речовини та матеріали (*вода, мука, віск, молоко*), наприклад: «*І Дзьобак вмить звіявся, немов краплина води у спекотному повітрі*» [5], «*посипався іній з дерев, наче срібна мука*» [5], «*сніг миттєво плавився, як віск*» [5], «*Скис би ти, люцифере, як дурної віці молоко*» [5].

3. ЛСГ – побутовізви (маятник, писанка, дзвони), наприклад: *«щось важко загуло, загримотіло, а далі, немов пуста бочка, покотилося»* [5], *«Місяць раптом здригнувся, потім загойдався, наче маятник»* [5], *«Хата – як писанка»* [5], *«тим більше грибів: товстокоренників, міцних, як дзвони»* [5].

СП «вірування» містить невелику кількість компаративів, до складу яких увійшли різнохарактерні лексеми (біблеїзми-антропоніми та слова біблійної тематики): *« – Будь моя воля, я би вас повісив, як Іуду, на осиці»* [5], *«ти прозрієш, як сліпий Лазар»* [5], *«Натовп, немов біблейські води, розступився»* [5], *«А черешині достигли, такі солодкі, як манна небесна»* [5], *«Ранок той знявся над землею, як ангел: світлий, добрий, лагідний»* [5], *«немов новорічні молитви, у ранкові небеса спливають легенькими стовпами дими»* [5]. Згадана вище група лексики репрезентує сакральний світ українців, а на противагу цьому в прозі спорадично функціонують номени нечистої сили, наприклад: *«а в боках такі кольки, наче пекельні мужі вила на мені пробують»* [5], *«Я за прилавком, а ви, як сила нечиста, прилетіли»* [5], *«А далі у святого отця немов біс вселився»* [5].

Ми встановили, що у збірці повістей та оповідань Д. Кешелі «Пора грибної печалі» порівняльні конструкції щодо об'єкта порівняння найширше представлені у СП «жива природа». Його утворюють 72 найменування (50 %), які відносимо до чотирьох таких ЛСГ: 1) зооніми (фауноніми та орнітоніми); 2) назви риб та земноводних; 3) назви комах, 4) флороніми;.

СП «людина» дещо поступається за кількістю найменувань об'єктів порівняння. Це поле репрезентоване 39 найменуваннями (27 %), які можна віднести до двох таких ЛСГ: 1) персоніми; 2) соматизми.

СП «нежива природа» представлене 19 (13 %) найменуваннями, які класифікуємо на такі ЛСГ: 1) назви явищ природи; 2) назви речовин і матеріалів; 3) побутовізви.

Найменш уживаними як об'єкти порівняння є лексеми СП «вірування», що реалізоване 13 прикладами уживання (10 %).

У прозі Дмитра Кешелі світ закарпатців існує на межі сміху та печалі. Порівняння – художній засіб, яким автор послуговується найчастіше, адже непросте, сповнене радості та суму, самé життя горців вимагає і спонукає шукати все нові та нові метафори. Події

та герої творів збірки постають перед нами забарвленими закарпатським колоритом, бо за основу порівнянь автор бере світогляд саме цієї групи українців. Хоча, звісно ж, семантика більшості порівнянь доволі традиційна для українців загалом або її дуже легко встановити із контексту (наприклад, *свиня* характеризує ненажерливість, *заєць* – полохливість; об'єкти рослинного світу «позичили» героям / подіям свої найхарактерніші ознаки: із квіткою *троянди* автор порівнює розцвітання зорі, із жовтим кольором *осіннього листка* – жовтизну обличчя героя; найбільшу кількість разів із СП «людина» автор згадує лексему '*дитина*', таким чином характеризуючи спокій, умиротвореність, розгубленість, безпосередність та ін.; із об'єктами неживого світу автор створює компаративи на основі *кольору* (срібний, голубий), *звуку* (дзвона, маятника) та ін.). Отже, компаративи у збірці допомагають читачеві сформуванню лінгвістичний портрет закарпатця, певним чином стати ближчими до подій, описаних у збірці, та, зрештою, подивитися на весь світ закарпатців очима закарпатця.

Література

1. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози) автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1996. 25 с.

2. Горшкова М. Р. Зоолексеми як складники інвективної лексики у романі-колажі Д. Кешелі «Родаки». *Філологічні студії*. Вінниця, 2017. С. 80–85.

3. Заскалета В. П. Типологія семантичних полів порівняння за значенням суб'єкта (на матеріалі роману-колажу Дмитра Кешелі «Родаки»). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Вип. 36. С. 47–56.

4. Кешеля Д. М. Пора грибної печалі: збірка повістей та оповідань. URL: <http://testlib.meta.ua/book/250518/read/> (дата звернення: 29.04.2019)

5. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

**ПОРІВНЯННЯ БАЛАДИ «ПАНІ ТВАРДОВСЬКА»
АДАМА МІЦКЕВИЧА ТА ОДНОЙМЕННОГО ПЕРЕКЛАДУ
П. ГУЛАКА-АРТЕМОВСЬКОГО**

Адам Міцкевича вважають найвизначнішим польським поетом, чия творчість вплинула на інші слов'янські літератури, зокрема й українську. А. Міцкевич цікавився українською мовою, фольклором, історією. Під впливом його «Книг польського народу і пілігримства польського» був написаний програмний документ Кирило-Мефодіївського товариства «Книга буття українського народу». Поезією Міцкевича цікавилися українські романтики. Так, П. Гулак-Артемівський не лише перекладав твори Міцкевича, а й створив цінну травестію «Пана Твардовського».

Автором численних перекладів творів А. Міцкевича українською і російською мовами був Л. Боровиковський, зокрема фрагментів «Конрада Валленрода» й «Кримських сонетів». Поезія Міцкевича слугувала джерелом натхнення для деяких творів Т. Шевченка, зокрема поеми «Великий льох», мотиви якої значною мірою перегукуються з «Дзядами». Серед інших українських перекладачів Міцкевича слід згадати М. Бажана, П. Куліша, Лесю Українку, М. Лукаша, А. Малишка, М. Старицького, а особливо М. Рильського та І. Франка, якому належить найкращий іноземний переклад «Пана Тадеуша» [1].

«Твардовський» П. Гулака-Артемівського – досить вільний переспів твору А. Міцкевича «Пані Твардовська», що був написаний внаслідок особистого знайомства поетів. Ці романтичні спроби стали визначним явищем для української літератури, прикладом і взірцем для вітчизняних романтиків.

«Твардовський» П. Гулака-Артемівського композиційно загалом відповідає оригіналу, однак відмінний своїм національним колоритом. П. Гулак-Артемівський намагається створити українську баладу. Він дає підзаголовок: «Твардовський: Малоросійська балада», внаслідок чого змінив ролі польських героїв-персонажів (на перший план висунув Твардовського, його розваги); дію переніс в Україну; ввів народнопоетичні ремінісценції (українські), елементи комізму, що надають баладі оригінального» українського забарвлення. Українська обстановка

підкреслюється тут і такими реаліями, як шинок, шинкарка, музика (бандури, сопілка), горщик із полиці та ін. Національно-народного колориту надають баладі вступ і фінал, вкраплення упродовж усього твору народнорозмовних слів, пісенних висловів. Не випадково М. Максимович, готуючи до видання збірник народних пісень, звернувся до Гулака-Артемовського з проханням подати свою баладу [2].

Сюжет балади, по суті, переноситься на український ґрунт і розробляється у травестійно-бурлескному дусі. Порівняно з Міцкевичем він надає своєму творові ще яскравішого гумористичного забарвлення, досягає виразнішого комізму завдяки введенню нових незвичайних сцен і колізій, запозичених із народних переказів. Розширюючи «першоджерело» зарисовками українського побуту, Гулак-Артемовський створює яскраве фольклорно-етнографічне тло, на якому виступає романтична постать Твардовського. Перекази про козака-гульвісу побутували і в українській народній творчості та були добре відомі Гулаку-Артемовському; окремі мотиви, живі побутові деталі з них поет вдало використав у своїй баладі.

П. Гулак-Артемовський звернувся до джерел народної мови, використовуючи простонародну лексику, згрубілі вирази й слова. Вся балада, що належить до типу гумористично-фантастичних, витримана в дусі народної поезії, написана коломийковим віршем, однак вище надання «Твардовському» «простонародного» характеру Гулак-Артемовський не піднявся. Цьому заважала передусім ще досить сильна в тогочасній українській літературі й у творчості самого автора бурлескна стихія. І все ж «Твардовський», зберігаючи жанрові прикмети балади (ліро-епічний виклад, драматично-напружений сюжет з елементами незвичайності, казковості), засвідчував потяг до романтичних пошуків відбиття фольклорними засобами образності побуту і звичаїв народу [3].

Балада «Твардовський» користувалася значним успіхом у читачів. Після публікації у «Вестнике Европы» вона відразу була передрукована в журналах «Славянин», у «Малороссийских песнях» Максимовича, вийшла окремим виданням. Балада Міцкевича відома й у перекладі білоруською мовою («Пані Твардовская» – 40-ві рр. XIX ст.), причому в опрацюванні її

сюжету білоруський автор притримувався мотивів балади українського поета.

Другий твір П. Гулака-Артемівського – «Рибалка» – переспів однойменної балади Гете (ще раніше її переклав російською мовою Жуковський) – має вже виразно романтичний характер. Надсилаючи свою баладу «Рибалка» до редактора «Вестника Европы», Гулак-Артемівський наголошував на «некоторых особливых побуждениях, заставивших его передать на родном языке» баладу Гете [4].

Балада написана живою народною мовою. Рясно використані просторічна лексика (*втеребив* замість *вставив*, *гопцюють* замість *танцюють*), згрубілі вислови (*вилупить лиш баньки, псюха*), ідіоми (*нагрів чуприну, не до солі, поминай, як звали*), прислів'я (*де зимують раки*). Щоб підкреслити образ чи дію, поет вдається до звукописів (*бряжчать...шкварчать...шумус* – повторення шумових приголосних, *тю-тю! га-га! го-го!* – вигуки, *крукають, кавчать, мекечуть* – звуконаслідування).

Із балади можна почерпнути багато етнографічного матеріалу. Це й національний склад населення українських земель (*скрутив жида, сікнувсь улан, вилаю по-московськи*), і опис уживаних музичних інструментів (*ріжуть скрипки і бандури, голосить сопілка*), і релігійна належність українського козацтва (*нехай ніп вам руки зв'яже*).

Балада «Твардовський» мала приголомшливий успіх. Її передруковували журнали, вона вийшла також окремим виданням. А. Міцкевич «із найбільшою похвалою» відгукнувся на цей твір, і, «не шкодуючи свого авторського самолюбства, зазначав, що малоросійський переклад вище оригіналу».

Література

1. Адам Міцкевич і Україна. *Матеріали Міжнар. конф., присвяч. 200-річчю від дня народж. видат. пол. поета* / [редкол.: М. Борецький та ін.]. Дрогобич : Вимір, 1998. 159 с.

2. Гулак-Артемівський П. Байки, балади, лірика. Київ : Рад. письменник, 1958. 210 с.

3. Борзенко О. І. Становлення нової української літератури в аспекті національної ментальності та біографізму : (І. Котляревський, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко): автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Львів, 2007. 33 с.

4.Матвіїшин В. Г. Петро Гулак-Артемівський – зачинатель українського художнього перекладу. *Український літературний європеїзм*. Київ, 2009. С. 111 – 119.

Марина Дячок

**ПОЛОНІЗМИ У ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА ТА ЛЕСІ
УКРАЇНКИ**

Однією гранню проблеми, що потребує завершеного вивчення, є українсько-польські мовні зв'язки. Не розкритим у цій галузі залишається такий аспект, як роль західноукраїнських письменників ХІХ – початку ХХ століть у процесі українсько-польських мовних контактів, зокрема І. Франка та Лесі Українки.

Насамперед треба зазначити, що в художніх творах вказаних письменників наявна велика кількість полонізмів (як у мові персонажів, так і в авторській). Детальний розгляд їх можливий в обширній фундаментальній праці. Тому в статті необхідними є такі обмеження: розгляду підлягають лише полонізми, наявні в малій прозі І. Франка; у представленні полонізмів переважатиме узагальнений аналіз. Українсько-польські мовні контакти були предметом досліджень у славистиці [2]. Полонізми активно функціонують у творах художньої літератури, адже представники польської національності, які стають митцями слова, через свої твори несуть слово рідної мови в широкі маси українців.

Оскільки тематика Франкових оповідань є різноманітною, використані письменником польські слова відображають різні сфери життя всіх прошарків західноукраїнського населення. Значну частину становлять полонізми, які належать до загальноповживаної лексики: *дання* [7, с. 38] – п. *danie* – 'страва'; *дерга* [7, с. 41] – п. *derka* – 'попона, товста ковдра'; *гербата* [6, с. 411] – п. *herbata* – 'чай'; *офіцина* [6, с. 412; 6, с. 85; 4, с. 236] – п. *oficyna* – 'флігель'; *конфітури* [6, с. 433] – п. *konfitury* – 'варення'; *мидниця* [6, с. 435] – п. *miednica* – 'таз'; *склен* [6, с. 393] – п. *sklep* – 'магазин'; *хлоп* [6, с. 341] – п. *chłop* – 'селянин, бідна людина, чоловік'; *баняк* [1] – п. *baniak* – 'котел'; *куфер* [6, с. 288] – п. *kufer* – 'скриня'; *шпаковитий* [6, с. 296] – п. *szpakowity* – 'сивий

(похилого віку)»; *шутер* [6, с. 315] – п. *szuter* – ‘щербінка’; *ладний* [6, с. 211] – п. *ładny* – ‘красивий’; *живність* [6, с. 211] – п. *żywność* – ‘продукти, їжа’; *омаста* [6, с. 211] – п. *omasta* – ‘приправа, смалець’; *шмат* [68, с. 236] – п. *szmat* – ‘частина, смуга, чимало’.

Чимало полонізмів загальноновживаного шару лексики знаходимо в поезії Лесі Українки. Наведемо деякі приклади:

*Вона іде! Непереможна сила
Мене примушують за нею простувати
По темних, тісних хідниках*

«Сон» [3, с. 75].

*Як вона вуста розкриє, щоб напитись поцілунку,
Я п'янію і без **трунку!***

«Ліричні пісні давнього Єгипту» [4, с. 287].

*Я не боюсь бунтівників,
у мене з ними згода,
я не покличу козаків
мені то **невигода***

«Практичний пан» [3, с. 335].

*Що могли, то те давали,
Він до всього був **догодний***

«Давня казка» [4, с. 54].

Лексичні полонізми в поетичній спадщині Лесі Українки умовно можна поділити на декілька груп. Так, значний шар полонізмів становить загальноновживана лексика. Ці слова пов'язані зі сферою взаємин між людьми. Сюди належать переважно дієслова, дещо рідше іменники. Наприклад, поетесою ужитий лексичний полонізм *обходити*, у якому спостерігаємо деякі зміни на фонетичному рівні (пол. *obchodzić*). Його еквівалентом в українській мові є слова *відзначати*, *святкувати* (для порівняння: в українській мові слово *обходити* має 9 значень). У творчому доробку поетеси простежуємо низку полонізмів, які можна віднести до групи загальноновживаної лексики, зокрема *зважити* (*zważyć* – ‘врахувати, взяти до уваги’), *викеровувати* (*wykierować* – ‘спрямувати, направити, виховати’), *уряджаючи* (*urządzać* – ‘влаштовувати’).

Значне місце серед лексичних полонізмів у творчості Лесі Українки посідають ті, що належать до експресивної лексики. Це переважно прикметники та прислівники, які виражають якісну

оцінку предметів, наприклад: *знакомита* (пол. *znakomity* – 'чудовий, прекрасний'), *доткнуто* (пол. *dotkliwy* – 'дошкульний, нестерпний, тяжкий'), *святчена* (пол. *święteczny* – 'святковий').

Частина лексичних полонізмів, що вжиті Лесею Українкою, семантично пов'язані зі сферою культурно-офіційного життя, зокрема урядування, освіти, медицини, наприклад: *одчит*, *герезія*, *контто*, *квестія курація*, *діаріуми* (відповідно пол. *odczyt* – 'доповідь, промова'; *herezja* – 'єресь, дурниця'; *konto* – 'рахунок', *kwestia* – 'питання, проблема', *kuracja* – 'лікування', *diariusz* – 'хронологічний опис щоденних подій, книга, в якій здійснюється цей опис').

Значна кількість полонізмів із текстів Лесі Українки належать до абстрактної лексики, наприклад: «*тутешній наш триб життя*» (*tryb* – 'спосіб'), «*носитиму його рік, поки не буде з того якого skutku*» (*skutek* – 'наслідок'), «*се так звані видатки на агітацію*» (*wydatek* – 'витрата'), «*за се я часами почуваю немов якусь уразу до мамі*» (*uraza* – 'образ'), «*і ніякого трафунку лихого не сталося з нами*» (*trafunkt* – 'випадок'), «*при такій звинності* якось уживається фундаментальність у всьому» (*zwinność* – 'спритність'), «*переїде на другу квартиру, бо в сій ... вільгость*» (*wilgość* – 'вогкість, вологість').

До найбільш поширених в оповіданнях І.Франка лексем-полонізмів належать такі: *покій* – п. *pokój* – 'кімната', *розвій* – п. *rozwój* – 'розвиток', *хвилевий* – п. *chwilowy* – 'миттєвий', (в)стидатися – п. *wstydzić się* – 'соромитися', *наглий* – п. *pagły* – 'раптовий', *трафлятися* – п. *trafiać się* – 'зустрічатися, траплятися'.

Серед полонізмів значний відсоток належить до пасивної лексики – застарілі слова, історизми, діалектизми: *дяс* [5, с. 278] – п. *diasek* – заст.. 'чорт, диявол'; *офіціал* [6, с. 64] – п. *oficial* – іст. 'чиновник'; *антидоту* [6, с. 64] – п. *antydot* – заст. 'протиотрута'; *алембік* [6, с. 93] – п. *alembik* – заст. 'чиста горілка'; *карабеля* [6, с. 122] – п. *karabela* – іст. 'крива шабля (парадна)'; *камеральний* [6, с. 201] – п. *kameralny* – заст. 'королівський, державний'; *гмін* [6, с. 326] – п. *gmin* – заст. 'простий народ, натовп'; *зафантувати* [7, с. 44] – п. *zafantować* – заст. 'заставити'; *фармазон* [6, с. 331] – п. *farmazon* – заст. 'вільнодумець'; *парох* [7, с. 78] – п. *paroch* – заст. 'приходський священик, піп (уніатський)'; *лямпарт* [3, с. 88] – п. *lampart* – заст. 'гультьай, розпусник'; *ціюпасом* [7, с. 91] – п. *ciupaset* – заст. 'по етапу'. Наявність застарілої лексики серед

полонізмів свідчить про їхнє давнє входження в мовлення галичан (згадаймо, що землі Галичини і Волині перебували під владою Польщі ще з XIV століття).

Великий прошарок полонізмів, наявний у творах І. Франка, переданий без фонетичних змін: *багателя* [5, с. 23] – п. *bagatela* – ‘дрібниця’; *на причах* [5, с. 249] – п. *pruczach* – ‘нарах’; *послугачка* [6, с. 57] – п. *posługaczka* – ‘прислуга’; *скомплікована* [6, с. 61] – п. *skomplikowana* – ‘складна’; *в сутеренах* – п. *suterenach* – ‘жилих підвальних приміщеннях будинку’; *пренумерує* [6, с. 92] – п. *prenumeruje* – ‘передплатує’. Звуковий склад полонізмів зберігається без змін тоді, коли вони вжиті в початковій формі або коли їхня польська фонетична і граматична форми збігаються з українськими. Більша ж частина Франкових полонізмів вводиться в текст оповідань із пристосуваннями до українських мовних норм, із підпорядкуванням українським звуковим та граматичним традиціям.

Очевидно, що говорячи про полонізми в українській мові, не можемо обійти такий аспект цієї проблеми, як посередництво польської мови в запозиченнях з інших мов. Ми свідомі того, що не всі слова, представлені нами як полонізми, є такими: не виключено, що деякі з них за походженням не є польськими, потрапили в українську мову лише за посередництвом польської мови. Однак чітке розмежування полонізмів й іншомовних слів, які через посередництво польської з’явилися в українській мові, у цій роботі за мету не ставиться.

Отже, володіння європейськими мовами, зокрема й польською, спілкування з письменниками, громадськими та культурними діячами західних регіонів України пояснює наявність значної кількості полонізмів у літературній та епістолярній спадщині. Полонізми простежуються на фонетико-графічному, лексико-семантичному, словотвірному та граматичному рівнях. Ці слова не засмічують мови поетів, а, навпаки, роблять її більш виразною, створюючи неповторне враження від надзвичайно ерудованих, освічених, неординарних особистостей.

Література

1. Басс І. І. Іван Франко: життєвий і творчий шлях. Київ : Наукова думка, 1983. 454 с.

2. Романова Н. П. Словообразование и языковые связи: украинско-польские связи. Київ: Рад. школа, 1989. 190 с.

3.Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1975. Т. 1. 446 с.

4.Українка Леся. Зібрання творів у дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1975. Т. 2. 367 с.

5.Франко І. Я. Зібрання творів: В 50 т. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 17. 504 с.

6.Франко І. Я. Зібрання творів: В 50 т. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 18. 488 с.

7.Франко І. Я. Зібрання творів: В 50 т. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 21. 501 с.

Максим Євин

**ТЕМАТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У
БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
«СЛОВНИКА БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРОК»
М. ОНИШКЕВИЧА)**

Фразеологічні одиниці є невід'ємною частиною лексичного складу, які характеризують родинні стосунки, вчинки людей, щоденний побут, трудову діяльність, зовнішність, фізичні вади й моральні якості людини тощо. Особливе місце належить фразеологізмам у бойківських говірках, тематика яких досі не була об'єктом ґрунтовних опрацювань.

У дослідженнях бойківської лексикографії важливими є праці І. Верхратського, Є. Грицака, І. Гоцького, А. Козака, М. Онишкевича, С. Павлюха, С. Пасічинського, С. Рабій-Карпинської, І. Свенціцького, І. Франка, А. Яворського та ін. Фразеологією Бойківщини цікавилися такі науковці, як М. Демський, Ю. Прадід, М. Яким та ін.

Метою нашої статті є визначення тематики фразеологічних одиниць за матеріалами «Словника бойківських говірок» М. Онишкевича.

Як зазначає Г. Дребет, тематичний зміст – це сприйняття фразеологічних одиниць людиною. За допомогою тематичного змісту можна охарактеризувати явища природи, фізичний та психологічний стан, оцінити розумові здібності людини та ін. Застосування певного фразеологізму в контексті дозволяє читачу

краще зрозуміти зміст викладеної думки, поглибити свої знання в певній галузі [1].

Матеріалом дослідження став «Словник бойківських говірок» М. Онишкевича, де найповніше відображено особливості бойківських говірок. А. Тимошенко зауважує, що до словника введено багатий і різноманітний фразеологічний матеріал (275 словникових статей містять більше 300 фразеологічних одиниць). Сюди ввійшли слова з різних словників, «Записок Наукового товариства імені Тараса Шевченка», літописів, монографій, етнографічних збірників, історичних джерел та матеріали самого М. Онишкевича [4].

Виокремлені зі «Словника бойківських говірок» фразеологізми можна об'єднати в такі основні тематичні групи: зовнішність, інтелектуальні здібності, фізичний та психологічний стан, фізіологічні потреби та властивості, динамічні та статичні ознаки людини, дії, процеси, рухи та результат дії, заподіяння тілесних та моральних ушкоджень, родинні та суспільні стосунки між людьми, назви обрядів, явища природи.

Найбільшу кількість фразем нараховує тематична група, що вказує на динамічні та статичні ознаки людини: *іти в три боки* «йти п'яним», *йти наоцо* «йти нінащо, внівець; марнуватися», *йти напідудад* «йти в чийсь руки, під чийсь керівництво», *йти напотемки* «йти без світла, в темряві», *йти неворотом* «йти без опіки», *йти притьмом* «йти навалою», *йти хмылами* «блукати», *маху дав* «втєкти», *простувати дороги* «волочитися; звертати з дороги»; дії, процеси, рухи та результат дії: *винимати роки* «давати довідку про дату народження», *держати долю* «піклуватися», *завдатися меджи людий* «шукати правди у людей», *завертати право* «подавати апеляцію (суд)», *іти в тирміни* «подавати в суд», *міняти з богом* «займатися хліборобством», *на гєндель пустити* «продати або купити з метою спекуляції», *на язичі повісти* «сказати», *привернути д людім* «повінчати; одружити», *робити на галь-паль* «робити будь-як, швидко», *бути щасливим на кого* «приносити щастя комусь; ошасливлювати», *гершкы провадити* «пустувати; балуватися», *пустити по жебръох* «довести до бідування», *стояти на гантак* «слухатися; підкорятися», *бомка пустити* «розпустити поголоску, чутку»; заподіяння тілесних та моральних ушкоджень: *взити на*

будущий вік «взяти з наміром ніколи не віддати», *гану дати* «покритувати», *гараса скакати* «лютитися; кидатися зі злості», *гірка почесна* «прочухан; лайка», *дати бобу* «добре відлущувати», *луцтити як біб* «сильно бити, щоб ішов ляск», *лицювати на другий бік* «перекручувати; робити з правди неправду».

Решта тематичних груп представлені меншою кількістю одиниць:

– родинні та суспільні стосунки між людьми: *біді клепати* «бідувати; жити в злиднях», *коротати вік* «жити в журбі, злиднях»; назви обрядів: *бриндзу прикітити* «дістати гарбуза; отримати відмову», *висватати віно* «отримати придане», *мале віно* «придане, в яке входять невелика сума грошей, одна корова, одна вівця»; явища природи: *завислося* «затяглося на непогоду»

– інтелектуальні здібності людини: *мати голову на плечо* «розважливо, розсудливо міркувати і діяти; бути розумним, кмітливим»; фізичний та психологічний стан людини: *блудити розумом* «збожеволіти», *йти на очі* «привиджуватися», *сплисти з розуму* «збожеволіти»;

– зовнішність людини: *бабським миром мазаний* «безвусий чоловік», *хлопським миром мазана* «вусата (про жінку)»;

– фізіологічні потреби та властивості людини: *напхати бебех* «наїстися» [2; 3].

Фразеологічні одиниці в мовленні функціонують паралельно з лексичними, але влучність їх використання різна, адже порівняно зі словами вони виразніші з емоційно-експресивного погляду.

Проаналізуємо гнізда зі словами *вітер* та *йти*:

вітер го знає «а хто його знає», *вийти на вітер* «усе втратити; зійти нінащо», *то якесь таке, як вітром надмухане* «говорять про людину, яка погано виглядає», *якого вітра ти дам?* «що тобі дати?» [2, с. 131–132];

іти в три боки, іти дуба «погано йти (про діло, справу)», *йти кытовійов* «йти шкереберть», *йти на біду* «не вестися», *йти на очі, іти напереверти* «йти шкереберть», *йти напідудад, іти напотемки, іти напраці* «йти прямо», *йти неворотом, іти поза вітьцьові руки* «виходити, вибиватися з-під батьківської волі», *йти притьмом, іти хмылами* [2, с. 329].

Можемо зробити висновки, що в «Словнику бойківських говірок» М. Онишкевича досить широко представлені

фразеологічні одиниці, найбільш продуктивними є фрази, що вказують на динамічні та статичні ознаки людини.

Вбачаємо перспективними подальші дослідження фразеологізмів у бойківських говірках.

Література

1. Дребет Г. Особливості вживання фразеологічних одиниць із тематичним змістом у сучасній німецькомовній пресі. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці. 2014. Вип. 708 – 709. С. 61 – 68.

2. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 1. 497 с.

3. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 2. 517 с.

4. Тимошенко А. Граматичні особливості бойківських фразеологізмів (за матеріалами «Словника бойківських говірок» М. Й. Онишкевича). *Вісник Львівського університету*. Львів. 2012. Вип. 56. Ч. 1. С. 144 – 149.

Ірина Замашнюк

СТРУКТУРА ТА СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ АБРЕВІАТУР У МОВІ ПОЛЬСЬКОЇ ПРЕСИ

Скорочення та абревіатури у світі зайняли доволі міцні позиції, вони є одним із найбільш потужних джерел розширення словникового складу сучасних мов [5, с. 10]. Причини та джерела графічної абревіації полягають у потребі прискорити рукописне письмо, зекономити письмовий матеріал. Скорочений, а потім і символічний запис виникає з розвитком науки [3, с. 7].

Незважаючи на те, що абревіатури вже були предметом вивчення вітчизняних лінгвістів як у попередні періоди розвитку польської мови, так і на сучасному етапі, вони залишаються ще недостатньо дослідженими.

Інтерес лінгвістів до вивчення абревіатур невпинний. Він визначається, насамперед, роллю цих одиниць у визначеній комунікативній сфері (ЗМІ), розмаїттям їхніх видів і значень.

Мета статті – вивчити змістове наповнення абрєвіатур польської мови в сучасних ЗМІ.

Абрєвіатури вживаються у всіх сферах мовної діяльності, особливо ж вони поширені в публіцистичному і науковому стилях. У структурі кожного стилю вони мають свою специфіку, що полягає в кількісних показниках їх уживання та у функціях, які вони виконують.

Серед абрєвіатур у широкому значенні цього слова залежно від їхньої структури та вимови виділяють такі основні типи:

1. Ініціальні абрєвіатури. Це абрєвіатури, що утворені з ініціальних, тобто початкових, букв слів скорочуваних словосполучень, зокрема й скорочуваних частин складних слів:

а) *буквені абрєвіатури (skrótowce literowe)* – ті, що складаються з назв початкових літер слів, які входять у вихідне словосполучення: **MF**, **US**, **WSA**, **NSA** (co oznacza *Ministerstwo Finansów, Urząd Skarbowy, Wojewódzki Sąd Administracyjny, Naczelny Sąd Administracyjny*);

б) *звукові абрєвіатури (skrótowce głoskowe)* – ті, що складаються з початкових звуків слів вихідного словосполучення. Ці абрєвіатури читаються як одне звичайне слово: **GUS** – *Główny Urząd Statystyczny*; **OBOP** – *Ośrodek Badania Opinii Publicznej*; **PAN** – *Polska Akademia Nauk*; **ZUS** – *Zakład Ubezpieczeń Społecznych*.

Ініціальні абрєвіатури найбільш складні для вимови та вжитку. Це тому, що вони вимовляються по-різному, хоча на письмі зображуються однаково. Ініціальний тип абрєвіатур продуктивний у його двох перших видах (буквений і звуковий), змішаний (буквено-звуковий) використовується рідко [1, с. 58].

2. Абрєвіатури складового типу (*skrótowce grupowe*). Це абрєвіатури, що утворилися шляхом усичення основ двох (або більше) слів, із початкових складів мотивуючого складного найменування: **Pafawag** – *Państwowa Fabryka Wagonów*; **Polfa** – *Polska Farmacja*; **Fablok** – *Fabryka Lokomotyw*; **baon** – *batalion*.

3. Абрєвіатури змішаного типу (*skrótowce złożeniowe*). Абрєвіації, які складаються з початкової частини слова (слів) та цілого слова: **Investbank** – *bank inwestycyjny*; **Amerbank** – *bank amerykański*.

4. Комбіновані абрєвіатури (*skrótowce mieszane*). Вони складаються з назв початкових частин слів і початкових звуків

(або назв літер): **CPLiA** – *Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego*; **SGPiS** – *Szkoła Główna Planowania i Statystyki*; **PZMot** – *Polski Związek Motorowy*; **PZKosz** – *Polski Związek Koszykówki*.

Аналізуючи функціональні можливості різних типів абревіатур, відзначимо, що вони зазвичай стилістично нейтральні. Здебільшого виконують номінативно-інформативну та номінативно-фактологічну стилістичні функції, а також комічну, іронічну, саркастичну. У зв'язку з тим, що «місцем народження» більшості абревіатурних омонімів є газети та телебачення, деякі з них стали входити до фонду експресивних засобів мови: зіставлення значень звичайної абревіатури зі значенням абревіатури-омоніма створює комічний ефект, утворює каламбур, жарт, надає абревіатурі додаткового стилістичного відтінку.

Преса, специфічною ознакою якої є змалювання суспільно-політичного життя країни, в основному використовує лексику, котра характеризує чиновників, їхні дії щодо свого народу.

Часто для змалювання політичної ситуації вводяться терміни, котрі в контексті розширюють семантику та набувають переносного значення. Такі неосемантизми вносять не лише «свіжості», а й експресивності, іронічності, порівнюючи дії політиків із природними явищами тощо.

Газети і журнали засвідчують абревіатури з початковими складниками *porno-*, *narko-*, *homo-*, котрі мають лише негативне забарвлення. Ця конотація стає центральною для всього слова, що і викликає у читачів осуд до піднятої проблеми.

Публікації XXI ст. засвідчують активне введення в мову книжних слів, частіше дериватів з іншомовним терміноелементами *foto-*, *bio-* й ін., котрі є одним із «найраціональніших для спілкування мовних засобів» [4, с. 31] і характеризуються об'єктивністю.

Новизни й інформативної насиченості надають неологізми. Вони спричинені науково-технічним прогресом у світі, зміною в соціально-економічному житті країни.

Особливо часто до нових експериментів журналісти вдаються при деривації літерних абревіатур, котрі не тільки економлять газетно-журнальну площу, а й обтяжують мову, ускладнюють сприйняття інформації: «*Pasażerów autobusami wożq*

MZA (Miejskie Zakłady Autobusowe)». У більшості випадків тлумачення цих абrevіатур можна віднайти в тексті або ж його подають одразу в дужках після складноскороченої одиниці. Ще одна проблема, із якою стикається читач – омонімічність абrevіатур: пр. **KOR** – *Komitet Obrony Robotników* чи *Komitet Obrony Rzeczypospolitej*, **OC** – *obrona cywilna* чи *odpowiedzialność cywilna*. Таке скорочення може заплутати читача.

Сучасні медійні тексти насичені політичними новинами та оцінками, що відображається на відповідному доборі лексичних одиниць. Зі стрімким розвитком економіки у світі лексика сучасної польської мови значно поповнилась абrevіатурами на позначення економічних організацій, процесів, установ тощо: **NIK** – *Najwyższa Izba Kontroli*; **NFI** – *Narodowy Fundusz Inwestycyjny*; **DKF** – *Dyskusyjny Klub Filmowy*; **MSWiA** – *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych*; **NBP** – *Narodowy Bank Polski*.

Абrevіатури широко використовуються в текстах освітньої тематики, у лексиці військово-технічного дискурсу, у спортивних рубриках, газетних текстах, присвячених релігійній тематиці тощо.

Російський дослідник мови друкованих ЗМІ В. Костомаров писав: «Під тиском пошуку експресії в газетній мові оформлюються й розвиваються продуктивні специфічні моделі словотвору, особливо пов'язані з поповненням лексики абrevіатурами <...>» [2, с. 176].

Таким чином, ми дійшли висновку, що змістове наповнення абrevіатур, які функціонують у сучасних ЗМІ, відображає найрізноманітніші галузі людської діяльності. Отже, абrevіатурні скорочення можуть використовуватися в абсолютно різних дискурсах різноманітними соціальними прошарками, що надає цьому способу словотворення універсальності і свідчить про його високу продуктивність.

Література

1. Горпинич В. О. Правопис складноскорочених слів. *Українська мова і література в школі*. 1985. № 6. С. 25 – 28.

2. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе. Москва : Моск. ун-т, 1971. 266 с.

3. Теркулов В. И. О природе композитной аббревиации. Москва, 2008. 200 с.

4. Туровська Л. В. Термінологічна лексика на сторінках періодичних видань. *Українська мова*. 2007. № 2. С. 33 – 39.

5. Шадыко С. Аббревиатуры в русском языке в сопоставлении с польским : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.01 – руський язык. Варшава, 2000. 365 с.

Альона Капиця

ЗООНІМНА ЛЕКСИКА В ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Останнє десятиліття у слов'янському мовознавстві підвищилася увага до лексики та фразеології. Дослідники вивчають мовні картини світу з погляду функціонування мовних засобів. Важливе місце тут належить насамперед фразеологічній системі, зокрема об'єктом пильного наукового аналізу не раз ставала зоонімна лексика у її складі. Фразеологічні одиниці (ФО) з анімалістичним компонентом досліджувалися на матеріалі різних національних мов. Назви представників тваринного світу були об'єктом розгляду таких польських мовознавців, як Я. Анусевич, Є. Бартмінський, С. Бомба, Р. Гжегорчикова, А. Кравчик-Тирпа, К. Мосьолек-Клосінська, А. Чапіга та ін.

В українській лінгвістиці цій проблематиці присвячені розвідки В. М. Бойка, І. О. Голубовської, Г. М. Добролюжі, Н. Ф. Зайченко, В. І. Мельник, Н. І. Поміркованой Б. М. Проценко, О. О. Селіванової, Л. Г. Скрипник, В. Д. Ужченка та ін. Зооніми в лінгвокультурологічному висвітленні на матеріалі інших слов'янських мов опрацьовували Д. Б. Гудков, Є. Гурбіш, М. Журек, Т. В. Козлова, В. М. Огольцев, В. М. Телія (російська мова), Г. І. Неруш (чеська мова), О. В. Коваль-Костинська, К. Р. Ратушна (болгарська мова) тощо. Важливим когнітивно орієнтованим напрямом дослідження семантики фразеологізмів є аналіз їхньої внутрішньої форми, що дозволяє найповніше розкрити походження і цілісну семантику фразеологічних одиниць [1, с. 29].

Метою нашого дослідження є поглиблений опис складу, семантики та структури корпусу польських ФО з анімалістичним компонентом, включаючи паремії.

Фразеологізми з анімалістичним компонентом становлять у польській мові численну фразео-тематичну групу, яка активно

функціонує і динамічно розвивається. Не всі із загальної кількості лексем-зоонімів, що існують у польській мові, використовуються в якості компонентів ФО. У цій функції зафіксовано, згідно з нашими матеріалами, 150 зоонімів. Тут представлено тварини різних типів, проте найчисельнішими серед них у фразеології є Тип Хордові, Клас Ссавці. Отримані кількісні дані дозволяють стверджувати, що найпопулярнішими і найважливішими тваринами є: собака, *кінь*, *вовк*, *риба*, *віл*, *свиня*.

Усі зооніми співвідносяться із чоловічими або жіночими образами, а подекуди вони можуть виступати також прототипами подружньої пари, де самець позначає чоловіка, а самиця – жінку. Такі пари може розширювати ще назва дитинчати, пор. прототипову родину *krowa – byk / wół / tur – cielę*, де *krowa* – «жінка, дружина, матір», *byk / wół / tur* – «чоловік», *cielę* – «дитина». Відповідно до цих ролей їм притаманні певні конотації. У подібних парах / родинях тварини-самці, які співвідносяться із чоловіками, мають більш позитивний образ у мові, ніж тварини-самиці, котрі співвідносяться з жінками. Найкраще це простежуємо на прикладах мовних образів домашніх тварин, пор. *koń i kobyła / szkap, kogut i kura / kokosz / kwoka*. Припускаємо, що це пов'язано із патріархальним устроєм польського суспільства.

Фразеологізми із зоонімами дають можливість точніше висловлювати думку та влучніше передавати її зміст і емоційне забарвлення. Використання найменувань тварин у лайках, прокльонах, злопобажаннях надають мові значної експресивності та емоційності [2, с. 410]. Розглянувши фразеологізми з анімалістичним компонентом, ми помітимо, що люди досить часто приміряють на себе риси тварин (зовнішності чи поведінки), однак подекуди людина наділяє і тварин суто людськими здатностями, що вказує на певний психологічний зв'язок людини і тварини. Так, деякі тварини вміють співати, танцювати, плакати, сміятися, навчати інших та навіть промовляти молитви. Шляхом порівняння своєї поведінки із тваринною людина надає їм певної оцінки, більшою мірою негативної.

Фразеологізми досить часто мотивуються певними сценаріями дійсності або зооморфними рисами тварин. Найменування тварин створюють у межах фразеологізмів конотативні значення, і це, звісно, формує загальну семантику

фразеологізму. У значній кількості ФО із зоонімами – це внутрішня форма цих одиниць, яка досить часто мотивується особливостями образних конкретизаторів, а також містить інформацію про культуру, традиції, звичаї, обряди, релігійні уявлення, деякі епізоди історії, які сучасним мовцям можуть бути взагалі не відомі [3, с. 1096].

Фразеологічний матеріал з аніمالістичними назвами яскраво відображає і засвідчує мовний антропоцентризм. Проаналізувавши ФО із гіперонімом *zwierze*, бачимо, що у світовій ієрархії людина відводить собі центральне місце, саме навколо людини обертається увесь Всесвіт. Такі ФО демонструють, що власне людина сприймає світ через систему *тварина – людина – Бог*, тобто своє місце вона бачить десь посередині між тваринним, нижнім, і Божественним, вищим, рівнями. Людині при цьому притаманні як низькі, негативні риси, які, згідно з людським судженням, властиві саме тваринам, так і духовні, позитивні риси, які характеризують Божественне начало.

Звідси випливає і той факт, що фразеологія із зоокомпонентом передає більшою мірою негативні, ніж позитивні оцінки. Таке наділення тварин негативними характеристиками, напевно, також допомагає людині піднятися над «примітивним» тваринним світом. Більшість згаданих у фразеології тварин раніше відігравала для поляків роль тотемів. На нашу думку, через це їхній образ було так чітко зафіксовано в мові загалом та фразеології зокрема.

Позитивне або негативне конотування тварини залежить від кількох факторів. Основним із них ми вважаємо передусім вплив фольклорного, міфологічного уявлення про цих тварин. Так, якщо тварина в народній уяві пов'язана із потойбічним світом, злими силами, вона обов'язково матиме негативні конотації у фразеології, мова ніби запам'ятовує хтонічність певного тваринного персонажу (пор. образи вовка, змії, ворона, орла). І, навпаки, якщо у фольклорі та традиціях спостерігається символічний зв'язок певної тварини із Богом, то такі тварини більшою мірою матимуть позитивні конотації (пор. мовні образи голуба, корови). Якщо ж якась тварина в народній уяві має амбівалентні властивості, зокрема один раз асоціюється із Богом, другий – із дияволом, то у фразеології вона теж матиме то позитивні, то негативні оцінки (пор. образ коня) [4, с. 210].

Більш негативний образ мають також ті тварини, які за місцем свого існування наближені до землі, низу, пекла (*źmija, kret*), а позитивний – ті, котрі наближені до неба, верху, раю (*jaskółka, gołąb*). Впливовим у цьому аспекті є також колір оперення або шерсті тварин; чорні птахи та звірі мають негативні конотації, позначають біду, нещастя, невдачу (*kruk, wrona, kret, czarna kokosz*), а тварин і птахів білого кольору співвідносять зі щастям, добром, успіхом, удачею (*labędź, gołąb, biała kokosz*). Водночас тварина, яка відрізняється від своїх побратимів зовнішнім видом, позначає відлюдника, особу, яка тримається інакше, ніж решта (*biały kruk, biała wrona, czarna owca, czarny labędź*).

Іншим фактором, який впливає на формування мовного образу тварин, є людське спостереження. Певні, пов'язані із твариною риси фіксуються у мові, що, вочевидь, свідчить про їхню вагомість для людини. Цей фактор є особливо важливим при формуванні мовних образів тварин у межах слов'янського ареалу, стосовно ж екзотичних тварин, то мова відображає існуючі стереотипні уявлення про них, пор. образи верблюда, слона, пелікана. Фразеологізми із назвами тварин вирізняються яскравим антропоморфним характером.

Отже, ФО переважно використовуються для позначення психоемоційних та фізіологічних станів людини, її характеристик, а також можуть вказувати на інтенсивність, міру, кількісні, просторові та часові показники. Вони характеризують соціальний статус людини, її інтелектуальні здібності, риси характеру та інші якості.

Література

1. Невзорова-Кмеч Е. А. Фразеология польского молодёжного жаргона (семантический аспект) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.03 – славянские языки. Санкт-Петербург. 2010. 29 с.
2. Anusiewicz J., Skawiński J. Słownik polszczyzny potocznej. Warszawa, 1998. 410 s.
3. Bąba S., Liberek J. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny. Warszawa, 2002. 1096 s.
4. Kaczmarek L., Skubalanka T., Grabias S. Słownik gwary studenckiej. Lublin, 1994. 210 s.
5. Nowy słownik języka polskiego / Red. E. Sobol. Warszawa : PWN, 2002. 1311 s.

КОЛЬОРИСТИКА ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ФЕДУНЦЯ

Колір – це абстрагований та усвідомлений загальний вигляд предмета, який його репрезентує, але не належить йому неодмінно і, як загальне, може належати всякому явищу чи предмету. Не існуючи ізольовано, колір обов'язково відображається в предметі і може переноситися з предмета на предмет, у чому проявляється його загальне значення [1, с. 24]. Колір є об'єктом вивчення багатьох дисциплін, до яких можна впевнено зарахувати й мовознавство. Семантику кольоропозначень варто назвати окремою галуззю лінгвістики, адже актуальність вивчення цього питання зумовлена тим, що розвиток кольороназв тісно пов'язаний зі сприйняттям навколишнього світу. Кольоролексику вивчали такі вітчизняні науковці, як Н. Адах, І. Бабій, Г. Губарева, В. Дятчук, О. Крижанська, Л. Пустовіт, О. Рудь, Л. Супрун та ін. Їхні дослідження базуються не лише на загальнотеоретичних проблемах, а й на визначних зразках художньої літератури.

Поетична творчість Миколи Федунця не лише стала неповторною частиною українського словесного мистецтва, а й варта вивчення та дослідження в контексті загальносвітової літератури. Заслужений працівник культури України, член Національної спілки письменників України, член Національної спілки журналістів України, який майже двадцять років віддав праці на журналістській ниві, є лауреатом міжнародних премій імені І. Кошелівця, імені Д. Нитченка, обласних премій імені Г. Костюка, імені М. Годованця, обласних літературних премій імені Тараса Шевченка та імені Володимира Буласенка, Хмельницької міської премії імені Богдана Хмельницького. У поезії Федунця кожен читач може знайти те, що турбує саме його, лірика Миколи Федоровича поєднує в собі різнопланову тематику – від розгляду глибоких філософських питань та класичних вічних конфліктів до палких і болючих громадянських мотивів. Як і кожен по-справжньому талановитий митець слова, який хоче донести до читача власну позицію та світобачення, Микола Федунець має у своєму арсеналі унікальний набір художньо-поетичних рис. Однією з таких особливостей стало кольористичне

наповнення його поезії, що є дієвим інструментом, який допомагає створити повноцінне враження від прочитаного твору.

Мета статті – дослідити поетичні тексти для виявлення різноманітності кольороназв та їхнього функціонування у творчості Миколи Федунця.

Після ретельного вивчення поезій М. Федунця можна зробити висновок, що серед кольорів основного спектру його кольористики чільне місце посідають чорний, білий, червоний та зелений колір.

Чорний колір, зазвичай, асоціюється із песимістичними настроями. Але, якщо аналізувати вживання цієї кольоролексеми у творчій спадщині Миколи Федунця, можна впевнено відзначити, що таке трактування не завжди є виправданим. Крім прямого негативного підтексту (*чорна рать* [4, с. 7]; *чорна днина* [4, с. 14]; *чорне діло* [4, с. 32]; *чорна, страдницька ніч* [4, с. 52]; *чорно вік хилив чоло* [4, с. 78]; *по-чорному кляне* [4, с. 102]; *чорна квітка* [3, с. 5]; *чорна робота* [3, с. 78]; *чорні сліди* [5, с. 43]; *смуга чорна* [3, с. 47]; *чорне число* [2, с. 62]), ознака «чорний» може бути сталою або мати нейтральне забарвлення (*земля чорна* [4, с. 14]; *чорний обрій* [4, с. 14]; *вугілля чорне* [4, с. 14]; *чорні вії* [4, с. 14]; *древньо чорніє* [4, с. 90]; *чорні блискавиці* [4, с. 99]; *чорна доха* [3, с. 54]; *чорні нитки* [2, с. 134]). Слід також відзначити, що Федунець досить активно використовує дієприкметник «зчорнілий»: *зчорнілий пень* [4, с. 78]; *трава зчорніла* [4, с. 83]; *лик зчорнілий* [4, с. 51]). Важливим є і той факт, що багато прикладів використання кольоролексеми «чорний» міститься у вірші «Чорний колір».

Білий – колір світла, чистоти, надії, початку чогось нового. У поезіях Миколи Федунця знаходимо такі зразки використання цієї ознаки: *білий плин* [4, с. 9]; *білий цвіт* [4, с. 14]; *біла гора* [4, с. 34]; *палата біла* [4, с. 49]; *білий вінок* [4, с. 50]; *білі іскри* [4, с. 54]; *сон білий* [4, с. 66]; *білий папір* [4, с. 75]; *біла хмара* [4, с. 88]; *камінь білий* [4, с. 91]; *біла троянда* [3, с. 36]; *біла квітка* [5, с. 11]; *лебеді білі* [5, с. 15]; *білий бусол* [5, с. 51]; *білий сніг* [5, с. 62]; *білий світ* [2, с. 19]; *біла сорочка волі* [2, с. 38]. Здебільшого, кольоролексема «білий» виступає сталою ознакою або використовується в позитивному емоційному забарвленні.

Зелений ми звикли вважати кольором спокою, весни й молодості. Поряд із випадками вживання ознаки «зелений» у

складі постійних епітетів із нейтральним забарвленням таке бачення змістового наповнення цього кольору знаходить своє відображення у творчості Миколи Федунця: *зелене небо трави лугової* [4, с. 30]; *зелена гімнастєрка* [4, с. 48]; *зелене жито* [4, с. 62]; *зелен бережок* [4, с. 63]; *світ, що в зелені воскрес* [4, с. 84]; *зелене містечко* [4, с. 91]; *світло зелене* [4, с. 99]; *зелений дим* [4, с. 125]; *зелені дні* [4, с. 127]; *вербички вуаль зелена* [4, с. 132]; *зелений світ* [3, с. 22]; *зелений край* [3, с. 32]; *зелене поле* [5, с. 79]; *зелена трава* [5, с. 83]; *трави зелена грива* [2, с. 26]; *перша зелена ніжність* [2, с. 46]; *зелені тайнощі буття* [2, с. 52]; *зелена хустина моху* [2, с. 127].

Червоний колір часто трактують зовсім по-різному. Він може символізувати як кохання, пристрасть, ніжність, так і війну, кров, злість. У творчому доробку Федунця «червоний» також може бути сталою ознакою або ж асоціюватися з елементами символіки радянського часу: *червона мова революції* [4, с. 7]; *червоний вітер* [4, с. 17]; *язики червоні* [4, с. 49]; *маки червоні* [4, с. 61]; *червоні інтригани* [3, с. 41]; *прапорці червоні* [3, с. 69]; *червоні зірки* [3, с. 69]; *червоне листя віть* [3, с. 87]; *кров червона* [2, с. 109]. Поширеним є й використання відтінку «багрянний»: *земля багрянїла* [4, с. 32]; *вкрились багрянцем* [4, с. 50]; *збагрянєна роса* [4, с. 46]; *війни зоряниця багряна* [4, с. 67]; *багрянний цвіт* [4, с. 69].

Також Микола Федунець активно вживає такі кольоролексеми:

–**«синій»** (*синь щедротна* [4, с. 23]; *синь ожинна* [4, с. 27]; *синь святкова* [4, с. 47]; *синь проваль* [4, с. 57]; *синій вечір* [4, с. 57]; *повиті у синь оселі* [4, с. 67]; *синя тиша* [4, с. 73]; *синє небо* [4, с. 121]; *іній синій* [3, с. 71]; *синьо поблискує став* [5, с. 30]; *квітки інєєм синім обвиті* [5, с. 59]; *сині квіти волошок* [2, с. 27]);

–**«голубий»** (*голуба хвиля* [4, с. 8]; *ранок голубий* [4, с. 57]; *голубїнь акварельна* [4, с. 121]; *вись голуба* [3, с. 60]; *вечір голубий* [2, с. 123]);

–**«сивий»** (*сивє видноколо* [4, с. 15]; *передрання сивє* [4, с. 25]; *сиві зачіски отав* [4, с. 57]; *сива граніту грань* [4, с. 68]; *сивий колір* [4, с. 86]; *сивий птах* [3, с. 73]; *сива нить* [2, с. 5]);

–**«срібний»** (*срібний говір* [4, с. 36]; *задзвенїли срібно пили* [4, с. 57]; *палахке срібляєте намисто* [4, с. 132]; *віти сріблиною перемиті* [4, с. 134]; *блискотїння срібне* [2, с. 18]);

–«золотий» (золоте натхнення [4, с. 19]; вітчизна золота [4, с. 97]; золотаве соняха суцвіття [4, с. 115]; щоб світивсь той сонях золотаво [4, с. 115]; золоте сонце волі [3, с. 48]; злотаві стріхи [2, с. 8]; золотава віхола [2, с. 24]; сніп золотий [2, с. 81]).

Однією з характерних рис поетичної творчості Миколи Федунця є редуплікація кольоролексем: вишня біла-біла [4, с. 22]; темні-темні слова [4, с. 102]; біла-біла птаха [4, с. 115]; сивий-сивий лист [4, с. 125]; білий-білий день [2, с. 55].

Досить поширені й слова, які своєю основою передають колірну якість листа, суцвіття чи квітки або плоду рослини: колосковий світ [4, с. 8]; синь ожинна [4, с. 27]; малинові бруньки [4, с. 63].

Отже, під час ретельного вивчення творчості Миколи Федунця вдалося виявити велику кількість цікавих із наукового погляду кольоролексем, кожна з яких допомагає читачу створити цілісне враження про поетичний доробок. Ці кольоролексеми творять особливий індивідуальний авторський стиль, що став неповторною частиною загальносвітової літератури.

Література

1. Крижанська О. Яким буває червоне? (Синонімічні кольороназви в українській мові). *Урок української*. 2001. № 2 (24). С. 22 – 24.

2. Федунець М. Ф. Древнє джерело : поезії. Київ : Український письменник, 2006. 183 с.

3. Федунець М. Ф. Наяву : поезії. Хмельницький : Доля, 1996. 93 с.

4. Федунець М. Ф. Обличчя долі : поезії. Київ : Радянський письменник, 1987. 142 с.

5. Федунець М. Ф. Теплі луни : поезії. Хмельницький : Хмельницька міська друкарня, 1999. 95 с.

Анастасія Кметь

ОСОБЛИВОСТІ ГОВІРКИ СЕЛА ОЛЕШКІВЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Багатство лексики народних говорів, збирання й публікування місцевої лексики, вивчення особливостей різних говорів – усе це важливе та необхідне для збагачення мовознавчої

науки. Завдяки джерелу народної мови можна поповнити уявлення людей про минуле наших предків, їхню історію, життя, працю, обрядовість.

За останні роки значно зросла увага науковців до діалектної лексики як об'єкта дослідження у зв'язку з розширенням сфер її використання, насамперед в етимологічних та ономастичних, фольклорних та літературознавчих розвідках.

Уперше подільський говір виокремив і лаконічно схарактеризував І. М. Вагилевич у вступі до «Граматики малоруської мови в Галичині», виданої у Львові 1844 р. Певну увагу особливостям подільського говору також приділяли Я. Ф. Головацький та О. О. Потебня. Усвідомлюючи самотність подільського слова, починаючи з другої половини ХІХ ст., такі письменники, етнографи та фольклористи, як М. Коцюбинський, М. Максимович, Марко Вовчок, А. Свидницький, С. Руданський, П. Чубинський та інші намагались зафіксувати пам'ятки живого народного мовлення у збірках праць, художніх творах [2, с. 4]. Проте й до сьогодні відсутні праці, присвячені особливостям окремих говірок Поділля як складників подільського говору волинсько-подільського діалекту південно-західного наріччя. Цей та низка інших факторів і зумовлюють актуальність теми статті.

Мета статті – проаналізувати мовні особливості оleshківської говірки Хмельницького району Хмельницької області на різних мовних рівнях. Джерелом дослідження стали тексти, записані в с. Оleshківці протягом травня 2019 року.

Село Оleshківці відоме із 1471 року як *Oleszkowcze*. Найімовірніше, що в основі ойконіма – польське ім'я *Оleshко*, а *оleshківці* – 'нащадки Оleshка'. Тобто назва села патронімічна, вказує на предка, який заснував поселення [1; 4, с. 347].

Проаналізувавши фонетичні особливості оleshківської говірки, спостерігаємо такі явища (тут і далі використано термінологію за джерелом [3, с. 30 – 37]):

субституцію – заміщення одного звука іншим: *шкл'анкі, ф'іст*;
протезу – появу приставного приголосного В, Й: *во'грізки, во'ліва, й'еде"н*;

депалаталізацію – втрата м'якості приголосними звуками, зокрема твердо вимову фонеми [т] в кінці дієслів третьої особи

множини: *ўм'їўт*, *си^ед'ат*, *при^еход'ат*, твердо вимову [р]: *пра^ежи^ети^е*, *рабо^йї*, що є характерним для подільської говірки;

помірне або сильне «укання»: *муло^уко*, *го^ур'їўка*, *во^уд'їўало*, *пуд^ушка*, *тубур^етка*;

апокопу – усічення одного або кількох звуків у кінці слова внаслідок акцентно-фонетичних процесів, що призводять до скорочення слова: *н'їчо*, *тра*, *не^ума*, *чо(чого)*;

синкопу – випадіння одного або кількох звуків у середині слова: *прїн'ав*, *їм^у(їому)*;

епентезу – поява неетимологічного звука між двома іншими для полегшення переходу між артикуляціями різних звуків: *дал'ше^у*.

Усі згадані фонетичні явища можуть існувати як у діалектному, та в літературному мовленні. Наприклад, *вухо* (протеза), *навук* (епентеза). Якщо в літературній мові це є нормою, то в діалектному вказує на особливості місцевої говірки і вирізняє певним чином носіїв різних говірок.

Серед морфологічних особливостей виокремлюємо такі:

1) усічення флексії -мо до -м у дієсловах першої особи множини: *сходи^ем*, *н'їдем*; 2) вживання зворотних форм дієслова: *с'ї сходи^ем*, *доходи^{ли} с'ї*, *с'ї обд^умала*, *с'е ста^{ло}*, *с'ї цокаї^ут*; 3) вживання форми майбутнього часу *буду* + дієслово: *буду каз^ала*, *буде^ум каз^али^е*, *будут' їшли*, *буде^уш робі^уї*; 4) вживання іменника місцевого відмінку I відміни замість іменника місцевого відмінку 2 відміни: *на сто^ул'ї*; 5) числівникова варіативність: *їїдн^у*, *їїде^ун*, *їїедн^{їм}*, *два^{ци}т'*, *н'ат'*.

Науковці постійно наголошують на потребі системного вивчення лексичного складу українських говорів, оскільки саме він найбільше реагує на зміни, легко засвоює іншомовні слова, зберігає у словниковому складі діалектної мови одиниці, відмінні за генетичною та часовою віднесеністю тощо. На лексичному рівні найбільш яскраво простежуємо розбіжності у мовленні носіїв різних діалектів[3, с. 33].

Власне лексичні діалектизми становлять помітний пласт лексики в українській діалектній мові на всій території її поширення. Вони виявляються, на думку науковців, у тому, що в різних діалектах для позначення тієї ж самої речі, предмета, поняття тощо вживаються зовсім різні слова, утворені за чинними

в мові моделями від інших коренів [3, с. 35]: *сти^еднік* – весело проводити час, розважатися; гуляння; *слови^ени^е* – домовленості.

Лексико-фонетичний різновид – слова-діалектизми, які розрізняються в діалектах особливостями звукового складу, спричиненими несистемними, нерегулярними фонетичними явищами, що мають індивідуальний, лексикалізований характер [3, с. 37]: *йаг'ілка* – українська народна обрядова пісня; веснянка; гаївка (фіксуємо і явище метатези – *гайїлка*); *шкл'анкі* – скляна посудина для пиття (явище субституції).

Лексико-акцентологічний різновид полягає в різному наголошуванні того самого слова в різних діалектах [3, с. 37]: *не^ести^е* – *не^усти^і*; *бу^оло* – *бу^ло*; *прін'аў* – *при^ен'аў*.

Особливості діалектного мовлення яскраво репрезентують фразеологізми, у яких збережено всі фонетичні та морфологічні говіркові риси: *ту^ро^ук ца^ра не^уб^есно^го, не у^сти^г во^ко^м мо^ур^ну^ти^е, мо^ур^очи^ети^е го^ло^ву, не при^еши^і ко^убі^лі ф'іст* (бачимо і укання, і редукцію, і палаталізацію, і протезу, і субституцію).

У селі Олешківці здавна мешкає багато поляків, що відображається в місцевій говірці: більшість населення говорить діалектною польською мовою. Польський вплив простежуємо у варіантах власних імен мешканців: Марія – *Ман'а*, Людмила – *Йа^дв'іга*, *Йа^дв'іс'а*, Галина – *Гел'ца*, Катерина – *Кас'а*, В'ячеслав – *Ва^цлаў*, Юрій – *Йу^зик*, Іван – *Йанко*.

Отже, дослідивши говірку села Олешківці, ми переконалися, що мовлення жителів села є класичним зразком подільського говору волинсько-подільського діалекту південно-західного наріччя.

Діалекти є невичерпним джерелом збагачення літературної мови. Завдяки діалектному мовленню можна з'ясувати історію заселення краю, схарактеризувати міжмовні контакти внаслідок різних суспільно-політичних процесів. Діалектологічні дослідження допомагають зрозуміти процеси формування загальнонародної мови, появу або занепад низки історичних явищ української мови. Учитель-словесник, знаючи й розуміючи місцеву говірку, зможе краще зорієнтуватися як фахівець при виробленні в учнів відповідних мовних і мовленнєвих навичок.

Література

1. Кметь А. Матеріали навчальної діалектологічної практики, записані у с. Олешківці: рукопис. Хмельницький, 2019. 14 с.

2. Подільський говір : Бібліографічний покажчик / уклад. : І. В. Гороф'янюк, Н. Д. Коваленко, Т. М. Тищенко. Вінниця : ТОВ «Планер», 2013. 141 с.

3. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навчальний посібник. Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2017. 158 с.

4. Торчинська Н. М., Торчинський М. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області. Хмельницький : Авіст, 2008. 549 с.

Марина Коваль

ДО ПИТАННЯ ПРО ТОПОНІМІКОН СЕЛА ЯСНОЗІР'Я

При вивченні історії будь-якого народу, його мови, культури, звичаїв і традицій неодмінно потрібно звернути увагу на етимологію місцевих географічних назв. Правильно пояснити ту чи іншу назву, розкрити її смислове значення і походження – означає отримати важливу інформацію про минуле свого краю: його природні умови, економіку, етнічний склад населення, історичні події, географію [1, с. 17]. Такі відомості можемо знайти, досліджуючи мікротопонімикон певного населеного пункту.

Мета статті – схарактеризувати топонімикон села Яснозір'я Вінківського району Хмельницької області у взаємозв'язку з історичними подіями.

Село *Яснозір'я* (у минулому *Бібехи*) розташоване в крайній північній частині Вінківського району, у південно-східній частині Волино-Подільської височини, за 22 км. від районного центру і за 24 км. від залізничної станції Деражня. Місцевість горбиста, піднята над рівнем моря на 300 – 310 м. Через село протікає річка *Ушка*, яка є притокою *Ушиці*, що впадає в Дністер.

Перша історична згадка про село належить до 1493 року. У збірнику актів ойконім реєструється у декількох формах: *Бібехи* (1530), *Bebeki* (1630–1650), *Bebehy* (1784), *Bebechi* (1787), *Бібехы* (1805), *Бібехи* (поч. XIX ст.), *Бібехи (Bebechy)* (1820), *Яснозір'я* (1967), *Яснозорье* (1976) [2, с. 524].

За С. Д. Бабишиним, колишня назва пов'язана зі свічково-воскобійним виробництвом. На думку Н. М. Торчинської та

М. М. Торчинського – це родова назва. Сучасна назва – емоційно-експресивна і символна, із позитивним забарвленням[2, с. 525].

Територія сучасного села була заселена ще в давні часи. Із переказів відомо, що на території урочища *Біла* знаходилося містечко *Біла*. До 1905 року там було кладовище, збереглося багато надгробних пам'ятників, під час земляних робіт викопувалися залишки керамічних виробів. Це поселення було зруйноване в XIII ст. монголо-татарами.

За переказами, монголо-татари, перебуваючи в містечку Біла, знищували багато худоби. Усі нутрощі з неї викидали в один із ярів, поблизу якого поселилися бідняки. Тут фактично з'явилося нове поселення під назвою *Бєбєхи*.

Село залежно від фізико-географічних умов поділено на чотири частини:

1. Східна частина – *Підліс*. Назва свідчить про те, що ця територія знаходиться біля лісу та в лісі. Ще й досі на присадибних ділянках знаходять лісові дерева, а ґрунти сірі.

2. Західна частина – *Западня*. Онім походить від того, що в цій місцевості найбільше западин, ярів, виходів підґрунтових вод.

3. Південно-західна частина – *Завода*. Ця територія стосовно центру села знаходиться за річкою (за водою) Ушкою.

4. Східна частина – *Червона лука*. Від села відокремлена лісом.

Перші будівлі тут з'явилися 1928 року. За часів заселення тут розкинулися різнобарвні луки. Тепер цю частину села називають *Виселок* (варіанти назви: *х. Гамани-Юри* (1926), *х. Виселок* (1946), *Выселок* (1979)). Колишня назва посесивна (на хуторі проживали дві сім'ї); в основі сучасної назви – адміністративно-господарський термін виселок зі значенням «невелике поселення, що відділилося від значного села» [2, с. 105].

До цього часу в селі Яснозір'я збереглися залишки старовинної фортеці, яка знаходиться в центрі села в урочищі *Вали*. За народними переказами, фортеця була побудована в часи литовського панування в XIII – XIV ст. як захист від проти турків та інших завойовників. Пізніше ці землі були завойовані турками. Дійсність переказу можна підтвердити тим, що за 12 км. від села у селі Зіньків також побудована камінна фортеця тих часів, залишки якої збереглися до цього часу.

Інших достовірних історичних відомостей про заснування села Бебехи і його існування не збереглося.

Із народних переказів, с. Бебехи до 1873 року належало Віньковецькому пану Черкасу. Пан у селі побудував гуральню, де зараз знаходиться криниця (джерело) *Ревуха*, у якій надзвичайно чиста вода. Вона текла з такою силою, що створювала великий шум, рев. Підтвердженням цього є велика кількість відпалої цегли біля *Ревуха*.

Також натрапляємо на писемні історичні відомості про село Бебехи. Так, в описах подільського єпархіального історико-статистичного комітету під редакцією священика Єф. Сецінського за 1901 р. подано: «Село Бебехи розташувалося на горбистій місцевості, в 10 вер. від с. Зіньків. Місцевість завдяки оточуючим місцям (кругом ліси) – здорова, земля глиняста. Село Бебехи в давні часи належало до володінь князів Чорторійських, що мали великі землеволодіння на Поділлі».

1873 рокеу пан Черкас продав село панові Сабанському, який мав маєтки в Хребтіївці Муровано-Курилівського району Вінницької області. У цьому ж році пан Сабанський у центрі села заклав маєток, на будівництво якого був використаний будівельний матеріал із розібраної гуральні. Важке становище було і за панування Сабанського. Живучи у важких умовах, кріпаки не могли миритися з існуючим становищем. 1902 р. селяни підпалили панський маєток в урочищі Залісок. До нашого часу в селі збереглася будівля каплиці, побудованої паном Ернестом Собанським для своєї родини.

1966 року село Бебехи перейменували на Яснозір'я.

Отже, ономастична інформація про будь-яке поселення дає багато цікавих можливостей для дослідження, що може слугувати матеріалом для наступної роботи.

Література

1. Котляр Ю. В. Історична географія. Спецкурс з історії : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 216 с.

2. Торчинська Н. М. Торчинський М. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області. Хмельницький : Авіст, 2008. – 549 с.

МЕТОД ПРОЕКТІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається оновлення організації навчально-виховного процесу вищої школи. Основним завданням вищої освіти є підготовка конкурентоспроможного, мобільного фахівця, готового до самоосвіти протягом усього життя. Метод проектів передбачає організацію навчання студентів, при якій вони індивідуально чи в малих групах виконують проектне завдання – студентський проект. *Навчальний проект* – це один із сучасних методів навчання і водночас – це форма організації навчального процесу, яка може стати альтернативою аудиторному навчанню.

Проблемою вивчення проектних технологій займалися багато українських та зарубіжних науковців, із-поміж яких Ю. Бабанський, Дж. Дьюї, У. Кілпатрік, О. Олексюк, В. Сухомлинський, С. Шацький, В. Шульгін. Також дослідження проектної діяльності здійснювали Л. Ващенко, В. Гузєєв, В. Докучаєва, Л. Калініна, І. Осадчий та інші. Використанню методу проектів у методичній роботі присвячено праці Т. Гришиної, Л. Забродської, В. Логвіна, Л. Хоружої та інших [2, с. 49].

Проектні технології слід розуміти як цілеспрямовану діяльність зі створення навчального, освітнього, педагогічного, культурного, технічного або виробничого продукту. Це різноманітні функціональні моделі, науково-дослідницькі розробки, творчі роботи, публікації, програмне забезпечення тощо [9, с. 75].

Метою статті є висвітлення особливостей упровадження проектних технологій як напряму інноваційної діяльності студентів у навчальних закладах.

Метод проектів – це спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершитися цілком реальним практичним результатом; це сукупність прийомів, дій у їхній певній послідовності для досягнення поставленого завдання – вирішення проблеми й оформлення у вигляді певного кінцевого продукту [3].

У науковій літературі та педагогічній практиці проект розглядають як шість «П»: проблема, проектування, планування, пошук інформації, продукт, презентація, портфоліо [4, с. 161].

Щоб зрозуміти сутність проектної технології, слід з'ясувати такі поняття, як проект – метод проектів – проектна діяльність.

Поняття «проект» уперше з'явилося у XVII – XVIII століттях. Традиції, характерні для проекту, виходять ще із педагогічного досвіду в Академіях мистецтв, коли йшлося про проекти у формі будівель, які отримували студенти архітектурного факультету. Ідея навчатися в рамках проекту згодом поширилася у вищих технічних закладах освіти, які виникли на початку XIX століття у Європі, США. Для отримання диплому студенти виконували дипломний проект. У XIX столітті проекти були поширені і в межах природничих наук, де існували як синонім до слова «експеримент», а в юриспруденції воно означало «розгляд певних справ». У цей час з'явилося ще два значення поняття «проект». На думку Б. Вульфсона, проект – це процес вивчення певного матеріалу із набуттям знань та навичок, а потім конструювання на основі здобутих знань проектів [1, с. 12]. В. Гузеев вважає, що проект – це спеціально організований учителем і самостійно виконаний учнями комплекс дій, де вони можуть бути самостійними для прийняття рішень та відповідальними за свій вибір, результат праці створення творчого продукту [2, с. 79]. О. Пехота зазначає, що проект – це цільовий акт діяльності, в основі якого лежать інтереси дитини [9, с. 65]. О. Пометун наголошує, що проект – це задум, план, прообраз певного об'єкта [4, с. 99].

Ми схилиємося до такого визначення поняття проект: процес творчої пошуково-дослідницької діяльності студентів для досягнення бажаного результату, який би задовольняв інтереси та вирішував проблеми.

У методичній науці термін «метод проектів» (від грецької – шлях, спосіб дослідження) розглядають як систему навчання, при якій студенти здобувають знання та вміння у процесі планування і виконання проектів. Як зазначено в «Педагогічному словнику», метод проектів є системою навчання учнів, у процесі якого вони набувають знань та вмінь планувати й виконувати певні завдання-проекти [7].

Визначення методу проекту за О. Коберник таке: «Це система навчання, де учні здобувають знання в процесі планування і виконання завдань, які поступово ускладнюються» [5, с. 42]. У Є. Полат метод проектів це – сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних дій з обов'язковою презентацією цих результатів [10, с. 3]. Метод проектів для С. Пилюгіної – це особисто орієнтований метод навчання, заснований на самостійній діяльності учнів у розробці проблеми й оформлення практичного результату розробки [8, с. 172]. А. Чечель акцентує увагу на тому, що метод проектів – це педагогічна технологія, орієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування до набуття нових (інколи шляхом самоосвіти) [12, с. 4].

Таким чином, суть проектної технології – стимулювати інтерес студентів до певних проблем, що передбачають володіння визначеною сумою знань, та через проектну діяльність, яка включає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючи відповідний їх баланс на кожному етапі навчання.

Використання методу проектів дозволяє вирішити цілу низку навчальних, розвивальних та виховних завдань:

–формувати, розвивати та поглиблювати професійні знання, уміння і навички;

–застосовувати знання, уміння та навички на практиці, зокрема в нетипових ситуаціях;

–розвивати здатність самостійно здобувати необхідні теоретичні знання та набувати нових практичних умінь;

–формувати уміння самостійно конструювати свої знання;

–активно розвивати критичне мислення;

–активно залучати учнів до творчої діяльності;

–сприяти розвитку таких рис характеру учня, як цілеспрямованість, наполегливість, працьовитість [10, с. 13].

Робота над проектом дозволяє педагогу та студенту формувати й розвивати специфічні уміння і навички проектної діяльності, зокрема:

проблематизації – формулювати проблему на основі аналізу запропонованої майстром або педагогом ситуації, а також визначати й оцінювати причини та можливі наслідки існування проблеми;

цілепокладання – ставити мету і формулювати завдання проекту, давати характеристику продукту своєї діяльності;

планування змісту діяльності – визначати, які дії і в якій послідовності слід зробити для вирішення завдань проекту, а також знаходити оптимальні та ефективні способи, методи, засоби для досягнення мети, наперед прогнозуючи результати діяльності;

самоаналізу та рефлексії – аналізувати результати своєї діяльності, визначати її оптимальність і ефективність, а також оцінювати себе та своїх партнерів у процесі проектної діяльності;

пошуку та обробки інформації – знаходити необхідну інформацію, використовуючи різноманітні джерела; класифікувати та систематизувати її з використанням сучасних технологій прийому, зберігання, передачі інформації; аналізувати та інтерпретувати отриману інформацію в контексті теми проекту; використовувати інформацію для уточнення або зміни плану діяльності;

презентації – подавати результати своєї діяльності та хід роботи як в документальному, так і в усному вигляді [11, с. 7].

Проектна діяльність ефективно розвиває в студентів навички ділової співпраці (учасникам проекту доводиться, як правило, працювати в групах, а також встановлювати ділові контакти). Студенти набувають комунікативних навичок спілкування та взаємодії:

–уміння слухати та розуміти інших, показувати себе, знаходити компроміс;

–встановлювати та виконувати правила роботи у групі;

–розподіляти обов'язки;

–виконувати доручену частину роботи;

–брати на себе певні обов'язки та відповідальність [12, с. 14].

Також головну роль при реалізації проектної технології відіграє педагог.

Педагог перетворюється з носія готових знань, всезнаючого організатора навчально-пізнавальної діяльності, консультанта і партнера. Робота за проектною технологією вимагає від педагога

не стільки викладання, скільки створення умов для появи в учнів інтересу до навчально-пізнавальної діяльності, самоосвіти, застосування отриманих знань на практиці.

Проектні технології у наші дні як вид дослідницької діяльності студентів пояснюється тим, що проектування перетворилося на найбільш розповсюджений вид інтелектуальної діяльності людини в усіх галузях: соціально-освітній, виробничій, культурній, науці та техніці, економіці тощо.

Головним елементом проектної технології є процес проектування студентського пошуку – від моделювання тренувальних вправ до постановки навчальної проблеми та її дослідження, до конструювання та захисту оптимальних шляхів її розв'язання у вигляді проекту.

Таким чином, технологія проектування завжди пропонує вирішення будь-якої проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості.

Результати виконаних проектів повинні бути конкретно відчутними: якщо це теоретична проблема, то конкретно вирішена, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження на практиці.

Отже, метод проектів є однією з інноваційних педагогічних технологій, коли увага переноситься на процес набуття студентами знань, умінь, навичок, життєвого досвіду, які трансформуються в компетенції.

За своєю сутністю робота над проектом має інноваційний характер: вимагає від студентів застосовувати нові знання, опираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і ухвалювати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компоувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися.

Література

1. Вульфсон Б., Дьюи Дж. Педагогика прагматизма. *Лідери образования*. 2004. № 3. С. 12 – 16.

2. Гузеев В. В. Метод проектов как развитие блока уроков. *Образовательная технология: от приема до философии*. Москва : Сентябрь, 1996. С. 79 – 86.

3. Елькін М. В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя географії засобами проектної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2005. 260 с.

4. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід : метод. Посібник. Авт. укл.: О. Пометун, Л. Пироженко. Київ: АПН, 2002. 257 с.

5. Коберник О. М. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні : навчально-методичний посібник. Тернопіль-Умань, 2007. 208 с.

6. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методология. Москва : Синтег, 2007. 668 с.

7. Педагогічний словник. За ред. М. Д. Ярмаченко. Київ: Педагогічна думка, 2001. 714 с.

8. Кульчицька О. І., Сисоєва С. О., Цехмістер Я. В. Педагогічні технології: наука – практиці. Вип. 1. Київ: ВШОЛ, 2002. 280 с.

9. Пехота О. М. Освітні технології : навчально-метод. посіб. Київ, «А.С.К.», 2001. 254 с.

10. Полат Е., Петров А., Бухаркина М. Что такое проект. Москва : *Открытый урок*. 2004. № 5 – 6. С. 10 – 17.

11. Полат Е. С. Метод проектов на занятиях иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2000. № 2. С. 3 – 10.

12. Чечель И. Метод проектов или попытка избавить учителя от обязанностей всезнающего оракула. *Директор школы*. 1998. № 3. С. 11 – 16.

Надія Мітіна

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБРАЗІВ ЄВРЕЇВ У ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Зображення польсько-єврейських відносин у польській літературі різних епох має неоднозначний, подекуди негативний характер. Євреї у свідомості поляків були нацією, яка не

заслужувала на рівне ставлення. У XVI столітті, під час хвилі найбільшого релігійного переслідування, євреї прибули до Польщі і від того часу вважали її рідною домівкою. Проте вони зберігали свої традиції, культуру і насамперед релігію.

Видатний польський письменник Антон Слонімський вважає, що саме ця відокремленість була причиною розбрату між двома народами. Тому образ єврея в польській літературі зазвичай не був позитивним [4, с. 23 – 27].

Питання єврейських традицій і образів у польській літературі досліджували О. Герц, С. Я. Журек, В. Панас, А. Цала, проте загальний огляд досліджень, присвячений вивченню цього питання, свідчить про недостатнє висвітлення проблеми конкретних образів єврейського народу. Об'єктом нашого дослідження є характеристика образів євреїв на матеріалі творів епохи романтизму, реалізму, міжвоєнної епохи та сучасної літератури.

Зигмунт Красінський у романтичній драмі «Не-божественна комедія» змальовує негативний образ євреїв, описуючи групу так званих «новонавернених», які разом із селянами та робітниками належать до революційного табору. Автор описує цих людей як групу, позбавлену ідеалів і цінностей. Він вважає, що їхнє навернення до християнства очевидно, оскільки вони все ще сповідують іудаїзм. Автор звинувачує євреїв у ставленні до революції як до способу створення власної держави – Королівства Ізраїль. Їхня участь у революції є підозрілою, і він називає цю групу лицемірами, які мотивовані відплатою за роки приниження. Антисемітська вимова «Не-божественної комедії» досить яскраво виражена [5, с. 336 – 342].

Інший образ єврея представлений Адамом Міцкевичем в епосі «Пан Тадеуш». Корчмар Янкель – віртуоз цимбаліст. Його музика, полонез, яку він грає на заручинах Зосі й Тадеуша, є шедевром і донині. Янкель – патріот, який «мав репутацію доброго поляка». Він друг отця Робака і допомагає йому в роботі емісара. Образ Янкеля дуже характерний. У ньому втілені погляди самого поета на єврейську культуру. Міцкевич був переконаний у великому єврейському внеску в національно-визвольну боротьбу і в польську культуру та традиції.

Багато уваги єврейському соціальному питанню присвятив Болеслав Прус у соціально-психологічному романі «Лялька». Професор Шуман або Генрік Шлангаум – це друзі Вокульського. Головний герой не розуміє претензій поляків до євреїв, він різко реагує на глузування над євреями від своїх підданих. Вокульський вважає, що євреї заслуговують на такі ж права, як і поляки. Автор, втілюючи власне ставлення до євреїв через головного героя, переконаний у необхідності асиміляції єврейського народу. Другопланова фігура Генрика Шлангбаума, товариша Вокульського з часів вигнання до Сибіру, є трагічною. Знехтуваний польським суспільством, частиною якого себе відчуває, він втрачає ідеали та цінності, у які він намагався вірити. Відтоді його головна мета – заробити гроші і досягти високого звання. Він змінюється від покійного працівника до людини, яка безжально дивиться на навколишній світ. Прус через таке ставлення до Генрика звинувачує польське суспільство в егоїзмі і впертості, у нездатності визнати когось «чужого». Таким же неприйнятним є професор Шуман, якого вважали диваком, що лікує безкоштовно і проводить дивні наукові дослідження. Євреї самотні і не можуть розраховувати на сприйняття їх шовіністичними поляками [1, с. 57 – 83].

Марія Конопницька в новелі «Мендель Гданський» показує негативне ставлення поляків до євреїв, які 1890 року викликали хвилю єврейських погромів. Головний персонаж – шістдесятирічний єврей, який живе у Варшаві і займається палітурництвом. Він любить своє місто, відчуваючи себе в ньому в безпеці. Коли антисемітський настрій починає поширюватися, Мендель не вірить, що йому можуть загрожувати його співгромадяни. Він не хоче соромитися свого походження, не хоче прикидатися католиком. Він хоче врятувати власну гідність і бути вірним собі. Проблема Менделя полягає в тому, що він прагне закону і справедливості там, де живе нетерпимість. М. Конопницька вказує на те, яка серйозна дилема і драма – нетерпимість.

Антисемітизм у Польщі досяг свого апогею в міжвоєнний період. Найбільш жорстоке тлумачення антисемітизму надав Адольф Гітлер. Нелюдська раса, як він називав євреїв, була приречена на повне знищення. Літературознавець Владислав Панас

пише: «Друга світова війна – це час страшної реалізації поглядів Гітлера. Життя євреїв не мало значення для фашистів» [3, с. 112].

Література дуже часто піднімає проблему єврейської трагедії. Казімеж Моцарський у шокуючому романі «Розмови з катом» показує психіку нацистського злочинця Юргена Стロッパ, офіцера СС, ліквідатора варшавського гетто й оповідача, який провів кілька місяців у спільній тюремній камері. Моцарський досліджує психіку злочинця, який не мав жодних докорів сумління під час вбивства євреїв у гетто. Автор чітко звинувачує систему і філософію фашизму, яка виявляє в людях глибоко спляче зло. Голокост був трагедією, яка змусила поляків усвідомити, наскільки вони несправедливі до єврейської нації.

Образ єврея в боротьбі за свою гідність і свободу знаходимо в художньому репортажі Ганни Кралль «Випередити Господа Бога». Історія Марєка Едельмана, одного з лідерів повстання Варшавського гетто, – це шокуючий документ про правду тих днів. Характерною особливістю його оповідання є безпристрасна і беземоційна розповідь про боротьбу та про героїв тієї битви. Він, руйнуючи стереотипи, пояснює, чим була боротьба для євреїв. «Була вона способом вибору власної смерті, якій не могли добровільно підкоритись» [2, с. 90].

Війна жорстоко руйнує людську психіку, забирає її почуття й гуманізм. Випередити Господа Бога – випередити смерть, яку посилає Бог. Війна залишила величезний слід у житті Едельмана. Лише через кілька років після війни він почав працювати кардіохірургом. Відтоді вів нову боротьбу, вже не за можливість вибору смерті, а боротьбу за життя. Репортаж Ганни Кралль – це книга, яка руйнує стереотипи, доводить, що знищення євреїв є трагедією і невинуватою помилкою.

Таким чином, мотив єврейського образу присутній у польській літературі з часу появи цієї нації в польському суспільстві. Не завжди картина, описана на сторінках книг, була позитивною. Якщо порівняти зображення євреїв епохи романтизму, у творі Зігмунда Красинського знайдемо негативний образ єврея, у якому присутня підлість та заздрість. Порівняно з образом, створеним З. Красинським, образ Янкеля Адама Міцкевича є неповторним, індивідуальним та автентичним. У ньому наявні ввічливість, індивідуальність та доброзичливість.

Представники реалізму, такі як Болеслав Прус і Марія Конопницька, надають своїм героям єврейського походження якості самотньої, розчарованої в суспільстві людини, яка втратила свої гарні якості через зневажливе ставлення польського народу. У літературі воєнних часів знаходимо такий образ єврея, якому співчуває кожний читач. У героях Ханни Кралль наявні такі риси характеру, як мужність, непокірність та людяність.

Література багатьох епох неодноразово піднімає тему антисемітизму і намагається змінити негативне ставлення поляків до євреїв. Особливо популярним у сучасному світі стала проблема толерантності. Із розвитком суспільства необхідно продовжувати аналізувати проблеми євреїв, бо питання нетерпимості досі є нагальною проблемою.

Література

- 1.Hertz A. *Żydzi w kulturze polskiej*. Warszawa : Więz, 1988.
- 2.Krall H. *Zdążyć przed Panem Bogiem*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1977. 90 с.
- 3.Panas W. *Pismo i rana. Rzecz o problematyce żydowskiej w literaturze polskiej*. Lublin : Więz, 1996. 112 s.
- 4.Słonimski A. *O drażliwości Żydów*. *Wiadomości Literackie*. 1924. № 35. S. 23 – 27.
- 5.Вінійчук О. «Не-Божественна Комедія» З. Красінського: назва і структура. *Київські полоністичні студії*. Київ, 2015. Т. 26. С. 336 – 342.

Тетяна Мороз

ПОЛЬСЬКІ ПАРЕМІЙНІ ОДИНИЦІ З АНТОНІМІЧНИМИ КОМПОНЕНТАМИ, ЩО ОПИСУЮТЬ ЛЮДИНУ

Питання класифікації прислів'їв та приказок є досить важливим у сучасній пареміології. Зокрема, аналіз паремійних одиниць (далі – ПО) з антонімічними компонентами, які відображають загальну характеристику властивостей людини у польській мові, дозволить глибше та детальніше вивчити їхню семантику за тематичним принципом.

У польському, українському та російському мовознавстві існує низка праць, у яких розглядаються класифікації паремій,

зокрема паремій, що описують людину. Тематична група (далі – ТГ) «Людина» була об'єктом вивчення таких мовознавців, як М. Ф. Алефіренко, Н. Ф. Венжинович, І. Ю. Дюкарева, Р. Дзвігол, А. О. Івченко, Г. Курковська, Г. Пайдзінська, Е. М. Покровська, Ю. Ф. Прадід, С. Скорупка, В. Д. Ужченко, Н. В. Царегородцева. Український мовознавець В. Д. Ужченко у складі фразеотематичної групи «Людина» виокремлює декілька фразеотематичних підгруп: «Людина як жива істота»; «Людина як розумна істота»; «Людина як суспільна істота» [2, с. 119 – 208]. І. Ю. Дюкарева розробила семантичну класифікацію англійських та українських паремій, виділивши сфери, які стосуються групи «Людина», а саме: «Соціальна сфера», «Характер», «Моральні якості та недоліки», «Життєвий досвід», «Праця», «Фізичні якості», «Зовнішність», «Сімейний добробут» і «Матеріальні цінності» [1]. Описом таких груп, як «Людина як фізична істота», «Людина як психічна істота», «Щоденне життя людини», «Людина у суспільстві», «Людина і техніка», «Людина і природа» та «Фізичні категорії» займалися польські дослідники Р. Кошчельняк та Я. Оляс [3, с. 71].

З огляду на значну кількість праць науковців минулих поколінь та нинішнього століття варто зазначити, що тема класифікації паремій залишається актуальною і сьогодні. *Метою* нашої статті є аналіз та опис тематичної групи «Характеристика людини» у складі польських ПО з антонімічними компонентами. Джерелами фактичного матеріалу слугували «Uniwersalny słownik języka polskiego» за редакцією С. Дубіша та чотиритомний словник «Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich» Ю. Кшижановського.

У статті ми зосередили увагу на аналізі кількох тематичних підгруп (далі – ТП) у складі ТГ «Характеристика людини». Зважаючи на те, що антонімічні компоненти досліджуваних паремій можуть мати різну тематичну належність, ми класифікуємо деякі ПО за так званими «спареними» ТП, наприклад, «Зовнішній вигляд vs розумові здібності людини», «Вік людини vs розумові здібності людини» та «Зовнішній вигляд vs моральні якості людини».

ТП «Розумові здібності людини». Ця ТП становить більшість серед польських ПО та містить прислів'я і приказки, у

яких здебільшого протиставляються розум та дурість за допомогою прикметникових компонентів *glupi – mądry*: *Mądremu kazać, a głupiemu słuchać* «розумному наказувати, а дурному слухати» [НКР, II, s. 423], *Mądry się z tego nie zbuduje, a głupi nie nauczy* «розумний з цього не вибудує, а дурний не навчиться» [НКР, II, s. 426], *Mądry obiecuje, głupi się raduje* «розумний обіцяє, дурний радіє» [НКР, II, s. 667], *Niewielka sztuka być mądrym między głupimi* «невелике мистецтво бути розумним серед дурних» [НКР, II, s. 427] та іменникових компонентів *glupiec – mędrzec*: *To co mędrzec przewiduje, darmo głupiec odgaduje* «те, що мудрець загадує, марно дурень відгадує» [НКР, II, s. 436], *Mędrzec od rana pożytki zbiera, głupi czeka do wieczora* «мудрець зранку прибуток збирає, дурень чекає до вечора» [НКР, II, s. 436].

У пареміях *Glupi daje, mądry bierze* «дурний дає, розумний бере» [USJP], *Mądry się bogaci, gdy głupi traci* «розумний збагачується, коли дурний втрачає» [НКР, II, s. 426] йдеться про те, що розумній людині вдається збагатитися за рахунок дурнів.

Польське прислів'я *Lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć* «краще з розумним згубити, ніж з дурним знайти» [USJP] вчить нас не мати ніяких справ із дурнями. У ПО *Glupi marzy o bogactwie, a mądry o szczęściu* «дурний мріє про багатство, а дурний про щастя» [НКР, I, s. 673] за допомогою контекстуальних антонімів *bogactwo – szczęście* вказується на різницю між мріями розумної та дурної людини.

ТП «Зовнішній вигляд людини». У прислів'ї *Ładna twarz nie potrzebuje ozdób, a brzydka nie zasługuje na nie* «гарне обличчя не потребує прикрас, а бридке не заслуговує на них» [НКР, II, s. 567] протиставляється привабливість та потворність людини. Про нечепуру йдеться й у паремії *Niby cudna, a brudna* «ніби гарна, а брудна» [НКР, II, s. 678].

ТП «Вік людини». До цієї ТП належать польські паремії, антонімічні компоненти яких (*stary – młody, młodość – starość*) виражають опозицію старість / молодість: *Lepsy chłopak młody niżli gdowiec stary* «краще молодий хлопець, ніж старий вдівець» [НКР, I, s. 275], *Młody dworak, stary żebrak* «молодий придворний, старий жебрак» [НКР, I, s. 514]. У прислів'ях *Czego się człowiek za młodu nauczy, to na starość znajdzie* «чого людина себе замолоду навчить, те знайде на старість» [НКР, II, s. 498], *Coś siał w młodości, to*

będziesz zbierał w starości «що посіяв у молодості, те й будеш збирати в старості» [NKP, II, s. 498] контекстуальні антонімічні компоненти (*nauczy – znajdzie, siał – zbierał*) вказують на життєвий досвід людини, який набувається з віком.

ТП «Вага людини». Значну частину цієї групи становлять паремії, антонімічні компоненти яких виражають протиставлення таких ознак, як худий / повний (*chudy – tłusty*), високий / низький (*wysoki – niski*): *Zanim tłusty schudnie, (to) chudego diabli wezmą; zanim tłusty spadnie, (to) chudy przepadnie* «поки товстий схудне, то худого диявол забере, поки товстий схудне, то худий помре» [USJP]. У цьому прислів'ї говориться про те, що повній людині досить складно швидко скинути надлишкову вагу і для цього потрібен тривалий час.

ТП «Зовнішній вигляд vs розумові здібності людини». У ПО *U niewiasty długie włosy, ale krótki rozum* «у дівчини довге волосся, але короткий розум» [NKP, II, s. 620], *U białych głów długie włosy, krótki rozum* «у жінок довге волосся, але короткий розум» [NKP, II, s. 621] за допомогою компонентів *długie włosy – krótki rozum* протиставляються такі риси людини, як привабливість та обмежені інтелектуальні дані. У паремії *Wysoki (wyrósł) jak dąb, a głupi jak głąb* «високий (виріс) як дуб, але дурний як головка капусти» [USJP] антонімічні компоненти виражають протиставлення зросту (як ознаки дорослості) та обмежених розумових здібностей людини.

ТП «Вік людини vs розумові здібності людини». У паремії *Więcej czasem znajdzie u młodego rozumu w pięcie, niż u drugiego starego w mózgu* «часом більше знайдеш розуму у молодого в п'яті, ніж у старого в мозку» [NKP, II, s. 507] йдеться про перевагу розумових здібностей молоді над низьким рівнем інтелекту людей старшого віку.

ТП «Зовнішній вигляд vs моральні якості людини». У ПО *Choć koszula brudna, ale cnota cudna* «хоч сорочка брудна, але чеснота прекрасна» [NKP, II, s. 789] антонімічні компоненти *koszula brudna – cnota cudna* вказують на добродесність людини, незважаючи на її неохайний вигляд. Така риса людини, як фальшивість, нещирість, яка ховається за чарівною зовнішністю, описана у прислів'ї *Gdzie urody dużo, poczciwości mało* «де вроди багато, чесноті мало» [NKP, I, s. 346].

Отже, у нашій статті ми зупинилися на ТГ «Характеристика людини» та виділили у її складі відповідно до тематичної належності як окремі ТП («Розумові здібності людини», «Риси характеру людини», «Зовнішній вигляд людини», «Вік людини», «Вага людини»), так і «спарені» ТП («Зовнішній вигляд людини vs розумові здібності людини», «Вік людини vs розумові здібності людини», «Зовнішній вигляд людини vs моральні якості людини»). Найбільшу кількість польських прислів'їв та приказок об'єднує ТП «Розумові здібності людини». Серед досліджуваних ТП найменш численними є спарені ТП «Зовнішній вигляд vs моральні якості людини», «Вік людини vs розумові здібності людини» та «Зовнішній вигляд vs розумові здібності людини».

Література

1. Дюкарева, І.Ю. Семантична класифікація англійських та українських паремій : веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2013/Philologia/7_126478.doc.htm (дата звернення: 12.07.2019).
2. Ужченко, В.Д. Східноукраїнська фразеологія : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2003. 362 с.
3. Kościelniak R., Olas J. O projekcie internetowego słownika przysłów polskich. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 68–73.

Джерела та їх скорочення

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego* / Pod red. S. Dubisza. — Warszawa, 2003. — Т. 1–4. [Wersja elektroniczna dostępna na CD-ROM (wersja 1.0, 2004)].

NKP – *Krzyżanowski, J. Nowa książka przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* : W 4 t. Warszawa : PIW. Т. I. 1969. 881 s.; Т. II. 1970. 1165 s.; Т. III. 1972. 996 s.

Любов Олійник

ТЕМАТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ТВОРЧОСТІ ЯНУША-ЛЕОНА ВИШНЕВСЬКОГО

Януш Леон Вишневський – польський учений та письменник, творчість якого відома широкому колу читачів усього літературного світі. Його книги перекладено 18 мовами, зокрема й українською, італійською, китайською, турецькою, румунською,

в'єтнамською та вірменською, а романи набули статусу бестселерів. Проте літературні критики все ще не звернули на доробок визначного польського автора сучасності належної уваги. Поза увагою літературознавців залишається жанрова специфіка творів, тематика та проблематика, образна система тощо, що сприяє подальшому детальному вивченню письменницького феномена Януша Вишневського.

Народився Я. Вишневський 18 серпня 1954 року в місті Торунь у Польщі. У чотирнадцятирічному віці він вступив до морського училища, а через п'ять років отримав диплом моряка далекого плавання. Має кілька освіт: в Університеті імені Миколи Коперника отримав ступінь магістра в галузі фізики і економіки, ступінь доктора комп'ютерних наук отримав у Варшавському політехнічному університеті, захистив у Лодзі дисертацію з хімії і отримав ступінь доктора інформатики [3].

У творчому доробку письменника наявні збірки оповідань і новел, романи, есе про кохання у різних його проявах. Януш-Леон Вишневський є автором близько сорока книг, із-поміж «Самотність у мережі» (2001), «Коханка» (2002), «Мартіна» (2003), «Повторення долі» (2004), «Навіщо потрібні чоловіки?» (2007), «Постіль» (2008), «Молекули емоцій» (2008), «Сцени з життя за стіною» (2008), «Триптих: Самотність у мережі» (2008), «Інтимна теорія відносності» (2009), «Марцелінка. У пошуках самого головного» (2009), «Бікіні» (2009), «Самотність в любові» (2010), «Непереборне бажання близькості» (2011), «Приплив крові» (2012), «На фейсбуці з сином» (2013), «Сцени з подружнього життя» (2013), «Гранд» (2014), «Сліди» (2014), «Інтимно, розмови не тільки про кохання» (2014), «Мої правдиві історії» (2015), «І прости нам наші...» (2015), «Мука браку хіті» (2016), «Марселінка вирушає в Космос. Трохи наукова розповідь» (2017), «Усі мої жінки. Пробудження» (2017), «Незакінчена сповідь» (2018), «Почуття. Розповіді дитині про те, що найважливіше» (2018), «Аритмія почуттів» (2008) – у співавторстві з Доротою Веллман, «188 днів і ночей» (2009), «Між рядків» (2009) – у співавторстві з Малгожатою Домагалик, «Кохання та інші дисонанси» (2011) – у співавторстві з Іраде Вовненко тощо.

Перша книга автора «Самотність в мережі» (2001) – історія віртуального кохання, що стала реальністю, з'явилася, коли вже йому було 47 років, хоча ідея твору виникла 1987 року. Письменник сам говорить, що період «написання роману збігся з «депресією після успіху» – це було розлучення під час отримання докторського ступеня з хімії» [2]. Після виходу роман три роки був у списку бестселерів Польщі, продано близько 300 000 екземплярів, перевидано безліч разів, зокрема з доповненнями за результатами дискусії з читачами на інтернет-форумах, перекладено багатьма мовами, екранізовано на Батьківщині 2006 року, де автор зіграв одну з епізодичних ролей (безхатка), здійснено театральну постановку в Санкт-Петербурзі, яка користувалася популярністю протягом кількох років.

У романі порушено здебільшого жіночу тематику, про це в інтерв'ю говорить письменник: «Жінки потребують безпеки, і то не тільки емоційної, яку забезпечують їм стосунки. Ідеться також про безпеку автентичну, щоб не боятися фізичного насилля, коли в рух ідуть кулаки, але теж насилля психічного й економічного, бо вони не менш дошкульні. Багато з них відмовилось від праці і повністю залежні від чоловіків. Вони перебувають у хворих, токсичних стосунках лише тому, що не мають куди йти, не можуть себе утримати і прогодувати дітей» [4].

У книзі «Самотність у мережі» приділено велику увагу емоціям і переживанням героїв. Випадкова зустріч у віртуальній реальності стає початком усього. Вона і він несуть багаж минулого, погані рішення і втому життя, розуміючи, що так не повинно бути. Обмін електронною поштою і довгі розмови як пробудження. Вони пізнають одне одного, і чим глибше, тим більше відчують схожість почуттів. Інтернет-простір, який розділяє їх, дає відчуття безпеки, адже так можна дізнатися правду про себе: про її невдалий шлюб, його самотність, їхню загальну потребу в близькості. Але для кохання недостатньо просто слів – необхідно з'єднати дві душі і два тіла в реальності [1]. Крім того, автор у романі порушує ще одну важливу тему – тему самотності. У канві твору Я. Вишневський ще й майстерно показує свої знання з інформатики, генетики, наркології.

У романі «Бікіні» Я. Вишневський, розповідаючи історію кохання американця та німкені, розкриває тему війни, миру і, як

наслідок, екологічних катастроф, адже події відбуваються в останній рік Другої світової війни. Письменник майстерно зображує два абсолютно різні світи: знищену Європу і могутню Америку 1945 р. Анна захоплюється фотографією і, залишившись зовсім сама у зруйнованому бомбардуванням Дрездені, намагається зняти на плівку жахіття війни. Журналіст Стенлі мешкає у Нью-Йорку, насолоджуючись життям. Він приїздить до Німеччини, аби зробити фоторепортаж про руїни. Після випадкової зустрічі їхні долі докорінно змінюються.

Історія, яку зобразив Януш-Леон Вишневський, складена із фрагментів, пазлів, малих історій, які набувають особливих фарб на загальному суспільному тлі. Авторіві вдалося передати життя двох континентів і сучасні загрози втрати миру через людські амбіції, жадібність і безвідповідальність. Бікіні – острів, який спочатку здається раєм, натуральним кліматом для розвитку почуттів двох молодих людей. Проте це лише видимий спокій. Бікіні – острів, де випробовують ядерну зброю. Незабаром світ місцевих жителів розлетиться вщент [3].

У романі «Повторення долі» (2004) Януш Вишневський проникливо розповідає історію двох людей: про самовідданість і жертвовність, вибір між самотністю та коханням. 2014 року з'являється роман «Гранд», у якому автор головним персонажем робить історичний готель у Сопоті, де в різний час жили Марлен Дітріх, Шарль де Голль, Гітлер, Шакіра, Володимир Путін, розкриваючи й секрети його сьогоднішніх постояльців [4].

Таким чином, Януш-Леон Вишневський майстерно поєднує емоції, еротичку і науку у своїх оповідях, кожного разу заявляючи про себе як про незрівнянному експерта людських душ – і чоловічих, і жіночих. У романах він проявляє прагнення до любові і спілкування з іншими людьми.

Література

1. Вишневський Я.Л. Самотність в мережі. Київ : Рідна мова, 2015. 424 с.
2. Януш-Леон Вишневський. Життєпис. URL: <https://book-ye.com.ua/authors/yanush-leon-vyshnevskyj/> (дата зв: 15.09.2019).
3. Osiadacz I. Fenomen Janusza Leona Wiśniewskiego [Źródło elektroniczne]. URL : <http://czytampolskie.pl/aktualnosci/fenomen-janusza-leona-wisniewskiego/> (data dostępu: 12.10.2018).

4. Umięcka A. Znany pisarz L. Wiśniewski – dlaczego zamieszka w Brzeźnie? [Źródło elektroniczne]. Data onowienia : 17.07.2018. URL : <https://www.gdansk.pl/wiadomosci/janusz-l-wisniewski-dlaczego-zamieszka-w-brzeznie-pisarz-spotka-sie-z-czytelnikami-w-piatek-rozmowa,a,98596> (data dostępu: 12.10.2018 r.).

Олексій Павлюк

БОГ І SACRUM В ЕПОХАХ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО 1918 РОКУ

На різних етапах розвитку польської літератури релігійна тематика була активно осмислювана і несла до читача особливий зміст. Відповіді на запит людини на Бога, релігію, екзистенціальні питання мали б породжувати суто релігійну літературу, але водночас автори піднімали і піднімають теми або релігійні поняття у творах абсолютно різних стилів. Оскільки наявність релігійного змісту в польській літературі є явищем відносно поширеним, то варто його означити як *sacrum* у літературі, експонуючи літературів, які залишили у своєму спадку цей стиль.

Метою статті є розглянути вияви *sacrum* у художніх творах, наголошуючи на багатозначності релігійного символу, його авторів, еволюційного розвитку їхньої релігійності.

Релігійна тематика, котра в основному переважала в епоху Середньовіччя, входить на сторінки творів авторів епохи **Відродження** (1543 – 1584). Власне епоха Відродження відкриває світові літературу в національній мові. Відбиток релігійної тематики середньовіччя, який пронизував латинськомовну літературу польських авторів, не оминула визначних творців Відродження, піонерів вживання польської мови в літературі – Миколая Рея і Яна Кохановського. Важливо підкреслити, що характерним для цієї епохи був релігійний плюралізм. Після започаткованих Мартіном Лютером процесів Реформації сформувався певним чином світоглядний лібералізм. Суспільство було поділено на «вільнодумців» в інтерпретації біблійних правд, індивідуального погляду на Бога і на тих, хто був вірний своїй традиції і спільноті.

В епоху Відродження в центрі художнього твору є не тільки Творець, але й людина і її навколишнє буття. Бог у творах є споглядальний власне з іншої перспективи, не полишаючи людину в її екзистенціальних питаннях. Найвиразніше експонує образ Бога в епоху Ренесансу Ян Кохановський, перекладач, придворний поет і королівський секретар. У творі «*Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?*» Бог виступає як відвічний геній, Творець усього прекрасного від початку до часу сьогоднішнього. Поетична манера написання твору фактично стає гімном прославлення Бога. Натомість людина, яка є творінням божим, у творах поета під назвою «*Treny*» (погребальна поезія античного походження) постає з відвічними питаннями і прагненням зрозуміння Божої волі [5, с. 16]. Саме в цих творах образ Бога у творчості поета дещо змінюється¹. Упорядкований і гармонійний світогляд поета руйнується з моменту смерті його дочки Уршулі. Із часом Кохановський стверджує, що емоції гніву і злості нічого не змінять. Тож поезія «*Treniv*» презентує нам почуття акцептації всього, що його оточує і виражає Божу волю.

Яскравим представником епохи **Бароко** (XVII – XVIII ст.) в польській літературі був Ян Анджей Морштин – відомий політичний діяч, який обіймав високі державні посади не тільки в Польщі, але й у Франції. Він є прадідом Станіслава Августа Понятовського, останнього короля Польщі і Міхала Понятовського, останнього примаса Речі Посполитої. На його поезію, окрім політичної діяльності, наклала відбиток і конфесійна належність. Після Реформації в Європі можна було бути шляхтичем і протестантом. Саме в такій родині народився і виховувався майбутній політик і поет, який у період росту політичної кар'єри був змушений прийняти католицьку віру. У творчості Яна Анджея Морштина, поруч із віршами, сповненими різкого скептицизму, епікурейських й агностичних, навіть сатиричних рис, є твори й релігійного характеру, зокрема «*Nadgrobek Otwinowskiemu*», який вказує на «правильний», сформований в основному кальвіністським вірвченням, спосіб життя і посмертну долю людини. У його поезії

¹ *Tren X* (сумніви віри в Бога), *XI* (жалісна пісня, скерована до Бога), Фрашка *Człek boże igrzysko* (людині здається, що знає все, але нічого не може вчинити без волі Бога).

також з'являється конфронтація християнства, в образі польського католицизму, і могутності інших релігій [7, с. 25].

Однією з найзначніших постатей польської літератури в епоху **Просвітництва** (1764 – 1812) є Ігнацій Красицький, єпископ, філософ, поет, письменник, драматург, перекладач, журналіст. Без сумнівів, релігійність і духовний сан автора певним чином відобразилися в його творах. Однак творчість поета не можна вважати суто релігійною. Проте не менше чотирьох віршів, згідно з деякими літературними критиками [1, с. 443]², мають глибоко релігійний зміст. Також в віршах Красицького присутня похвала людей, котрі реалізують християнські цінності (*Nadgrobek Piotrowi Baudouin*) і критика девоційної побожності (*Dewotka*) [6, с. 156].

У літературі епохи **Романтизму** (1822 – 1864) часто можна знайти тему, пов'язану з Богом. Поети експонували Його як найважливішу сутність життя, зосереджуючи увагу на сакральній природі. Одним із творців такої поезії був Юліуш Словацький, твори якого були зверненням до Бога чи до віруючих людей. Зразком такого твору є «*Zachwycenie*». Виразом віддання честі для Творця у поезіях є похвала його божественності. Ю. Словацький змолоду був релігійно вразливою людиною, тому переживав різні етапи своєї релігійності – то глибоко католицький погляд, з особливим пошанування Матері Божої, то навпаки, антикатолицький, антипапський (*Pośród niesnasek Pan Bóg uderza*), пророкуючи на папському престолі папу-слов'янина [4, с. 202]. Найкращим віршем, парафразою католицького Credo став «*Wierze*», у якому автор висвітлює свої погляди, змальовує людину і її «правильний шлях» у цьому світі. Вірні в цій формулі віддають честь правдивому Богу, вічному і незмінному, всемогутньому і невимовному. Цей та інші вірші, наповнені глибоким релігійним змістом, написані після перебування поета у Святій Землі, де він відвідав головні християнські святині [2, с. 55]. Наслідком цього визнання є вираз любові до Бога з великою вдячністю.

Епоха **Позитивізму** (1864 – 1890) змінила ставлення літераторів до Бога. Сцієнтичний погляд на світ мав призвести до елімінації Бога Творця, формуючи таким чином засади атеїзму чи

² Do wierszy religijnych zaliczał Hahn tylko *Pieśń* („Wszecrzeczy dawco...”), *Noc*, *Modlitwę* i *Do Boga*.

агностицизму. У польській літературі, однак, теми, пов'язані з присутністю Бога, залишилися як свідчення притаманної польському народу релігійності. Визначним творцем польської літератури в цей період був Генрік Сенкевич. Його історичний роман «*Quo vadis?*», єдиний із багатьох, не присвячений Польщі, описує життя перших християн римської громади і перші гоніння християн у Римській імперії. Сенкевич зумів відтворити картину Риму 60-х років I століття з великою історичною достовірністю, зокрема відкрив світові справжню християнську віру і Бога, якому довірилися перші християни. Роман, перекладений багатьма мовами світу, зіграв вирішальну роль в отриманні Сенкевичом Нобелівської премії за літературну творчість 1905 року. Історичний роман «*Krzyżacy*», де описано історію Польщі на зламі XIII – XIV ст., а також роман-трилогія «*Ogniem i mieczem – Potop – Pan Wołodyjowski*» представляють головних героїв в щоденному житті, в бою і у молитві. Священник під час поховання великого майстра літератури підкреслив, що це був «справжній католицький письменник», котрий «зміцнював віру, розпалював вогонь любові до батьківщини», був «апостолом християнства» [8, с. 27, 37].

Молода Польща (1891– 1918) у своїх поглядах на світ дещо відрізнялася від попередньої епохи, бо в європейських суспільствах стають популярними твори філософів-атеїстів (Шопенгауер, Ніцше), образ людини формується як автономна істота, яка повинна сподіватися і розраховувати тільки на себе. У польській літературі поетом, котрий не захопився сучасними трендами, був Ян Каспровіч. Бог у його поезії виступає або як головна тема, або як лірична постать. Звичайно, ставлення до Творця в автора змінюється відповідно до етапів еволюції світогляду [9, с. 9]. У гімнах «*Ginącemu światu*» і «*Salve Regina*» поет описує ситуацію кризи релігії і моралі, пророкує знищення внаслідок цього цивілізації. Вірш «*Dies irae*» зображує людину грішним творінням, котре стоїть перед обличчям Бога, очікуючи засудження. У «*Przepsiny Boga*» поет зобразив двох людей, які занепокоєні гріхами інших, зустрічають Бога як доброго Батька, котрий турбується про своїх дітей. Тож на підставі пізніших творів автора можемо говорити, що письменник у своєму релігійному розвитку дійшов до акцепції ладу і гармонії світу, побачивши Творця, який обдаровує кожного своєю любов'ю.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що розглянуті нами представники різних епох передали характерний образ Бога і релігійності людини в польській літературі. Хоч би як не змінювалися погляди сучасного суспільства, проблематика Бога і *sacrum* завжди залишається актуальною, вказуючи на істини, які є незмінними протягом століть. Дилеми стосунків Бога і людини є характерними для всіх часів, завжди будуть певною мірою відображатися у творах великих і не дуже творців національної і світової літератури.

Література

- 1.Hahn W. Religijność I. Krasickiego. *Ateneum Kapłańskie*. 1936. № 1. S. 443.
- 2.Kantak K. Juliusza Słowackiego życie i idee religijne. Biały Dunajec-Ostróg, 2003. S. 55.
- 3.Mach D. Sacrum w powieściach historycznych Henryka Sienkiewicza *Praca doktorska*. Kraków, 2015. S. 137.
- 4.Mazur A. Modlitewna skarga «ani przeciw ludziom – ani przeciw Bogu». Refleksja nad motywem łez w dwóch wierszach Juliusza Słowackiego. *Białostockie Studia Literaturoznawcze*. 2015. № 7. S. 202.
- 5.Nowicka-Jeżowa A. Sacrum w poezji Jana Kochanowskiego. *W świecie sacrum*. Stockholms, 2005. S. 16.
- 6.Pokrzywniak J. T. Ignacy Krasicki. Poznan, 2015. S. 156.
- 7.Stępień P. Bez złudzeń i bez pocieszenia – Jan Andrzej Morsztyn wobec religii. *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*. 1995. №86 /2. S. 25.
- 8.Stępień K. O Sienkiewiczu; mowy, kazania, wiersze. *Pamiętnik Literacki*. 1996. № 4. S. 27, 37.
- 9.Suchocki M. Stosunek Kasprowicza do Boga. *Rocznik Kasprowiczowski. Poznań*, 1936. № 1. S. 9.

Неля Подлевська

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ-ПОЛОНІСТІВ

Польська мова, яка функціонує поза межами сучасної Польщі, є сьогодні предметом активних наукових зацікавлень.

Вона розвивається в умовах білінгвізму, а інколи й полілінгвізму, а тому має свої фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексико-стилістичні особливості порівняно із загальнопольською (літературною) мовою. Особливо важливими такі дослідження є для студентів-філологів, майбутня професійна діяльність яких пов'язана із досконалим володінням польською мовою.

В умовах реформування вищої освіти одним із найважливіших завдань є реалізація особистісно орієнтованого навчання студентів, спрямованого на удосконалення їхньої професійної культуромовної компетентності. Кредитно-модульна система навчання студентів вимагає моделювання мовленнєвої діяльності як важливого складника професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Стрижневим елементом цього процесу є комунікативна модель, що забезпечує як загальний професійний рівень становлення фахівця, так і його культуромовний розвиток.

Європейські стандарти компетентності перекладача, нова освітня політика України та необхідність залучати країну до глобальних комунікацій вимагає модернізації підготовки перекладачів в Україні.

Передумовою становлення майбутнього філолога є здатність студента використовувати набуті під час навчання у закладі вищої освіти знання та сформовані у навчальній діяльності відповідні компетентності. Професійна підготовка майбутніх філологів-полоністів до ефективної діяльності передбачає формування в них системи знань, філологічних і педагогічних здібностей, умінь влучно будувати, підтримувати і коригувати професійний монолог / діалог / полілог, насичувати його виражальними засобами мови – комунікативної компетентності.

Успіх професійної діяльності перекладача залежить не лише від його знань, ерудиції, начитаності в галузі тематики перекладу, але й від розуміння загальнокомунікативних особливостей мови і завдань перекладу. Широковідомий той факт, що досвідчені перекладачі легше й швидше знаходять потрібні еквіваленти, заміни або словникові відповідності завдяки набутому досвіду в процесі перекладацької практики та їхньому умінню орієнтуватися в питаннях психології комунікації в цілому.

У зарубіжній та вітчизняній науці сформувалися підходи до визначення перекладацької компетентності студентів-філологів

(Н. Гавриленко, І. Зимня, А. Чужакін, Д. Хаймс); накопичено досвід у дослідженні окремих особистісних характеристик і психологічних факторів, що вивчають ступінь сформованості перекладацької компетентності студента (А. Белкін, Н. Воловик, І. Макаровська, А. Маркова); розкрито проблеми зв'язку перекладацької компетентності з характеристиками особистості, що є результатом саморозвитку людини (Я. Левковська, Л. Мітіна, В. Сафонова).

Виходячи з аналізу наукової літератури, вважаємо, що переклад – це складний вид людської діяльності. Однак зазвичай говорять про переклад з однієї мови на іншу, але насправді в процесі перекладу зіштовхуються різні культури, особистості, склад мислення, літератури, рівні розвитку, традиції. Тому переклад став об'єктом вивчення лінгвістів, етнографів, психологів, культурологів, літературознавців.

Перекладацька діяльність є особливим видом міжкультурного комунікативного акту. Аналізуючи перекладацьку компетентність, визначатимемо переклад як складну цілісну динамічну систему, яка представляє репродукуючу духовно-практичну діяльність, що створюється на матеріалі іноземних мов шляхом їх нормативно-ціннісного співвідношення, тобто діяльність мовнотекстову, сутність якої полягає у виявленні й розумінні смислових механізмів соціальної взаємодії людей задля досягнення певної професійної мети [3, с. 300]. Перекладацька діяльність є процесом, який набуває соціокультурного значення та сенсу. Тому компетентний перекладач повинен сприймати не слова, а думку висловлювання, і будувати свій переклад, спираючись на особливості своєї пам'яті, знання предмета повідомлення й особливостей ситуації спілкування. Отже, перекладач – це насамперед людина з високорозвиненим інтелектом, яка володіє мовною та культурною компетенціями, а також має набуті специфічні професійні компетенції та розуміє, зіставляє та інтерпретує інші лінгвокультури в процесі міжкультурної комунікації. Таким чином, можемо говорити про полікультурну мовну особистість.

Професійна перекладацька діяльність спрямована на створення текстового продукту в усній чи письмовій формі, за адекватність інформації якого перекладач несе відповідальність. У

своїй діяльності перекладач взаємодіє з представниками двох мов і культур у загальній для них сфері діяльності, виконуючи роль міжкультурного посередника, транслятора думок інших і форми їх вираження, тим самим він ускладнює акт комунікації, адже повинен коригувати свою мовну поведінку, враховуючи міжособистісні відносини, психологічні реакції учасників міжкультурного спілкування; організовувати умови для своєї роботи, пристосовуватися до умов і виду перекладу; збирати інформацію з тематики перекладу і проводити попередні термінологічні дослідження; адаптувати текст повідомлення для розуміння його представником іншої культури; проводити коректорську правку свого тексту, відстежуючи реакцію слухачів; письмово редагувати свій текст, готуючи його до публікації [5, с. 253 – 254]. У таких умовах роботи можемо говорити, що перекладач повинен мати такі якості: високі розумові здібності, гарну пам'ять, швидкість реакції та прийняття рішення; ґрунтовність філологічних знань, зосередженість та уважність, високорозвинену здатність самоконтролю і самоврядування, підвищене почуття відповідальності [5, с. 247]. Отже, перекладацька компетентність є основним складником професійної компетентності фахівця, яка містить особистісні складники (ініціативність, толерантність, творчість) та складники студента-філолога (бажання працювати вчителем іноземної мови, бути гарним перекладачем).

Вважаємо, що перекладацька компетентність передбачає забезпечення студентом-полоністом таких складників:

- двомовної комунікації, за допомогою перетворення тексту (письмового або усного) з однієї мови в текст іншою мовою при збереженні максимально незмінного основного змісту;

- мовної компетенції – суми знань про мову і володіння всіма її підсистемами;

- комунікативної компетенції – практичного володіння мовою, уміння вільно висловлювати свої думки;

- лінгвокраїнознавчої компетенції – знання культурних особливостей іншої країни, встановлення в ній норм мовної поведінки, традицій та ін.;

- інтерпретаційної компетенції – здійснення філологами мовної, метамовної, соціокультурної, соціологічної, соціоетичної

та глибокої смислової інтерпретації вихідного тексту. Таким чином, компетентний перекладач із високим рівнем перекладацької компетентності повинен: володіти глибокими знаннями в мові оригіналу та мові перекладу, бути здатним накопичувати мовний матеріал; пам'ятати про особливості структури мови і культурні відмінності в процесі перекладу; вміти використовувати словники та інші інструменти, що допомагають здійснювати перекладацьку діяльність.

Не менш важливим компонентом у перекладацькій діяльності є соціально-психологічні чинники: вміння орієнтуватися в системі загальнолюдських цінностей, здатність до саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності, опанування навичками соціокультурної та міжкультурної комунікації; володіти методами аналізу проблемних ситуацій у сфері перекладацької діяльності; вміти відповідно до певної ситуації використовувати знання з фундаментальних дисциплін для вирішення практичних професійних завдань; уміти працювати з технічним перекладом із допомогою відповідних засобів тощо.

Якщо мова йде про художній переклад, то варто враховувати, що переклад літературного твору – завжди авторський, його якість великою мірою залежить від таланту фахівця, при цьому перекладацька концепція тексту часто вступатиме в діалогічні відносини з концепцією оригіналу. Тому в такому випадку можемо говорити і про творчу компетенцію перекладача, яка чітко простежується в мові та стилі створеного філологом перекладу. Звісно ж, перекладач має прогнозувати результати своєї діяльності (прогнозування мовних особливостей текстів, які слід перекласти, що великою мірою відобразатимуть вплив перекладацької традиції й результати мовного та культурного контактів, що відбуватимуться на рівні національної та індивідуальної свідомості).

Отже, компетентний перекладач із високим рівнем розвитку перекладацьких умінь повинен відповідати таким принципам перекладацької компетентності: опанування глибоких знань у вихідній мові та мові перекладу (бути здатним породжувати адекватні усні й письмові мовні твори), здатність накопичувати новий мовний матеріал, вміння пам'ятати як про особливості структури мови, так і культурні відмінності в процесі перекладу,

уміння використовувати словники та інші інструменти, що допомагають здійснювати перекладацьку діяльність. Засобом, що формує творчі перекладацькі знання, уміння та навички, може бути переклад, зокрема перекладацька компетентність є основним складником професійної компетентності фахівця філолога-перекладача.

Таким чином, можемо стверджувати, що перекладацька компетентність – це цілісна система. Щоб сформувати чітку структуру перекладацької компетентності студентів-полоністів зокрема, необхідно враховувати всі її аспекти.

Література

1. Гавриленко Н. Теория и методика обучения переводчика в сфере профессиональной коммуникации. Москва: Научно-техническое общество им. академика С. И. Вавилова, 2009. Книга 1. 178 с.

2. Зорівчак Р. Про підготовку перекладачів для України XXI ст. *Сучасна лінгвістика*. 2005. № 7. С. 15 – 17.

3. Кочубей О. С. Особливості становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. Випуск 26. С. 295–307.

4. Подлевська Н. В. Перспективи розвитку гуманітарної (філологічної) освіти в Україні. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*: збірник наукових праць. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2018. Випуск четвертий. С. 100 – 110.

5. Поршнева Е. Р. Проблемы формирования профессиональной языковой личности переводчика. *Проблемы литературы, языка и перевода*. Н. Новгород: НГЛУ, 2001. С. 238 – 345.

6. Чердниченко О. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2007. № 41. С. 25 – 27.

7. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.

ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ В ІДІОСТИЛІ М. СТЕЛЬМАХА

Питанню дослідження особливостей авторського та персонажного мовлення в художньому тексті присвячено багато робіт відомих дослідників, із-поміж яких А. Л. Арцишевська, А. Й. Багмут, Д. Х. Баранник, Н. Є. Буцикіна, Н. В. Гут, П. С. Дудик, Л. В. Кардаш, К. Я. Кусько, Н. М. Сафонова, Н. М. Торчинська, І. О. Пугачова, Г. М. Чумаков, О. І. Шаройко, Н. В. Шульжук та ін.

У вітчизняній лінгвістиці діалог здебільшого розглядали не як стилетвірний засіб у системі художньої мови, а з погляду його загальних властивостей із-поміж інших форм синтаксису тексту. Хоча проблематику побудови цього різновиду чужого мовлення лінгвісти висвітлювали, звертаючи увагу на його семантичні та формальні параметри в системі усного розмовного мовлення, проте незважаючи на наявність багатьох досліджень, присвячених діалогічному мовленню, в сучасному мовознавстві немає єдиної дефініції діалогу.

Оскільки найбільш визнаним є трактування діалогу як «розмова, низка висловлювань двох або більше осіб на певну тему» [4, с. 233], «така ситуативно-композиційна форма мовлення, коли мовець і слухач перебувають у безпосередньому словесному контакті, а самий комунікативний процес становить активну мовленнєву взаємодію: висловлення (репліки) одного змінюються висловленнями (репліками) другого, мовець і слухач весь час міняються ролями. Кількість учасників мовленнєвого процесу – два, іноді кілька (полілог)» [5, с. 151], то й характеризувати будемо здебільшого мовлення двох осіб.

Метою статті стала характеристика діалогічного мовлення в ідіостилі М. Стельмаха.

Різні аспекти індивідуального стилю письменника неодноразово привертати увагу мовознавців (Л. Г. Авксентьев, А. Т. Бевзенко, В. С. Загороднюк, Л. С. Козловська, Т. Д. Лішук,

М. Ф. Миронюк, Л. В. Новіцька, Н. Г. Сидяченко, Л. О. Супрун, Т. В. Ткаченко, Н. М. Торчинська та ін.).

Діалогічні єдності в романі М. Стельмаха демонструють в усій красі особливості живого народного мовлення, яке зображено в романі без натуралістичного копіювання, надзвичайно органічно й природно. Діалогічні цикли різних видів відіграють значну роль у створенні колоритних у своїй конкретності народних типів. Глибоке народне підґрунтя мовної тканини роману є основою відображення світосприйняття його героїв [1, с. 27].

Мова кожного персонажа у М. Стельмаха, як і весь ідіостиль автора, – явище високої естетичної довершеності й творчої досконалості. Мовленнева структура роману, образна народна лексика вражають своєю артистичною вишуканістю й витонченістю:

– Я, дідуся, не поїду з вами. // – Чого ж? // – Бо таку маю тугу і такий страх, що їх треба прикопувати десь подалі. Бачите, не заробила я вашої хустки. // – Не мели, дівко, порожнього. То хоч поїдем на якусь часину до мене – дивись, як лютує завійниця. // – Вляжеться і завійниця. // – Ще заблудишся, втопишся у ній, наче в морі. // – Мій тато колись казав: не всі в морі топляться, більше в калюжах. // – І це правда. Але для чого насаджуватися самій і мордувати художину? Перечекати якийсь день-другий у мене. Надінь на коси мою хустину, бо і її замітає снігом [3, с. 43–44].

Як в усному, так і в художньому мовленні часто спостерігаємо повне відтворення деяких особливостей висловлювання співрозмовника. О. В. Ширіна таке явище називає мимезис, тобто особливий вид повтору чужого мовлення, стилістичний прийом, який вирізняється яскравими експресивними можливостями. Мета мимезису – показати неадекватність повторюваного мовлення, висміяти її адресанта, відволікти увагу від предмета суперечки тощо [6, с. 3].

Репліки-повтори в діалогічному мовленні характеризують ідіостиль М. Стельмаха. Використовуючи їх, автор показує внутрішній світ персонажів, їхнє ставлення як до співрозмовника, так і до обговорюваного. Редуплікуватися можуть слова, словосполучення і навіть речення. Більшість таких явищ знаходимо в коротких діалогічних конструкціях, побудованих у формі «питання – відповідь», де переважно останнє або

передостаннє слово стає опорним словом, повторюваним у наступній репліці:

1) – *Виходить, небораче, збився з дороги?* – *запитав старий Шаламай. – Збився.* – *Нівроку дав крюк* [3, с. 32];

2) – *Тоді ходімо!* – *Повіри*в *нареши?* – *зрадів Іван. – Повіри*в [3, с. 174];

3) – *Які це кандидати?* – *Колишні куркулі, з ниших-таки. Як постраждали, хочуть собі мати пости.* – *А їм потрібні ці пости?* – *Їм – дуже потрібні...* [3, с. 318];

4) – *А гроші?* – *Які гроші?* – *нерозуміюче поглянув на друга. – Які?* – *перекривив Іван. – Мальовані! На дорогу ж вистачить тобі?* [3, с. 85].

Проте фіксуємо й більш розгорнуті висловлювання:

1) – *Який же ти зав'южений.* – *Здалеку йшов. – Напевне, з науки?* – *З науки. Я зараз обтрушуся, – хотів піти до дверей. – Обтрушуйся тут. Замерз?* – *Замерз, тільки Маріє.* – *Погрійся біля печі. Там весільні страви стоять, тільки весілля не буде. Може, чув: утекла Ярина від свого нареченого.* – *Чув* [3, с. 34];

2) – *Нелегко, видать, учитися?* – *Нелегко, тату.* – *Вода замерзає у вас?* – *дивився на стіни гуртожитку, що вичавлювали з себе паморозь.* – *Іноді замерзає.* – *А чорнило?* – *І чорнило.* – *Це вже кепсько, – турбувався батько наукою і передавав од рідні поклони до самої землі...* [3, с. 210]

Як свідчить проаналізований матеріал, здебільшого функцію опорного повторюваного слова виконує предикатив в односкладних або двоскладних реченнях. Решта повторюваних лексем може бути як головними, так і другорядними членами реченнями, що репрезентують приєднувальні конструкції. Цікавим є те, що мовець, починаючи речення, нерідко не має чіткого уявлення про те, з яких елементів воно буде складатися. Тому й часто фіксуємо саме редупліковані елементи.

У перспективі плануємо схарактеризувати структуру діалогів відповідно до класифікацій, запропонованих науковцями.

Література

1. Бублейник Л. В. Діалоги в композиційно-стилістичній структурі роману Г. Тютюнника «Вир». *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2011. № 1. С. 27–31.

2. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення). Київ: Наукова думка, 1973. 288 с.

3. Стельмах М. Дума про тебе: роман. Твори в семи томах. Т. 5. Київ: Дніпро, 1973. 391 с.

4. Сучасний словник іншомовних слів. Укл. Скопенко О. І., Цимбалюк Т. В. – Київ: Довіра, 2006. 769 с.

5. Українська мова. Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

6. Ширина Е. В. Мимезис как особый вид повтора чужой речи: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 – русский язык. Ростов-на-Дону, 1990. 22 с.

Оксана Раниук

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ РИТОРИЧНИХ УМІНЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Вища освіта спрямована на формування фахової культури, важливими складниками якої є мовна компетентність і комунікативна досконалість. Сучасність вимагає від випускника-філолога закладу вищої освіти (ЗВО) мовної / мовленнєвої освіченості як фундаменту його професіоналізму. Досягти цієї освіченості допоможе риторична підготовка та розвиток риторичних умінь студента ЗВО.

Важливу роль у педагогічній діяльності викладача з розвитку риторичних умінь студентів-філологів відіграє вибір методів і прийомів, використання яких може гарантувати високу ефективність та результативність навчання.

Враховуючи те, що сучасному філологу необхідно розвивати свою комунікативно-риторичну компетентність у процесі спілкування, а сучасне суспільство вимагає нових методів та прийомів, що сприяли б ефективному засвоєнню знань та набуттю практичних навичок, необхідно якнайповніше використовувати методи, що дозволяють вникнути в конкретну мовленнєву

ситуацію, враховуючи індивідуальні особливості, знання про іншу людину, тобто її соціальний статус, соціальну роль і т. ін.

Дослідженням риторики та риторичної методології займалися такі лінгводидакти, як Г. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Г. Дегтярова, О. Залюбівська, Г. Онуфрієнко, М. Пентилюк та інші, що розробили методичні аспекти вивчення риторики на всіх рівнях мовної освіти.

Метою статті є окреслення основних методів, які ми можемо використовувати під час вивчення польської мови з метою розвитку риторичних умінь філологів.

Для розвитку риторичних умінь доцільним буде використання на заняттях польської мови елементів риторики, адже не у всіх ЗВО риторика є окремою дисципліною. Студенти зможуть опанувати елементарні знання про риторику, ознайомитися з технікою публічного мовлення, етапами виступу, виробляти вміння аргументувати та доводити власну думку, брати участь у дебатах.

Із метою розвитку мовленнєвої діяльності під час вивчення польської мови можна використовувати різні методи та прийоми. Серед тих, які б ми хотіли описати в статті, варто виділити: особистісні та професійні тренінги, комунікативні ігри, дебати, дискусії, метод проектів. Використання цих методів дозволяє знаходити оптимальні шляхи вирішення прагматичних завдань риторичними елементами.

Дискусії та дебати є досить ефективними для розвитку мовленнєвої діяльності. Зокрема вони допомагають розвивати вміння формулювати свій погляд, відстоювати позицію та переконувати у власній правоті, будуючи логічно аргументовані тексти, добирати та формулювати переконливі аргументи і вибудовувати їх таким чином, щоб переконати аудиторію, знаходити до аргументів приклади, використовувати різні засоби демонстрації, які сприяють більшій переконливості.

Під час підготовки до дискусії чи дебатів, у процесі їх проведення й аналізу результатів студенти відпрацьовують усі основні дії та операції, які характерні для грамотної комунікації, для реалізації всіх норм спілкування та літературної мови. Упродовж різних етапів мовленнєвої діяльності учасникам суперечки необхідно використовувати як письмові форми

спілкування (під час підготовки висловлювань, підбору матеріалу тощо), так і усні – у дискусіях чи дебатах. Важливою у процесі дискусій чи дебатів є реакція на виступи інших учасників, вміння активно імпровізувати, вдало використовувати невербальні засоби.

Дискусія має низку переваг. У ній опоненти прагнуть досягти істини, що значно розвиває комунікативну спрямованість та увагу до інших учасників спілкування, які намагаються бути максимально переконливими, тому для цього ними використовуються різні способи та види доказів. Між учасниками зазвичай відбувається поляризація позицій, адже кожен прагне переконати у правильності своїх суджень.

У дебатів також є свої особливості та переваги щодо удосконалення культури мовлення. Їхня мета – всебічно та глибоко обговорити певну проблему. Різні погляди в дебатах – це не абсолютно протилежні позиції щодо обговорюваного питання, а такі, під час яких відмінності виявляються не за всіма пунктами або тільки в деяких аспектах. У результаті цього опоненти зосереджуються не на протиріччях, а на доповненні чи коригуванні того чи іншого аспекту проблеми, а також на пошуку оптимального шляху вирішення поставлених завдань. У процесі дебатів учасники сприймають один одного як партнерів, відбувається зближення протилежних позицій [2].

У дискусії часто виникає ситуація, коли основні аргументи «за» чи «проти» висловлюють у перші хвилини, і тому решта студентів або повторюють попередні думки, або відмовляються через те, що не знають, що ще можна додати. У дебатах цього не відбувається, адже обговорення поділяють на декілька етапів. Є велика кількість тем, які можна запропонувати студентам для дебатів та дискусій. Наприклад, «Dlaczego lepiej być mężczyzną?», «Aby nauczyć się języka obcego, trzeba koniecznie zakochać się w obcokracowcu?», «Jedzenie działa na wszystkie zmysły człowieka (wzrok, słuch, dotyk, smak, węch)». Методи дискусії та дебатів дозволяють збагачувати лексичний запас студентів, навчає їх аргументувати, дозволяє бороти страх виступу перед публікою польською мовою. Отже, і дебати, і дискусії мають великий потенціал для вдосконалення культури мовлення студентів, проте ефективність залежатиме від вибору (дискусія чи дебати) на основі розуміння їх особливостей та можливостей.

Ще одним доречним, на наш погляд, методом є риторичний тренінг, який можна використати, наприклад, під час підготовки публічного виступу. Тренінг допомагає студентам не лише краще сприймати новий матеріал, але й формує модель ефективного вирішення поставлених завдань.

Під час тренінгу студенти не лише краще сприймають новий матеріал, але й у них формується модель ефективного вирішення практичних завдань.

Тренінг «публічний виступ» спрямований на опанування норм комунікативної культури, підвищення рівня мовленнєвої діяльності студентів, формування вмінь та навичок підготовки ефективних публічних виступів, формування вмінь вибору та усвідомлення нової інформації, навчання рефлексії та саморефлексії (студенти навчаються аналізувати свої та чужі виступи).

Студенти розуміють, що успіх виступу залежить від багатьох факторів: зібрання та структурування інформації, її правильного розташування, вміння встановити контакт з аудиторією; знають, що переконливе мовлення залежить не лише від правильно організованої системи вдало обраних аргументів, але й від того, у якій формі це презентується слухачеві.

Під час тренінгу студенти знайомляться з принципами відбору інформації, отримують навички усного публічного виступу перед аудиторією, навчаються принципів ефективної комунікації, тобто способів установаження контакту з аудиторією (невербальні компоненти спілкування: поза, міміка, жести), подолання страху перед аудиторією, формування іміджу оратора та саморефлексії й аналізу. Наприклад, можемо запропонувати тренінг «Komunikacja werbalna lektora na lekcji języka polskiego».

Таким чином, розуміючи, які існують аргументи, як необхідно ними користуватися, студенти зможуть адекватно сприймати чуже мовлення, раціонально та критично оцінювати докази, які їм пропонують, а також, володіючи певними риторичними знаннями та досвідом, зможуть адекватно орієнтуватися в реальній мовленнєвій ситуації [1].

Важливе значення в розвитку мовленнєвої діяльності філологів відіграють проектні технології, які допомагають самостійно ставити перед собою мету, шукати способи її досягнення, вміти презентувати знайдене. Метод проекту – це

інноваційна технологія навчання, під час якої студент здобуває нові знання в процесі поетапного, самостійного чи під керівництвом викладача планування, розробки, виконання та продукування проектів-завдань, що постійно ускладнюються.

Існує певна модель використання методу проекту, яка складається з чотирьох етапів:

- 1) організаційно-підготовчий (формування груп, вибір теми);
 - 2) проектний (складання плану, тез тощо);
 - 3) технологічний (робота в групах щодо пошуку фактів, які підтверджують чи заперечують гіпотезу);
 - 4) підсумковий (підведення підсумків, презентація з опонуванням від слухачів, обговорення, саморефлексія) [4].
- Порівнюючи метод проекту з традиційними підходами, виділяють декілька переваг: процес навчання максимально наближений до практики; студенти накопичують досвід самостійної професійної діяльності; метод проекту змушує шукати та знаходити оптимальні вирішення завдань; студенти удосконалюють інформаційну та комунікативну компетенції; відбувається творче засвоєння необхідної інформації. Метод проекту допомагає індивідуалізувати навчальний процес і робити його більш інтенсивним. На нашу думку, саме проектна діяльність допомагає розвитку та удосконаленню таких ключових компетенцій, як комунікативна, професійна, інформаційна. Проектна технологія не лише надає студентам максимальні можливості для вдосконалення риторичних умінь, риторичного досвіду, риторичної компетенції, але й створює особливі умови для діалогу та формує методичну компетенцію майбутнього філолога.

Цікавим видом роботи під час вивчення польської мови є моделювання комунікативних ситуацій, або так звані рольові ігри (комунікативні ігри) (наприклад, «Która godzina?», «W restauracji», «Gdzie jest moja rodzina?», «Sklep spożywczy»), що допомагають набувати досвіду. Наприклад, комунікаційна гра «Gdzie jest moja rodzina?» полягає в тому, що викладач умовно поділяє студентську групу на декілька сімей. Кожному зі студентів роздаються картки, де вказано основну інформацію про них. Студенти за допомогою питань один до одного намагаються знайти своїх членів сім'ї.

Студентів варто зацікавити самостійною роботою, адже неможливо охопити всі питання на занятті польської мови, саме тому студентам необхідно опрацьовувати теоретичний матеріал та

поглиблювати свої знання з риторики, виконувати вправи для покращення мовлення, вчити вірші, скоромовки, проглядати публічні виступи й аналізувати їх.

Набута студентами-філологами під час навчання у ЗВО філологічна освіченість уможлиблюватиме високий рівень подальшої професійної самоосвіти, сприятиме реалізації фахових знань у продуктивні й цивілізовані способи мисленнево-мовленнєвої діяльності, сприятиме формуванню комунікативної та риторичної культури наукової і професійної еліти.

Отже, це лише коротка розвідка на шляху подальшого вивчення всіх методів, які сприятимуть розвитку риторичних умінь. Адже філологу варто бути зразком для наслідування, відповідати вимогам часу і професії, бути всебічно освіченим, мати креативне мислення, високий рівень вузькопрофесійної та мовно-риторичної компетентності. Саме тоді риторичні вміння сприятимуть формуванню у ЗВО особистості гуманітарія XXI століття.

Література

1.Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения. Москва, 1993. 256 с.

2.Волошина Н.В. Дебаты как речевой жанр в профессиональной деятельности учителя : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.02. Москва, 2006. 20 с.

3.Зарецкая Е. Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации. Москва, 1998. 340 с.

4.Педагогические технологи : учеб. пособие для студ. пед. специальностей. Под ред. В. С. Кукушина. Москва, 2004. 278 с.

5.Pelc T. Teraz polski. Gry i ćwiczenia komunikacyjne : podręcznik dla nauczycieli języka polskiego jako obcego. Łódź :WING, 1997. 180 с.

Катерина Римар

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ВЗАЄМОДІЇ МИСТЕЦТВ

Відповідність мистецтв – це співвідношення між різними мистецькими галузями, вивчення їхньої специфіки й аналогій в тематичному, формальному і матеріально-знаковому аспектах [3, с. 76].

Мета статі – з'ясувати спорідненість літератури з іншими видами мистецтва і визначити їхні відмінності.

Матеріальні засоби створення і передачі малярського образу – колір і лінія. Його структурні параметри: статичність, просторова двовимірність, зображальність, безпосередність зорового сприйняття [2, с. 371]. Функціональні характеристики полягають у тому, що під час сприймання статичний малярський образ оживає в уяві глядача, площинне зображення перетворюється у багатовимірний мистецький світ, зокрема виникає враження перспективи, глибини зображення, а над первинними об'єктивними зоровими враженнями напластовуються в уяві глядача вторинні, суб'єктивні ефекти, зокрема інші враження: відчуттєві, почуттєві та інтелектуальні. Про здатність малярського образу залучити уяву глядача до співучасті у творчому процесі естетичного сприймання також писав І. Франко: «Власне до найкращих тріумфів малярської штуки належить – при допомозі способів, що властиво віддають тільки спокій і нерухомість, – викликати в нашій душі враження руху. Перед гарними пейзажами ми відчуваємо не раз свіжий подих холоду, гаряче сонячне проміння, а уява переносить нас чи то в холод під намальованими деревами, чи на запилений шлях, чи на круту стежку, що в'ється ген далеко по склоні гори; ми самі собою вносимо рух у той куточок природи, який закріпив маляр, і власне в тім лежить головне і всім доступне естетичне вдоволення, яке дають нам добрі малюнки...» [5, с. 4].

Засоби створення і передачі музичного образу – звук і тиша. Його структурні параметри такі: він динамічний і має часові виміри, виражальний і безпосередньо сприймається слухом. Функціональні характеристики музичного образу-мелодії полягають у тому, що первинні слухові враження здатні провокувати в уяві слухача вторинні відчуттєві, почуттєві та інтелектуальні враження [3, с. 45–50]. Зрозуміло, що такі вторинні враження мають цілком суб'єктивний характер.

Засобом створення і передачі поетичного образу є слово, наша мова, яка має знаковий характер. Поетичний текст відчитуємо зором або ж сприймаємо на слух, причому графічне оформлення тексту часто буває розраховане на особливий зоровий ефект (футуристичне поезомалярство М. Семенка чи сучасна

зорова поезія), а засоби поетичної фоніки викликають слухові враження. Отож завдяки знаковій природі слова поетичний образ є уявним, неповним, універсальним [4, с. 17].

Взаємозближенню мистецтв значною мірою сприяють митці, що працюють у різних царинах творчості: Мікеланджело – скульптор і маляр, архітектор і поет, Вільям Шекспір – актор і письменник, Тарас Шевченко – маляр і поет, Ріхард Вагнер – композитор і письменник, Іван Карпенко-Карий – актор і комедіограф, Святослав Гординський – поет і маляр, Олександр Довженко – прозаїк і кінорежисер, а його учень – письменник Микола Вінграновський працював у кіно як актор, режисер і сценарист. Також важливим чинником міжмистецької взаємодії є творча співпраця митців на міжмистецькому прикордонні.

Міжмистецьку співпрацю і синтез, інтертекстуальність та інтермедіальність можна розглядати як взаємопроникнення мистецтв, котре спостерігаємо на різних рівнях структури літературного твору.

На рівні графічного оформлення поезія часто використовує зображальні можливості графіки: згадаймо фігурні поезії Джорджа Герберта, Івана Величковського та інших барокових письменників, «Каліграми» Гійома Аполлінера, «поеземалярство» Михайля Семенка, «конкретну» («зорову») поезію другої половини ХХ ст.

На рівні поетичної фоніки й ритміки відома витончена музичність символістичної поезії Стефана Малларме, Артюра Рембо, Константина Бальмонта, Миколи Вороного, Павла Тичини.

На рівні образотворення переконливим прикладом співпраці, взаємопроникнення і синтезу мистецтв є живописність просторових, зорових і кольорових, а також відчуттєвих і настроєвих деталей у літературному імпресіонізмі.

Для творення літературного образу світу важливим є авторське відчуття простору й часу, бачення руху і світла, кольору й лінії, вслухання у звук і ритм, тишу й мовчання. У ХХ ст. це світовідчуття змінюється значною мірою під впливом кінематографії. Юрій Андрухович звернув увагу на специфічну пластику й динамічну композицію зорових ефектів у поезії Б. І. Антонича Зокрема, у «Слові про чорний полк», імпульсом до написання якого були, можливо, враження від перегляду кінохроніки 1930-х років про італійську агресію в Абіссинії,

помітна новаторська поетика візуальних образів: *«Зоріє. В відвороті полк. Анабазис під небом африканським. Ліс вбитих в небо списів коле місяць, кров руда тече із нього, і ебеновий вождь з сержкою зорі у вусі, спів поганський жбурнувши в хмари, наче визив, прокляне поразки бога злого»* [1, с. 409].

Майстерність вибору ракурсу, чергування кадрів і переходів з одного візуального плану в інший, оперування кольором, світлом, жестом, звуком дає підстави для висновку про кінематографічність як характерну рису поетичного бачення Б. І. Антонича.

На рівнях сюжету й тематики чимало літературних творів висвітлюють твори інших мистецтв, постаті митців тощо. З античних часів дійшов до сучасності жанр екфрази – поезії, що описує твір пластичного мистецтва – картину, скульптуру, архітектурну споруду. Картині Рафаеля «Сікстинська мадонна» присвятили сонети І. Франко, М. Рильський. Багато літературних творів ХХ ст. присвячено малярству («Чорна Пантера і Білий Ведмідь» Володимира Винниченка), музиці (цикл «Сім струн» Лесі Українки, «музичні» новели Ольги Кобилянської, роман «Доктор Фаустус» Томаса Манна), театру («Море, море» Айріс Мердок), кіно («Майстер корабля» Юрія Яновського). Та й узагалі, у сучасній світовій літературі тема митця і мистецтва стала однією з провідних.

На жанровому рівні взаємопроникнення елементів різних мистецтв особливо виразне. Вже йшлося про те, що міжмистецький синтез є умовою існування драматургії як жанрової системи, де форми літературного викладу пристосовані до сценічної вистави. Кіно спричинило появу в літературі жанрів кіносценарію, кіноповісті, кіноновели. З музики в літературу прийшли такі жанрові видозміни, як романс, ноктюрн, симфонія, а з малярства – етюд, акварель, шкід [4, с. 12].

На рівні перформанції (виконання) література також виявляє очевидну спорідненість із іншими мистецтвами. Інколи відмінність полягає лише у способі виконання й рецепції твору: читана п'єса належить до літератури, а виставлена на сцені стає твором театрального мистецтва; те саме з читаною і співаною поезією, кіносценарієм і фільмом.

Отже, інтермедіальність – це а) внутрішньотекстова взаємодія у літературному творі семіотичних кодів різних

мистецтв; б) взаємодія семіотичних кодів різних мистецтв у мультимедійному просторі культури.

Література

1. Антонич Б. І. Вибрані твори. Київ : Смолоскип, 2012. С. 564–568.

2. Борев Ю. Б. Эстетика : ученик. Москва : Высшая школа, 2002. 300 с.

3. Корінний М. М. Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ : Україна, 2003. С. 380–383.

4. Хуторська А. Й. Композиторська інтерпретація поетичного тексту як художній переклад (на прикладі камерно-вокальної музики) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво. Харків, 2009. С. 15–17.

5. <http://ukrclassic.com.ua/katalog/f/franko-ivan/1017-ivan-franko-iz-sekretiv-poetichnoji-tvorchosti>

Людмила Станіславова

ЗАПОЗИЧЕННЯ В ПЕРЕКЛАДАХ ПОЛЬСЬКИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Запозичення, що становить собою перехід з однієї мови до іншої в результаті мовної взаємодії, є складником процесу функціонування польської мови. Особливу роль у поповненні словникового запасу польської мови відіграла мова латинська, що була провідною в Польщі у XV ст. Як наслідок – польська мова в різних функціональних стилях насичена латинізмами. Варто зауважити, що носії польської мови дотримуються ще однієї сталої традиції: вони прагнуть замінювати слова іншомовного походження польськими відповідниками. Особливо це стосується терміносистем тих галузей науки, техніки, у яких домінує англійська мова. Адже, на відміну від багатьох інших мов, польська мова уникає запозичень-англіцизмів у сфері новітніх інформаційних технологій, польською мовою повністю перекладено основні програмні продукти тощо. Але все ж на перетині згаданих вище традицій у польській мові сформовано досить значний пласт лексем, які входять до розряду запозичень і

використовуються вони в текстах різних функціональних стилів. Тому проблема перекладу запозичень, представлених у польських текстах, українською мовою є актуальною.

Важливим моментом для польсько-українського перекладу є розбіжність у статусі запозичених лексем у двох лексичних системах. Якщо запозичення, особливо латинізми, у польській мові сприймають як достатньо органічну її частину, то в українській вони мають виразний відбиток офіційно-ділового або наукового мовлення. Тому в українських перекладах художніх текстів потрібно дуже обережно використовувати українські еквіваленти до запозичень, у першу чергу – до латинізмів. Поза необхідністю зберегти можливий офіційний, науковий колорит фрагментів художнього тексту для латинізмів варто віднаходити типові для українського вжитку слова. Так, як перекладацьку помилку розцінює Л. Бублейник переклад фрагменту польського есею Ч. Мілоша «*Piesek przydrożny*»: *Gdybym choć był przekonany, że nie istnieje nic prócz wielkiej ilości <...> wzajemnie niekomunikalnych wrażeń i obrazów!* / Коли б я хоч був переконаний, що не існує нічого, крім великої кількості <...> взаємно **некомунікованих** вражень та образів! [1, с. 16].

Можна говорити і про інші ситуації стосовно використання запозичень слів при перекладі з польської мови. Розглянемо фрагмент перекладу роману Б. Пруса «Фараон»: *W obozie księcia Ramzesa znajdować się będzie sam jego dostojność Herhor, minister wojny, i o biegu wypadków złoży raport faraonowi* [4]. / У таборі царевича Рамзеса перебуватиме сам військовий міністр, достойний Гергор, який і **доповідь** фараонові про хід подій [2]. Перекладач роману добирає українську лексему *доповідати* замість звороту із запозиченням «складати рапорт», хоча «військового» контекст і дозволяє використання «військового» звороту. Але саме такий спосіб перекладу дозволяє не перенавантажувати зайвим чином український текст роману запозиченнями.

Запозичення в польській мові може замінюватися в тексті перекладу іншим запозиченням – з огляду на прагнення перекладача якнайточніше передати значеннєві відтінки тексту. На такий випадок натрапляємо в перекладі есею Бруно Шульца: *Ale gdy pojawiał się na stole półmisek z rybą w szklistej galarecie, dwie duże ryby leżące bok przy boku, głową do ogona jak figura zodiakalna,*

*odpoznawaliśmy w nich herb owego dnia, **emblem** kalendarzowy bezimiennego wtorku...*[5, с. 3] / *Але коли на столі з'являвся полумисок із рибою у склстих драглях, дві великі рибини, що лежали обіч себе, головою до хвоста, ніби зодіакальний знак, – ми розпізнавали герб дня, **кalendarний символ** безіменного вівторка...*[3, с. 32]. Перекладач, вочевидь, доцільно уникнув використання латинізму «emblem», замінивши його, по-перше, більш звичним для українського читача синонімом «символ», а по-друге, урахувавши різницю у значенні лексем «емблема / символ»: адже саме лексему «символ» в українських текстах традиційно використовують для передавання семантики неоднозначної умовності, тоді як значення лексеми «емблема» певною мірою пов'язане з однозначним співвіднесенням певних об'єктів.

Перекладаючи запозичення з польської мови українською, пам'ятаємо про явище міжмовної омонімії. Так, відома в українській мові лексема «гаджет» ('цікава технічна новинка у вигляді електронного пристрою, або іншого засобу, що поєднує в собі високі технології і цілком реальне застосування') у польській мові, окрім наведеного вище, має ще два значення, не типові для української мови, отже, «gadżet» – 1. 'niewielki przedmiot będący zazwyczaj nowinką techniczną'; 2. 'mały przedmiot niemający istotnych praktycznych zastosowań, wykorzystywany jako ozdoba lub rozdawany w celach reklamowych'; 3. 'nowoczesny przedmiot, który uważany jest za modny i luksusowy' [6].

Тому переклад польських текстів буде містити різні відповідники до польського «gadżet»:

*W tym miejscu znajdziesz najlepsze i najbardziej niezwykle **gadżety** oparte na najnowszych technologiach* [цит. за матеріалами 6]. / *Тут можна знайти найкращі й найнезвичайніші **гаджети**, виготовлені на основі найновіших технологій* [переклад наш – Л. С.].

*Na promocjach piwa przy wyjściu można dostać firmowy kufel, otwieracz, zapalniczkę, popielniczkę lub jakieś inne **gadżety*** [цит. за матеріалами 6]. / *На промоціях пива при виході можна отримати фірмовий кухоль, відкривачку, запальничку, попільничку або якісь інші **дрібнички*** [переклад наш – Л. С.].

*Na razie takie auta to u nas drogie **gadżety*** [цит. за матеріалами 6]. / *Поки що такі автомобілі у нас – дорогі **печи*** [переклад наш – Л. С.].

Особливі труднощі в польсько-українському перекладі викликають запозичення, що не мають прямих відповідників-запозичень в українській мові. Скажімо, іменник «*kabotyn*» [від франц. *cabotin*] – ‘osoba popisująca się i stosująca niewyszukane efekty, żeby koncentrować na sobie uwagę innych’ [6]. В українській мові наближене значення мають іменники «кривляка», «блазень», «ідіот». Їх відповідність польському «*kabotyn*» визначає контекст:

To idiotyczne – oburzał się Barański. – Ten kabotyn spędził chłopstwo przed kościoł i urządza wiec patriotyczny [цит. за матеріалами 6]. / *Це смішно – обурився Баранський. – Той кривляка зібрав селян перед костелом і влаштував патріотичний мітинг* [переклад наш – Л. С.].

Był nie tyle wielkim aktorem, co wielkim kabotynem [цит. за матеріалами 6]. / *Він був не стільки великим актором, скільки великим блазнем* [переклад наш – Л. С.].

Nie oznacza to jednak, że kabotyni wymarli całkowicie, ale rodzice powinni bezwzględnie tępić takich nauczycieli i myśle, że są na to sposoby [цит. за матеріалами 6]. / *Це не означає, що ідіому вимерли остаточно, але батьки повинні безжалебно знищувати таких вчителів, і я думаю є на те способи* [переклад наш – Л. С.].

Іменник «*abnegat*» має декілька значень: 1. *książk.* ‘osoba, która nie dba o siebie i o swój wygląd’; 2. *książk.* ‘osoba, która nie przywiązuje większej wagi do dóbr materialnych i ma skromne potrzeby’; 3. ‘osoba, która nie ma podstawowych wiadomości z jakiejś dziedziny’ [6]. В українській мові наближене значення мають прикметники, рідше – іменники: «аскет», «недбалий», «неакуратний», «невибагливий», «невимогливий», «неперебірливий», «скромний» / «некомпетентний», «необізнаний», «недосвідчений», «непоінформований», «дилетант», «нефанатичний». Знову ж таки, їхню відповідність визначає контекст:

Tomorowicz był abnegatem, nic mu nie było potrzebne. Aby tylko trochę zjeść, okryć czymś ciało [цит. за матеріалами 6]. / *Томорович був аскетом, йому нічого не було потрібно. Аби тільки щось з’їсти, чимось прикрити тіло* [переклад наш – Л. С.].

Nie dbał o siebie. Chodził zawsze źle ubrany, nie troszczył się o zewnętrzny wygląd, nosił jakieś staromodne długie płaszcze. Ale to był Wilek, trochę dziwak, trochę abnegat, nie zwracano więc uwagi na jego powierzchowność [цит. за матеріалами 6]. / *Він не дбав про себе.*

Ходив завжди погано вбраним, не переймався зовнішнім виглядом, носив якись старомодні довгі плащі. Але то був Вілек, трохи дивак, трохи недбалець / недбалий, ніхто не звертав уваги на його зовнішність [переклад наш – Л. С.].

*... sam Gomułka był skromnym, uczciwym **abnegatem**. Władzy przeogromnej nigdy nie nadużywał dla korzyści osobistych [цит. за матеріалами 6]. / ... сам Гомулка був скромною, вкрай **невибагливою людиною**. Величезною владою ніколи не надуживав для особистої користі [переклад наш – Л. С.].*

Pamiętam, że poprawnie napisałem zadanie z matematyki, będąc kompletnym abnegatem w tej dziedzinie [цит. за матеріалами 6]. / Пам'ятаю, що правильно виконав завдання з математики, хоч був повним профаном у цій сфері [переклад наш – Л. С.].

У польській мові запозичення можуть набувати переносних, зокрема метафоричних, значень. В українській мові може використовуватися метафора із подібним значенням, але образна основа української метафори не завжди буде збігатися з образною основою польської метафори. Скажімо, іменник «laik» у текстах, пов'язаних із комп'ютерною технікою, комп'ютерною грамотністю, має значення 'osoba bez fachowej wiedzy lub umiejętności w jakiejś dziedzinie' [6]. Українською мовою також можна дати метафоричну назву таким «нефахівцям», але здебільшого в цьому значенні використовують метафору «чайник». Тому переклад польського тексту матиме вигляд:

*Godzinami potrafi rozmawiać o komputerach. Okazało się, że ma również dar tłumaczenia spraw, których inni nie potrafią komputerowemu **laikowi** wytłumaczyć [цит. за матеріалами 6]. / Він годинами може розмовляти про комп'ютери. Виявилось, що має також дар пояснити комп'ютерному **«чайникові»** те, чого інші пояснити не вміють [переклад наш – Л. С.].*

Значно складніше перекласти текст, у якому використано узвичаєну для польської мови метафору на позначення певного об'єкта, коли в подібних текстах українських такий об'єкт метафоричної загальноновживаної назви не має. Наприклад, іменник «gablota» має декілька значень – 1. 'oszlona szafka, która służy do prezentowania jakichś przedmiotów lub wywieszania informacji'; 2. 'to, co znajduje się w gablocie – szafce'; 3. *pot.* 'ekspresywnie o samochodzie'; 4. *pot.* 'taksówka' [6]. Два останніх значення є

метафоричними. В українській мові традиції порівняння автомобіля, таксі зі скляною шафою не існує, метафора «таксі – скляна шафа» виглядатиме штучно. Потрібно добирати інший метафоричний образ для перекладу:

Nowy York to miasto taksówek, kto z nas nie zna żółtych gablot przemierzających ulice w każdym filmie, którego akcja rozgrywa się w tym mieście [цит. за матеріалами 6]. / Нью-Йорк – місто таксі, хто з нас не знає жовтих **жучків** / **панцирників** (?), що снують вулицями у кожному фільмі, дія якого відбувається у цьому місті [переклад наш – Л. С.].

Отже, перекладаючи українською мовою польські тексти, які містять запозичення, потрібно зважати на функції запозичень у польських текстах. Якщо запозичення покликане підкреслити офіційне, наукове забарвлення тексту – його потрібно калькувати, якщо ж ця функція не реалізується – для запозичень варто віднаходити українські еквіваленти. Не слід перенавантажувати український текст запозиченнями. Перекладач із польської має пам'ятати про явище міжмовної омонімії, яке представлене і у сфері запозиченої лексики, і не припускати помилок, пов'язаних із цим явищем. Особливої уваги потребують також запозичені в польській мові лексеми, що не мають прямих словникових відповідників в українській мові, а також метафори, побудовані на основі запозичення.

Література

1. Бублейник Л. «Piesek przydrożny» Ч. Мілоша українською мовою: лексико-стилістичні відповідності. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. 2013. № 3. С. 14– 18.

2. Прус Болеслав. Фараон / переклад М. Пригари. URL : <http://javalibre.com.ua>

3. Шульц Бруно. (власники прав) © текст Ю. Андрухович © переклад з польської, 2012 © «А/БА/БА/ГА/ЛА/МА/ГА», укр. переклад, 2012. – 37 с.

4. Prus Bolesław. Faraon. URL : <http://wolnelektury.pl>

5. Schulz Bruno. Manekiny. URL : <https://wolnelektury.pl>

6. Wielki słownik języka polskiego. URL : <https://wsjp.pl>

ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ПРИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Дедалі частіше постає проблема передачі фразеологічних одиниць (ФО) однієї мови засобами іншої при перекладі. Досить часто натрапляємо на дослідження з проблем українсько-англійського, українсько-німецького чи зворотніх перекладів. Актуальним залишається питання і українсько-польського чи польсько-українського перекладу фразеологізмів, незважаючи на близькість лексичного запасу і схожість окремих ФО в обох мовах.

Серед труднощів відтворення фразеологізмів – пошук і віднайдення найкращих і найточніших відповідників. Для цього потрібні глибокі знання народної мови, численних прислів'їв і приказок, крилатих виразів, біблійних цитат і образів, античної старовини, тобто великого за обсягом масиву джерел накопичення фразеологізмів. Неоціненну послугу тут можуть надавати словники, довідково-енциклопедичні матеріали.

Проблеми й труднощі для перекладача можуть становити переважно ідіоми так званого чистого вигляду, до яких варто віднести категорію словосполучень, що мають характер звороту, притаманний лише певній мові, і дослівно відтворений іншою мовою бути не може. Під час перекладу вони потребують такого відповідника, який би в українському тексті зафіксував той самий необхідний стильовий наголос, своєрідний відтінок точності й влучності висловлювання. До прикладу: *Ten facet to jakaś gruba ryba – jeździ służbowym samochodem, ma swojego kierowcę i wszyscy muszą kłaniają.* Дослівний переклад фразеологізму *gruba ryba – товста риба*. Український аналог – *велике цабе, цяця, важна птуця*. Зазвичай так кажуть про впливову, поважну особу, ту, яка займає високе становище в суспільстві: *Ania bez przerwy wierci rodzicom dziurę wbrzuchu, żeby kupili jej nowy rower górski.*

Дослівний переклад фразеологізму *wiercić (komuś) dziurę wbrzuchu – свердлити комусь дірку в животі*. Український аналог: *продовбати голову* – безперервно і надокучливо повторювати одне і те саме, постійно нагадувати і просити когось про що-небудь.

Для досягнення максимальної адекватності під час перекладу фразеологізмів перекладач повинен уміти

користуватися різними «видами перекладу», відшукуючи відповідники для фразеологізмів мови оригіналу.

1. **Використання еквівалента**, тобто наявного в мові перекладу адекватного фразеологічного звороту, що збігається зі зворотом мови оригіналу за змістом і за образною основою: *rodzinne gniazdo* – *родинне гніздо*; *serce ścisnęło* – *серце стискається*; *zakazany owoc* – *заборонений плід*; *straszny sąd* – *страшний суд*; *sądny dzień* – *судний день*; *zmiłowanie Boże* – *Божжа милість*; *chwała Bogu* – *слава (хвала) Богу*; *bój się Boga* – *побійся Бога*.

2. **Використання аналога**, тобто такого стійкого звороту, що за значенням адекватний мові перекладу, але за образною основою (тобто за внутрішньою формою) відрізняється від нього повністю або частково: *podać szarą głę* – ‘відмовини дівчини’ (укр. *дати гарбуза*); *grać w ślepe babkę* – *гратися в хованки*; *dziewięta granica* – *за тридев'ять земель*; *w kieszeniach wiatr nosi* – *в кишенях вітер свище*; *zebrać odwagę* – *зібратися з духом*; *ręk i pracę przyłożyć* – *докласти рук*; *koszulę w zębach nosić* – *ще молоко на губах не обсохло*; *jakby go z truchły wyjęto* – *немов з хреста знятий*.

3. **Описовий переклад**, тобто переклад шляхом передачі змісту звороту вільним словосполученням або реченням (застосовується тоді, коли в мові перекладу відсутні еквіваленти й аналоги). Такий спосіб дозволяє передати семантику фразеологізму, але не виключає втрати образності, експресивності: *siedzieć w kozie* (дослівно – «в козі») – *перебувати у тюрмі*; *zdaje sobie sprawę* – *добре розуміє*; *mieć na baczności* – *застерігатися*; *ledwie mogąc dech złapać* – *ледве дихаючи, тос зстąpiła w ich kości* – *відчули міць*; *jakoby kto na wiatr dmuchał* – *зробить по-своєму*.

4. **Антонімічний переклад**, тобто передача негативного значення за допомогою стверджувальної конструкції або навпаки: *dyabeł wie nigdzie* – *чорт (дідько) зна де*; *Dyabłu nie trzeba podawać palca, bo zaraz całą rękę porwie* – *Даси чортові палець, а він руку відхопить*.

5. **Калькування** – послівний переклад (застосовується в тому разі, коли перекладач хоче виділити образну основу фразеологізму або коли зворот мови оригіналу не може бути перекладений за допомогою інших видів перекладу): *krokwie gryźć* – *стропила*

кусати. Калькування фразеологізму варто використовувати лише тоді, коли образна основа може бути зрозумілою носіям мови перекладу. Прикладом калькування можуть виступати переклади прислів'їв: *Baby i ropuchy nawet siekierą nie zabijesz* – *Бабу і жабу сокирою не зарубаєш*. *Kiejs sobie piwa nawarzył, to go pij* – *наварив собі пива, то й сам його пий*. *Od piwa głowa się kiwa* – *Від пива голова хитається*. *Z wody séra nie wyciśniesz* – *З води сиру не відтиснеш*. В українській мові немає аналогів наведеним польським прислів'ям, тому дослівно перекладено кожен із їх компонентів.

6. Комбінований переклад (послугуюються ним тоді, коли аналог у мові перекладу не повністю передає значення фразеологізму у мові оригіналу або ж має інший специфічний колорит місця й часу; при комбінованому перекладі подається калькований переклад, а потім іде описовий переклад та аналог у мові перекладу для порівняння: *hetka-pętelka* – *кляча-нетелька* (*нікчемна людина*); *kocie złoto, kocie srebro* – ‘фальшиве золото, срібло, його відсутність’, *żyć na kocią łapę* – ‘жити у громадянському шлюбі’, *kot w rękawicach myszy nie złapie* – ‘про тих, хто ледарює, байдикує’, *zjadłaby go kotka przez noc* – ‘дуже худий’.

Фразеологічні одиниці широко використовуються в літературі всіх стилів, грамотний перекладач не повинен допускати неточностей у перекладі того або іншого фразеологізму. Без знання фразеології неможливо оцінити яскравість і виразність мовлення, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді просто й зміст усього висловлювання.

До прикладу невдалий переклад фразеологізму у романі Г. Сенкевича «Quo vadis»: фразеологізм *mie ćsłabość* передано вільним словосполученням *мати прихильність*: *Petroniusz miał dla niego pewną słabość, graniczącą z przywiązaniem, albowiem Markus był pięknym i atletycznym młodzieńcem, a zarazem umiał zachowywać pewną estetyczną miarę w zepsuciu, co Petroniusz cenił nad wszystko.* / *Петроній мав до нього прихильність, навіть симпатію, – Марк був красивим юнаком атлетичної статури, до того ж він умів дотримуватись у розпусі деякої естетичної міри, що Петроній цінував понад усе.* Очевидно, варто було натомість використати все ж український відповідник «*мати слабкість*». Значення цього

фразеологізму збігається із польським, до того ж, і польський, і український вирази мають певне іронічне забарвлення. В контексті речення воно доречне – адже Петроній має слабкість до Марка не в останню чергу з огляду на розпусту, хоч і помірковану, юнака. Прихильність же відчуває людина до когось іншого з огляду на певні позитивні якості.

Так само не зовсім точно передано суть при перекладі фрази *'Została goła ziemia, bo i kmięcie, co byli w sąsiedztwie, poszli dalej w puszcze / Зосталася сама гола земля, бо й кмети, що жили по сусідству, повтікали...* Фразеологізми «goła ziemia» / «гола земля» є міжмовними фразеологічними омонімами. Значення їх в обох мовах різне. У мові польській «goła ziemia» – ‘пустака, де не залишилося нічого’, у мові українській «гола земля» – ‘не покрита, не застелена нічим поверхня землі’ (пор.: «покластися на голу землю»). Тому у наведеному реченні доцільніше було б скористатися описовим перекладом на зразок «зосталася порожня земля», «нікого не лишилось».

Про ще одну помилку при перекладі фразеологізмів пише Л. Бублейник Аналізуючи переклад українською мовою есею Ч. Мілоша «Piesek przydrożny», Л. Бублейник зазначає, що перекладач обирає за еквіваленти польських фразеологізмів російські зразки, ігноруючи українські нормативні фразеологізми: *...każdy wchodzi w wielorakie związki z orolicznościami.../ кожний вступає (а не входить) в різноманітні зв'язки з обставинами. Ще приклад: Tak czuwał, znalezienie się <...> musi zdumieć.../ Та як би там не було... (а не так чи інакше) це муситьнас вразити[2, с. 17].*

Отже, подібна практика може не лише стати причиною смислової неточності, а й суттєво вплинути на динаміку розвитку дії, породити текстову млявість чи, навпаки, емоційну прискореність сюжету. Тому такі помилки перекладача потрібно виправляти.

Як уже зазначено вище, фразеологізми у польській та в українській мовах можуть бути еквівалентними: *kotowi żart, a myszce śmierć – котові жарти, а мишиці смерть, oczy się komu świecą jak u kota – очі світяться, як у kota, tyle, co kot napłakał – як кіт заплакав, zdrow jak koń – здоровий як кінь, głupi jak cap – дурний як цап, ślepy jak kret – сліпий як крив, robić z muchy słonia – робити з мухи слона, słoń (komuś) naderpnął na ucho – слон*

наступив на вухо,

Є низка фразеологізмів, зовнішня форма яких в обох мовах збігається, а значення – різняться тією чи іншою мірою. Такі ФО належать до *міжмовних омонімів*. Можна виділити принаймні два їх типи: а) такі, яким властива **часткова семантична симетрія** (коли частина значень накладається), як у прикладі, де накладаються 1–2 значення, 3 – відмінне: **важка рука** у кого. ‘хтось дуже сильний без особливих зусиль може боляче вдарити’. *У водія була важка рука. ciężka ręka*. 1= ‘важка рука’. *Ojciec miał ciężką rękę*. 2. ‘сувора диктаторська влада’. *General sprawował władzę ciężką ręką*. 3. ‘відсутність вправності у чомусь’. *W filmie wyczuwa się ciężką rękę reżysera*; б) такі, що мають **повністю різне значення**: **грязти землю** – ‘докладати всіх зусиль, робити все можливе’. *Футболісти грязли землю, щоб перемогти. Політик має грязти землю, щоб виправдати довіру виборців*; польсь. **gryźć ziemię**, розм.– ‘бути мертвим, лежати в могилі’ *Większość jego rówieśników już dawno gryzie ziemię*; **дати дуба**, зневажл. 1. ‘померти або загинути’. *Дід дав дуба, а вона вийшла заміж вдруге*. 2. ‘припинити своє існування’. *Популярний сайт несподівано дав дуба*. польсь. **dać dęba**, заст. – ‘втекти’ *Chłopak dał dęba*; **золота ручка**, рідко. ‘злодійка’. *Кажуть, що вона золота ручка*; польсь. **złota rączka** – ‘хтось кмітливий, спритний у роботі’; ‘той, хто вмів все зробити, відремонтувати, золоті руки’ *PanTadziotozłotarączka. Wszystkopotrąfizreperować*;

У польських текстах, як і в українських, ФО досить часто вживаються у трансформованому вигляді. Одним із різновидів трансформацій є подвійна актуалізація або ж актуалізація буквального значення компонентів чи одного із компонентів фразеологізму. Поширений засіб творення подвійної актуалізації – введення у контекст слів, що належать до однієї тематичної групи із компонентом ФО. *Dość powiedzieć, żona nie formalnym spotkaniu liderów SLD na wetwy luzowani sarkastyczny Włodek Czarasty podsumował tę kampanię, rzucają c mięsem. Mięsem? Raczej rzucił kilotoną flaków* [4, с 62]. *Rzucac mięsem* – ‘уживати вульгарні, образливі слова’. Лексеми *mięso* і *flaki* належать до тематичної групи «будова і функціонування організму звірів», однак лексема *flaki* має розмовне стилістичне забарвлення, тому не тільки буквализує, підкреслює значення компонента *mięso*, а й підсилює

значення ФО *rzucać mięsem* і в наведеному контексті означає ‘інтенсивно вжити під час розмови вульгаризми’.

Переклад наведеного вище речення із подвійно актуалізованим фразеологізмом мав би зберігати ефект цієї подвійної актуалізації. Але дотримати такої настанови не завжди вдається. Так, у переліку фразеологізмів української мови зі значенням ‘лихословити’ немає такого, що містить компонент *м’ясо*. Тому переклад типу *rzucając mięsem – кидати м’ясом; rzucił kilotoną flaków – кинув кілотону тельбухів* – буде малоінформативним для українського читача. Очевидно, у цьому випадку варто використати типово український фразеологізм, наближений за значенням до польського *rzucać mięsem*, скажімо *обливати болотом*, а у ролі інтенсифікатора – словосполучення із синонімом до слова *болото* – *облив кілотоною грязюки*: *Досить сказати, що на неформальній зустрічі лідерів СЛД навіть розслаблений і саркастичний Влодек Чарасті підсумував цю кампанію, обливши її болотом. Болотом? Може, облив кілотоною багна* (переклад наш – Л. Т.).

Трансформація фразеологізмів може здійснюватися шляхом субституції компонента (або компонентів) ФО. Так, у заголовку статті «*Figa z bankiem*» субституції (заміні) підлягає компонент узуального фразеологізму *figa z makiem* [4, с. 64]. Мотивація субституції випливає з контексту: *Dla młodzieży bez solidnego materialnego zaplecza, planującej w tym roku podjęcie studiów, mamy ostrzeżenie: nie wiążcie przesadnych nadziei z kredytami studenckimi. Liczcie raczej na siebie*. Значення фразеологізму *figa z makiem* – ‘щось не станеться, чогось не зробиться для когось’. В українській мові існує слово, тотожне за формою і значенням польському *figa* – *фіга*. Щоправда, воно поступається за вживанням і здатністю брати участь у побудові фразеологізмів іншому слову – *дуля*, останнє бере участь у творенні часто вживаного фразеологізму: *дуля з маком*. Очевидно, саме цей фразеологізм варто взяти за основу для перекладу польського «*Figa z bankiem*» – «*Дуля з банком*».

Розширення компонентного складу фразеологізму також може використовуватися як спосіб трансформації останнього. Подібне розширення бачимо у наступному контексті: *To gigantyczny garb na plecach młodych Polaków. Już od września*

minister Rostowski będzie zaciągał długi na konto przyszłego, jeszcze bardziej dziurawego budżetu widma na 2014 [4, с. 71]. Узуальний фразеологізм *brać sobie garb na plecy*– ‘робити щось складне, неприємне, клопітке’ використано у реченні у скороченій і водночас розширеній формі (...) *garb na plecach + gigantyczny*. В українській мові фразеологізм типу *брати собі горб на плечі* не існує. Близьким за формою і значенням є фразеологізм *брати тягар на плечі*. Як бачимо, для перекладу трансформованого польського фразеологізму із наведеного вище тексту варто використати трансформований український фразеологізм: *gigantyczny garb na plecach – гігантський тягар на плечах*.

Отже, як свідчить практика, при перекладі ФО з однієї мови на іншу варто зважати на стилістичне навантаження, внутрішню форму фраземи, значення схожих одиниць об'єктів мов. Тоді вибір перекладача буде більш виваженим і донесе до реципієнта правильний смисл іншомовного тексту.

Література

1. Аскерова І. А. Семантичний обсяг українсько-польських лексичних корелятивів спільнослов'янського походження. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. 2011. Вип. 5. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. С. 7–14.

2. Бублейник Л. «Piesek przydrożny» Ч. Мілоша українською мовою: лексико-стилістичні відповідності. *Філологічні науки. Літературознавство*. 2013. № 3. С. 14–18.

3. Зінкевич-Томанек Б. Українсько-польські неповні лексичні паралелі як причина інтерференції. *TekaKom. Pol.-Ukr. Zwiqz. Kult.* OLPAN, 2010. С. 177–184.

4. Ідзьо М.В. Мовні засоби експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ: дис. ... канд. філолог. наук : 01.02.03 – германські мови. Київ, 2016. 170 с.

5. Тимошук С. Szczegóły tłumaczenia polskich frazeologizmów na język ukraiński w powieści «Krzyżacy» Henryka Sienkiewicza, 2018. URL: <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2019/02/18/szczegoly-tlumaczenia-polskich-frazeologizmow-na-jezyk-ukrainski-w-powieści-krzyzacy-henryka-sienkiewicza/>

ПОШИРЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ НА РІВНЕНЩИНІ

Однією з найбільш актуальних проблем на сучасному етапі є вивчення взаємовпливів як споріднених, так і неспоріднених мов. Українсько-польські зв'язки тривають протягом багатьох століть, як і здавна поруч живуть українці та поляки. Територіальна суміжність, торгівля, культурний взаємовплив, перебування цих народів в одній державі – ось чинники, які сприяли проникненню, а згодом і запозиченню українських слів у польську мову та навпаки. Сутність цих взаємозв'язків залежала і визначалася конкретними умовами життя цих сусідніх народів у кожний окремих період [4, с. 1].

Українсько-польські мовні взаємини досліджували Й. О. Дзєндзелівський, П. Г. Житецький, Ф. Заремба, М. Карась, Н. П. Романова, С. Роспанд, З. Штібер та багато інших. Значна частина праць з історії мови присвячена питанням історичної фонетики і має порівняльний аспект, або безпосередньо торкається проблем взаємозв'язків (праці В. Вітковського, П. Зволінського, К. Нітша, С. Урбанчика, З. Штібера, М. Юрковського). Територіально близькі українські й польські говори вивчали К. Дейна, В. Курашкевич, М. Лесів, Я. Пігер, Ф. Чижевський та ін.

Носії польської мови в різних регіонах, як у Польщі, так і в Україні, мають свої говіркові особливості. Так, на території Польщі виокремлюють сім польських діалектів, серед них три основні: *великопольський* (захід); *малопольський* (південь і південний схід); *мазовецький* (центр та схід). Ще два часто класифікують як окремі мови: *сілезький* (південний захід; групу сілезьких діалектів частіше класифікують як окрему сілезьку мову, оскільки вона має достатньо значних відмінностей); *кашубський* (північний захід; має статус, подібний до сілезької). Окремі поширені за межами сучасної Польщі: *північнокреський* (Литва і Білорусь); *південнокреський* (Україна) [4].

Два останні називають *периферійними* польськими діалектами, тобто територіальними різновидами польської мови, що кваліфікуються як самостійні діалектні об'єднання [3], поширені в Литві, Білорусії, Україні, а також у деяких районах Латвії та Польщі [1; 2].

Назва «периферійні» визначає окраїнне географічне положення цих говірок стосовно центральних районів Польщі, де формувалися основні польські діалекти. Часто масив периферійних польських говірок класифікують як північний (північно-східний) (пол. Dialekt północnokresowy, polszczyzna północnokresowa) і південний (південно-східний, так званий львівський діалект) (пол. Dialekt południowokresowy, polszczyzna południowokresowa) [1].

Згідно із соціологічними даними останнього перепису населення за 2001 рік, польську мову в Україні назвали рідною 19 195 осіб, із яких більше половини (10756) мешкають у Львівській області, переважно в Мостиському та Самбірському районах. На Рівненщині польську мову як рідну визнало близько 11 % населення.

Щодо досліджень місця комунікації, то найчастіше спілкування мовою національної меншини відбувається в таких місцях, як дім (спілкування з членами сім'ї, друзями, сусідами) і костел (оскільки богослужіння в римо-католицьких костелах проводять здебільшого польською мовою і саме костел є тим осередком, де збирається польськомовна спільнота і має можливість поспілкуватися після богослужіння). Зауважимо, що у випадку, коли в більшості комунікативних ситуацій домінує українська мова, формулювання висловлювання польською мовою вимагає докладання певних зусиль.

Серед комунікативних ситуацій, у яких молодь польського походження переходить з польської мови на українську, виділяємо насамперед такі: *kiedy nie znasz jak bendzie po Polsku; w terminach technicznych, prawnych, medycznych*. Необхідність зміни мовного коду виникає під час спілкування з друзями іншої меншини, а також у ситуаціях, коли співрозмовник взагалі не знає польської мови. Як і в попередній ситуації (зміна коду з українського на польський), перехід з однієї мови на іншу відбувається під час спілкування в родинному колі, наприклад: *w rozmowie z matką, a potem z tatą; z ojcem rozmawiam; kiedy rozmawiam z dziadkiem czasami*.

Отже, як свідчать результати дослідження щодо застосування польської мови, послуговується нею здебільшого молодь, яка прагне вдосконалити вміння й навички оволодіння польською мовою або поглибити знання з історії та культури Польщі. Проте, якщо взяти до уваги мету вивчення та

вдосконалення польської мови, то тут простежуємо такий чинник, як виїзд до Польщі, часто з освітньою метою.

Більше половина носіїв мови переконана, що наступне покоління (їхні нащадки) повинні володіти польською мовою, зважаючи передусім на польське походження / національну належність та можливість виїзду до Польщі.

На думку молодих носіїв польської мови, так званою правильною польською мовою, яку слід вивчати, в Україні спілкуються насамперед у позашкільних навчальних закладах і в костелі. Більшість молодих білінгвів трактують мовлення польських засобів масової інформації як приклад, вартий наслідування, особливо літературної мови. Важливу роль у поширенні та застосуванні мови відіграють польські культурно-освітні товариства, які функціонують у Рівненській області. У межах своєї діяльності товариства, поряд із позашкільними навчальними закладами, популяризують польську мову, культурну спадщину, історію, традиції та звичаї польського народу. Часто учні позашкільних навчальних закладів беруть участь у заходах, організованих товариствами.

Як засвідчили результати дослідження, носії в Західній Україні зауважують (усвідомлюють) відмінності між польською мовою, яка функціонує в Польщі, та тією, якою спілкуються представники польської національної меншини в Україні. Молодь, яка проживає в Західній Україні, вважає, що мовою спілкування поляків в Україні повинна бути польська, для того, щоб не забути її, щоб старше покоління мало змогу передати цю мову нащадкам: *nie wolno zapomnieć ten język; żeby nie zapomnié język i kulturę ojczystą; starsi polacy powinni pszekazać ten jenzyk i tradycje swoim dzieciom, wnukam; żeby ten język pszetrwiał i młodzi żeby się jego nauczyli.*

Отже, мовно-комунікативні особливості польськомовних українців здебільшого є результатом польсько-українського мовного контакту, функціонування польської мови як мови національної меншини в домінантному іншомовному (україномовному) середовищі. Польська мова як мова спілкування на території України є досить поширеною, що тягнеться ще з давніх років, особливо періоду міграції, коли польська мова на

Рівненщині була як другою мовою. Це й зумовлює білінгвальність значної території Західної України.

Література

1. Ананьева Н. Е. История и диалектология польского языка. Москва : Книжный дом «Либроком», 2009. 235 с.

2. Ананьева Н. Е. Пеиферийные польские диалекты как результат взаимодействия с восточнославянскими и балтийскими языками. *Исследования по славянской диалектологии. 13: Славянские диалекты в ситуации языкового контакта (в прошлом и настоящем)*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2008. С. 72 – 80.

3. Остапчук О. А. Украинско-польские языковые контакты: уровни и способы манифестации. *Исследования по славянской диалектологии. 13: Славянские диалекты в ситуации языкового контакта (в прошлом и настоящем)*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2008. С. 58 – 72.

4. Совтис Н. М. Українські лексичні запозичення в польській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03 – слов'янські мови. Київ, 2005. 20 с.

Наталія Торчинська

ІСТОРІЯ ПОЛЬСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРІОДИЗАЦІЙ

Історія будь-якої науки переконує у своїй безперервності. Жодна з теорій не з'являється на порожньому місці, жодна з наукових шкіл не існує ізольовано. Появі будь-якої нової теорії передують низка умов, зокрема відповідні історичні та інтелектуальні передумови розвитку суспільства, що зумовлюють його певні потреби; наявність ідей для реалізації тих чи інших потреб. Відповідно в усіх сучасних концепціях будь-якої галузі знань, зокрема й мовознавства, можна знайти ідеї авторів минулих століть. Це й спонукає до розгляду історії мовознавства окремої країни через призму історії усіх лінгвістичних учень [4, с. 296].

Періодизація в історії – це раціональний спосіб впорядкувати масив емпіричної і теоретичної інформації за

часовою протяжністю з метою поглибити пізнання й розуміння змінних станів об'єктів навколишнього світу. В основі створення будь-якої класифікації лежить уміння відокремлювати й поділяти інформацію на кількісно та якісно однорідні групи і систематизувати її за часовими та просторовими критеріями для отримання теоретичних знань. В усіх науках використовують періодизації як засіб виявлення і фіксації якісних та кількісних змін в об'єкті пізнання [5].

Мета статті – схарактеризувати різні періодизації історії розвитку польської мови та мовознавства, запропоновані польськими науковцями, визначити причини виокремлення різних епох.

Історія мови – це наука, яка досліджує еволюцію мови у взаємозв'язку з історією суспільства, що допомагає зрозуміти сучасний стан польської мови та зміни, які в ній відбуваються, але з іншого боку, доповнює загальні історичні знання, адже мова є інструментом інтелектуальної культури нації та одним із найважливіших факторів національної свідомості.

У структурі світових лінгвістичних учень певну нішу займає і слов'янське мовознавство, зокрема й польське. Існує декілька варіантів періодизації в історії розвитку польської мови, в яких, окрім лінгвістичних змін, враховуються також зміни історичного і культурного характеру, що вплинули безпосередньо на розвиток мови. Зрозуміло, що періодизація розвитку польської мови тісно перегукується із розвитком мовознавства, оскільки певні висновки можна робити після детального аналізу різноманітних праць лінгвістичного спрямування.

Сьогодні, як зауважує Г. Карась (Halina Karaś), є багато підходів до виділення окремих періодів, епох, віх в історії розвитку польської мови. Тут варто згадати (прізвища подаємо в хронологічній послідовності) О. Брюкнера, Я. Бодуена де Куртене, С. Шльонський, Т. Лер-Сплавінський, З. Клеменевич, Б. Вальчак, С. Боравський, С. Дубіч [9].

Зауважимо, що не кожен науковець виділяє часові проміжки, окремі з них за основу брали вагомі досягнення у філології. Тобто періодизації створювалися на основі таких критеріїв: філологічного (увагу звертали на пам'ятки і сферу поширення

польської мови); історико-лінгвістичного (визначали зовнішні та внутрішні причини мовних змін) [9].

Александр Брюкнер (Aleksander Brückner, 1856–1939 pp.), польський філолог та історик культури, багаторічний професор Берлінського університету, член багатьох академій, Польської академії знань, Петербурзької академії наук, дотримувався такої градації (періодизація – 1906 р.):

- доісторична доба (600–1100);
- перша історична доба (1100–1500);
- друга історична доба (1500–1768);
- найновіша доба [6].

Станіслав Слонський (Stanisław Słowski, 1879–1959 pp.), польський лінгвіст, славіст, член Варшавського наукового товариства, Польської академії знань, редактор найдавнішого польського журналу «Філологічні праці», в історії польської мови виділив лише два періоди, правда запропонував детальну градацію (періодизація – 1947 р.):

Дописемний період – XIV ст.:

перший – від появи перших чергувань у мові до кінця XI ст.;

другий – XII («Bulla...») і XIII ст.

Писемний період від поч. XIV ст.:

I – перша половина XVI ст.;

II – із середини XVI w. до другої половини XVII ст.;

III – із середини XVII ст. до кінця XVIII ст.;

IV – із кінця XVIII ст. – новітні часи [12].

Тадеуш Лер-Сплавінський (Tadeusz Lehr-Spławiński, 1891–1965 pp.), польський мовознавець-славіст, академік Польської АН, директор Інституту мовознавства в Кракові, автор праць із загальних питань славістики та слов'янської акцентології, з польської, чеської, української, російської та інших мов, теж виділяє два періоди (періодизація – 1947 р.), проте кожен із них максимально деталізує.

Допольський період (до початку державності).

Польський період (від X ст. до сучасності):

1. Старопольська доба (до кінця XV ст.): а) польська мова (polszczyzna) XII–XIII ст.; б) польська мова XIV–XV ст.

2. Золотий вік (до середини XVII ст.).

3. Доба поступового занепаду літературної мови (із середини XVII ст. – до середини XVIII ст.

4. Період відродження літературної мови (із середини XVIII ст. до середини XIX ст.).

5. Найновіша доба (від середини XIX ст. до 1947 р.) [11].

Зенон Людвиг Клеменсевич (Zenon Klemensiewicz, 1891–1969), польський мовознавець, професор Ягеллонського університету, член Польської академії знань і Польської академії наук, ввів у лінгвістику поняття системи та підсистеми, виокремив такі зовнішні причини системних змін у мові: суспільно-політичні, церковно-конфесійні та культурно-освітні фактори. Із-поміж внутрішніх причин виділяє еволюцію і розвиток мовної системи та її основних підсистем: граматичної (фонетики, морфології, синтаксису), лексичної (словникової) та стилістичної шляхом порівняння синхронних станів мови в конкретних часових проміжках [8].

Оскільки З. Клеменсевич є автором тритомної монографії «*Historia języka polskiego*» (1961–1972), у якій провів фундаментальні дослідження історії польської мови від праслов'янської епохи до 1939 року, та одним із співавторів праці «*Gramatyka historyczna języka polskiego*», у різних джерелах ми знаходимо кілька певною мірою трансформованих періодизацій.

Науковець виділяв два періоди (1945) із градацією другого: 1. Дописемний період. 2. Писемний період: старопольська доба (XII–XV / XVI ст.); середньопольська доба (XVI– 80-і рр. XVIII ст.); новопольська доба (кінець XVIII століття – 1939 р.) [10].

Проте знаходимо і більш детальну періодизацію, уточнену датами, яку надалі будемо використовувати у власних дослідженнях.

1. Давньопольський період: а) дописемний етап (до 1136 року); б) писемний етап (до появи в XVI ст. польської літературної мови).

2. Середньопольський період: а) 1540-ті роки – перехідний етап; б) – з 1540-х років до 1630-х років – епоха Ренесансу, бурхливий розвиток літературної мови; в) з 1630-х років до кінця XVII ст. – початок занепаду польської мови; г) перша половина XVIII ст. – подальший занепад мови.

3. Новопольський період: а) друга половина XVIII ст. – до 1795 року (правління С. Августа Понятовського); б) 1795–1815 роки – з III поділу Речі Посполитої до Віденського конгресу; в) 1815–1831 роки – до Листопадового повстання; г) 1831–1918 роки – до здобуття Польщею незалежності; ґ) 1918–1939 роки – міжвоєнний час [2].

Звісно, варто й виокремити сучасний період розвитку мовознавства, щоб таким чином зацентувати увагу на низці інтердисциплінарних наук, що виникли на стику лінгвістики й інших галузей знань і є особливо актуальними сьогодні.

Станіслав Урбаньчик (Stanisław Urbańczyk, 1909–2001), польський лінгвіст, професор Ягеллонського університету, член Польської академії наук, автор низки праць з історії та діалектології польської мови, пропонуючи власну періодизацію (1963), у старопольській добі звертає увагу на функціонування певних мовно-літературних форм, тоді як у наступні періоди пропонує лише деталізацію датами:

Старопольська доба (до 1520 р.): а) період глос (до середини XIV ст.); б) період текстів (до 1520 р.).

Середньопольська доба (до 1775 р.): а) період розквіту (до середини XVII ст.); б) період до кінця 1775 р.

Новопольська доба – до наших днів: а) період до 1850 р.; б) період – із 1850 до 1945 р.; в) період – після 1945 р. [13].

Станіслав Боравський (Stanisław Borawski), доктор філології, професор інституту польської філології Зеленогурського університету, розробив періодизацію розвитку польської мови через призму державності, виокремивши такі етапи:

- початкова доба (966–1300);
- перший період становлення державності (1300–1500);
- другий період становлення державності (13500–1760);
- період створення основ інтегрованої спільноти (1760–1815);
- доба територіальної роздробленості (1830–1918);
- сучасна доба (doba nowoczesnej współpracy) (1918–2000) [9].

Станіслав Дубиш (Stanisław Karol Dubisz, 1949 р.н.), польський мовознавець, професор, керівник відділу полоністики Варшавського університету, автор праць з історії польської мови, стилістики, діалектології, має дещо інший підхід до періодизації в історії польської мови. За основу автор взяв комунікативну теорію

мови (2002), таким чином виокремивши комунікативні фази (нижче з метою кращого розуміння та усунення неточностей дублюємо усі назви польською мовою):

1. Період дописемного спілкування (faza komunikacji oralnej) (966–1513)

2. Період усно-писемного спілкування (faza komunikacji oralno-graficznej) (1513–1863).

3. Період змішаного спілкування (faza komunikacji mieszanej – oralnej i graficznej) (1863–1920)

4. Період писемного та усного спілкування (faza komunikacji graficznej i oralnej) (1920–1960)

5. Період графічно-усно-візуального спілкування (faza komunikacji graficzno-oralno- wizualnej (1960–2000 і далі...) [8].

Незважаючи на низку ґрунтовних наукових праць, у полоністиці і сьогодні тривають дискусії щодо таких питань, як: 1) межа старопольської доби; 2) кінець новопольської доби – 1937 чи 1945; 3) умовна межа між старопольським і середньопольським періодами (до 40 рр. XVI ст.) та між середньопольським і новопольським періодами (70-і рр. XVIII ст. чи 20–30-і рр. XIX ст.) [9].

Кожен із науковців при розробці класифікацій звертали увагу на різні чинники, які давали поштовхи до виникнення ідей певної градації. Так, *Ян Бодуен де Куртене* (Jan Niesislaw Ignacy Vaudouin de Courtenay, 1845–1929 рр.) – польський мовознавець, член Польської академії знань, член-кореспондент Петербурзької Академії наук, іноземний член Наукового товариства імені Шевченка (НТШ), який першим розробив теорію фонем і фонетичних чергувань, вивчаючи різноманітні мовні явища та причини їх виникнення, за основу взяв філологічний підхід. Автор сконцентрував увагу на ролі історії, яка вплинула як на об'єктивні зміни у мові, так і на науковий підхід до трактування низки явищ. Зокрема, він виділяв зовнішні чинники – вплив колективного середовища на мову та внутрішні – колективно-індивідуальне усвідомлення польської мови. Відповідно писав про взаємозв'язок вимовленого (історія вимови та слухової уяви) та почутого і написаного та побаченого (історія написання та візуальної уяви) [7].

Як писав С. Дубіш, науковці неоднаково досліджували різні періоди, надаючи більшої ваги тим чи іншим аспектам. Традиційним стало намагання охопити до індоєвропейський або

праслов'янський період і до наших днів. Проте в окремих публікаціях є деякі відмінності. Наприклад, у працях А. Каліни та Я. Бодуена де Куртене опис найдавнішого періоду починається з часу до X ст. н. е. Якщо Я. Бодуена де Куртене акцентує на описі безпосередньо мовного матеріалу (внутрішні зміни), то А. Брюкнер на функціонуванні мови в культурному контексті (зовнішні впливи). Якщо А. Брюкнер ділив історію польської мови на три періоди (перша історична доба, друга історична доба, нова доба), то С. Слонський був першим, хто розділив дописемну та писемну епохи [8, с. 46].

На думку Г. Карась, У XV–XVI ст. внаслідок дії екстралінгвальних чинників найбільше відбулося змін: у фонетиці та фонології (поява носових ϵ і α , депалаталізація $c dz \acute{z} sz cz d\acute{z}$ і палаталізація k, g); у граматиці (занепад форм на $-ęcy$; формування закінчень $-am, -asz, -em, -esz$; зміна особливостей відмінювання дієслова *być*: *jestem, jesteś* (: *jeś, jeś*); у словотворі (продовження ставропольської тенденції щодо якісної і кількісної функції морфем, збільшення кількості новотворів із суфіксом $-ość$ (абстрактні слова: *poważność, prostota, drogość*); у синтаксисі (дотримання попередніх норм, також заміна у реченнях займенників *jen, jenże* на *co, który*); у стилістиці (виокремлення опозиції розмовна і писемна форми мови; розмежування стилів – розмовного, риторичного, художнього, наукового; територіальні варіанти мов) [9].

На межі середньопольського і новопольського періодів фіксували такі зміни: занепад коротких голосних, збереження крескованих, втрата м'якості губних приголосних (що було записано в орфографічному проєкті ще 1830 р.); зміна продуктивності окремих формантів; синтаксис починає базуватися на граматичних принципах, збільшується кількість причинно-наслідкових речень; інтенсивний розвиток спеціалізованої лексики, поява польської наукової термінології; поглиблення відмінностей між літературною мовою та діалектами; початок самостійного формування та самостійного розвитку діалектів та міських говірок [9].

Таким чином, історія мови, історія мовознавства і історія держави тісно пов'язані між собою, тому варто зупинитися на екстралінгвальних чинниках, які сприяли занепаду одного і розвитку іншого періоду. Так, причинами виокремлення *старопольського періоду* стала поява держави, хрещення поляків,

поява шкіл при монастирях; собор; заснування 1364 р. Краківської академії; німецька колонізація; інтенсивне містобудування. *Середньопольський період* зумовили розвиток книгодрукування; видання книг польською мовою; реформування та розвиток освіти; поява гімназій; гуманізм; шлюб Зігмунта Старого (Zygmunta Starego) з Бонною (Вона). *Новопольський період* супроводжували такі історичні події: заснування С. Конарським 1740 р. Колегіуму нобіліум (Collegium Nobilium – шляхетний коледж, колегія шляхти, вишкіл шляхетства); вступ на престол С. А. Понятовського (1764 р.), створення Барської конфедерації (1768 р.), перший поділ Польщі (1772 р.), створення Комісії народної освіти (1773 р.), третій поділ Польщі (1795 р.); розвиток літератури Просвітництва [9].

Як зазначав М. П. Кочерган, «історія мовознавства – це нагромадження знань про мову, розвиток внутрішньої логіки науки, поглиблення лінгвістичної теорії і вдосконалення методології мовознавства. Мовознавство розвивається спіралеподібно, спираючись на знання, здобуті людством на всіх попередніх етапах його розвитку» [3, с. 9], про що й свідчать різнобічні періодизації розвитку польської мови.

Отже, етапи розвитку польської мови в наявних періодизаціях у різних дослідників розглядаються по-різному. Автори робіт з історії польської мови, як правило, виділяють як різну кількість історичних періодів розвитку мови, так і різну тривалість цих періодів. В одних періодизаціях поняття «давньопольська мова» охоплює дописемну та писемну епохи (З. Клеменевич), в інших – дописемний період розглядають окремо від давньопольського періоду (С. Слонський), по-різному також визначають тривалість дописемного і писемного давньопольських періодів. Найбільш поширеною і часто використовуваною є періодизація, у якій виділяють *дописемний* (до середини XII ст.), *давньопольський* (з середини XII – початок XVI ст.), *середньопольський* (початок XVI – середина або третя чверть XVIII ст.) і *новопольський* (із II половини XVIII ст. і до 1939 / 1945 рр.) періоди [2, с. 14]. Пропонуємо виділити і новітній або сучасний період (із 1945 р. до наших днів)

У перспективі плануємо визначити, які мовознавчі течії розвиваються в сучасному польському мовознавстві.

Література

1. Давньопольська мова. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Давньопольська_мова#Дописьмовий_період_до_XII_століття
2. Історія польської мови URL : <http://ostarbeiter.vn.ua/historia-jezyka-polskiego.html>
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 463 с.
4. Лучканин С. М. Особливості тлумачення історії української та російської лінгвістики в румунських підручниках з історії мовознавства *Studia Linguistica*. 2014. Випуск 8. С. 296–302.
5. Періодизація історії URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Періодизація_історії
6. Brückner A. *Dzieje języka polskiego*. Kraków, 1906.
7. Courtenay J. N. B. de. *Zarys historii języka polskiego*. Warszawa, 1922.
8. Dubisz S. Historia języka polskiego – «wczoraj, dziś i jutro». *LingVaria*. Rok V (2010). Nr 2 (10). S. 45–51.
9. Karaś H. Historia języka polskiego jako dyscyplina językoznawcza URL : <https://slideplayer.pl/slide/12066500/>
10. Klemensiewicz Z. *Historia języka polskiego*. T. 1–3. Warszawa, 1961–1972.
11. Lehr-Splawiński T. *Язык польски. Pochodzenie, powstanie, rozwój*. Warszawa, 1947.
12. Słoński S. *Historia języka polskiego w zarysie*. Lwów, 1934.
13. Urbańczyk S. *Słownictwo staropolskie a wyższa kultura. Prace z dziejów języka polskiego*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979. S. 13–26.

Михайло Торчинський

КІЛЬКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЛАСНИХ НАЗВ КОСМІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ

«З'ясування кількості власних назв, які побутують у будь-якій мові, зокрема і в українській, має вагоме значення, оскільки сприятиме уточненню обсягів і меж як онімного простору загалом, так і окремих його сегментів, що, у свою чергу, конкретизує

джерельну базу ономастичних студій. Це також допоможе кодифікувати низку правописних норм, які стосуються пропріальних одиниць» [5, с. 197].

Загальновідомо, що кількісно пропріативи домінують над апелятивами, і це кваліфікується як диференційна ознака власних назв. Водночас ономасти зазначають, що в лексичному запасі окремої людини апелятивів значно більше, ніж онімів. Причиною цього Ю. О. Карпенко вважав те, що апелятиви є центральним шаром лексики, а оніми становлять її потужну периферію з дуже різною сферою поширення. Цікавим є і висновок дослідника, що загалом у мові на одну загальну назву припадає до кількох сотень власних [див.: 2, с. 83–84].

Звичайно, точну кількість слів (як власних, так і загальних) підрахувати важко, оскільки кодифікація завжди на крок відстає від живої мови, яка постійно змінюється, запозичує щось нове, збагачується неологізмами, позбувається застарілих і непотрібних слів, містить діалектизми, вживані на обмежених територіях, і професійні жаргонізми, відомі лише у вузьких сферах. Тому всі цифри, які наводяться для кількісної характеристики лексичного запасу мов, слід вважати дуже приблизними [див.: 5, с. 198].

Підрахунки є тривалим, багатостадійним процесом, оскільки, структуруючи онімний простір, ми виокремили до двох тисяч різновидів пропріативів, об'єднаних у шість онімних полів. Чотири з них у квантитативному аспекті вже схарактеризовані у статтях, надрукованих у збірниках наукових праць у Львові [див.: 4], Одесі [див.: 6], Умані [див.: 7] і Хмельницькому [див.: 5], у яких визначено кількість відповідно топонімів, прагматонімів, ергонімів і вітонімів. Мета цієї статті – зробити квантитативний опис космонімів.

При встановленні кількості онімів ми намагалися врахувати низку особливостей [див.: 4–6].

По-перше, розмежовано номінації, що належать до активного словникового запасу й активно використовуються мовцями, та наймення пасивного словника, що побутують у просторічному мовленні й не поширені повсюдно.

По-друге, на основі аналізу численних праць, в яких характеризувалися різні розряди онімної лексики, ми встановлювали так званий коефіцієнт динаміки ономастикону, сутність якого полягає в тому, скільки разів той чи інший денотат

протягом всього періоду його існування змінював своє найменування.

По-третє, для певних розрядів пропріальних одиниць вагоме значення має хронологічний показник, який дозволяє врахувати кількість онімів, що існувала в попередні роки, десятиліття і навіть століття.

По-четверте, ми фіксували не лише українські прагматоніми, а й власні назви, запозичені з інших мов, які активно використовуються мовцями в Україні.

По-п'яте, визначаючи кількість онімів, ми намагалися врахувати явища полісемії, омонімії та синонімії, які в ономастиці проявляються своєрідно. Так, різні назви одного й того самого об'єкта кваліфікуються як синоніми і рахуються як окремі оніми. Однакові номінації різних денотатів є омонімами й аналізуються, як у попередньому випадку. Однакові номінації об'єктів, які належать до однієї групи, кваліфікуються як багатозначні слова і рахуються лише один раз. Зауважимо, що кількість пропріативів різних розрядів нами подається уже із врахуванням названих вище показників.

Інформацію про кількість власних назв космічних об'єктів ми брали із праць як вітчизняних учених (насамперед праці Ю. О. Карпенка «Назви зоряного неба» [див.: 2]), так і зарубіжних, зі словників і довідників, а також із численних сайтів в Інтернеті (їх настільки багато, що неможливо перерахувати у списку використаних джерел).

Звичайно, космоніми не мають такої розгалуженої денотатно-номінативної структури, як, наприклад, топоніми, проте кількісно представлені досить продуктивно. Характерною ознакою космонімів є наявність номенклатури, а це означає, що багато космічних об'єктів (галактик, зірок, планет, астероїдів, кратерів тощо: астероїд *1969 TD2*, галактика *M 31*, планета *HD 2038* в сузір'ї Фенікс) отримують лише буквено-цифрові позначення, і лише окремі з них – власне найменування.

До космоорбітонімів (номінацій об'єктів, які рухаються за певними орбітами) належать:

астероїдоніми (всього зафіксовано майже 100 мільйонів астероїдів, у більш ніж 600 000 визначено орбіти і надано постійний номер, а офіційно затверджені назви мають майже 18 000 денотатів: *Веста*, *Церера*);

астроніми (близько 300 найменувань зірок, хоча неозброєним оком можна побачити 6 000 зір, з біноклем – до 10 000, а всього їх є 2–3 мільярди: *Альдебаран, Сиріус*);

галактиконіми (загальна кількість у Всесвіті – 100–200 мільярдів галактик, близько 100 000 – описано, мають назви – до 1 000: *Велика Магелланова Хмара, Сигара*);

кометоніми (6 248 номінацій комет: *Галлея, Лексея*);

констелоніми (назви 88 сузір'їв: *Велика Ведмедиця, Терези*);

метеороніми і метеоритоніми (приблизно 2 500, хоча кількість уламків метеоритів обчислюється десятками тисяч: *Драконіди, Тунгуський*);

планетоніми (до 20 найменувань планет із понад 3 000 наявних: *Венера, Інсілон* із сузір'я Андромеди);

сателітоніми (185 номінацій природних супутників: *Місяць, Фобос*; понад 6 000 штучних: «*Космос-211*», «*Січ-1*»).

Космотопоніми – це власні назви географічних об'єктів на інших, крім Землі, космічних тілах. Всього таких найменувань зафіксовано понад 7 000, найбільше – на Місяці (насамперед, назви 5 000 кратерів, діаметр яких більший за 10 км, а в цілому кратерів, більших за 1 км, зафіксовано понад мільйон: *Барроу, Бейлі*. Крім того, є 4 болота: *Гниття, Сну*; 13 заток: *Вірності, Слави*; 28 морів: *Доців, Спокою*; 20 озер: *Весни, Щастя*; 1 океан: *Бур* тощо), менше – на інших планетах (на Марсі – майже 450: *Ериданія, Цербер*; на Меркурії до 250: басейн *Спеки*, кратер *Верді*).

Загалом космонімів нараховано понад 40 000, проте в мові їх не більше ніж 2 000.

Безумовно, на особливу увагу заслуговують ті оніми, які характеризуються етнокультурною знаковістю. Вдалою спробою опису таких пропріативів є створений В. В. Жайворонком словник-довідник «*Знаки української етнокультури*» [див.: 1], який вміщує близько 10 000 лексем, з яких безпосередньо пропріальної лексики стосуються 714 слів, зокрема 36 космонімів (насамперед офіційних і народних назв сузір'їв). На нашу думку, більш детальної характеристики (з енциклопедичною інформацією про носія найменування і детальною лінгвістичною характеристикою) потребує певна частина космонімів (насамперед власні назви галактик, сузір'їв, зірок і планет).

Таким чином, чисельність власних назв космічних об'єктів є найменшою порівняно з іншими онімними полями (особливо це стосується тих номінацій, які функціонують у мові).

Література

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

2. Карпенко Ю. А. Названия звездного неба. Москва: Наука, 1985. 216 с.

3. Карпенко Ю. О. Власні назви. *Українська мова : Енциклопедія*. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 83–84.

4. Торчинський М. М. Квантитативна характеристика власних географічних назв. *Вісник Львівського університету*. Серія Філологічна. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. Вип. 72. С. 276–287.

5. Торчинський М. М. Кількісна характеристика власних назв об'єктів живої природи. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: збірник наукових праць. Хмельницький, 2019. Випуск 16. С. 197–201.

6. Торчинський М. М. Кількісна характеристика власних назв матеріальних об'єктів. *Записки з українського мовознавства*: зб. наукових праць. Одеса, 2019. Випуск 26. Том 1. С. 171–180.

7. Торчинський М. М. Квантитативна характеристика української ергонімії. *Філологічний часопис*: науковий журнал. Умань: Візаві, 2019. Випуск 1 (19). С. 139–148.

Олег Францкевич

СВІТ КОНЦЕНТРАЦІЙНИХ ТАБОРІВ У ТВОРАХ ТАДЕУША БОРОВСЬКОГО

Творчість Т. Боровського – це той випадок, коли література визначилася біографією автора. Він на власному досвіді відчув, що таке бути в'язнем німецьких концтаборів Аушвіцу й Дахау. Із перших днів перебування у концтаборі, Боровський зрозумів, що про ці події повинен дізнатися світ.

Його оповідання є не лише унікальними історичними свідченнями, а й художньою прозою найвищого гатунку. Вони шокують своєю моторошною реалістичністю, яку він зображає, використовуючи постійний цинізм та чорний гумор.

Тадеуш Боровський вважав, що «існують такі ситуації, для яких людина виявляється занадто слабкою і оскотинюється, знелюднюється. Під тиском табірної буденності будь-хто зламається та перейде на бік зла. Бо в один момент людина втрачає можливість вибору між добром та злом. І залишається лише один – між більшим та меншим злом. Бо категорії «добро» і «зло» стають не важливими, коли головною стає одна мета – вижити. Можна дочекатися звільнення, але неможливо залишитися людиною» [3].

«Зло не виникло раптово і не було винайдене Гітлером, – зазначав Боровський, – воно завжди було невід’ємною частиною людського роду» [2].

Проте ці думки не розділяли інші письменники, що також писали про концтабори – Прімо Леві, Герлінг Грудзінський, Віктор Франкл. Вони вірили в непереможність людяності.

Твори Т. Боровського вражають моторошною правдою і дозволяють відчутти тваринні інстинкти, що опановують свідомість людей в екстремальних умовах неволі. В’язні втрачали людську подобу і перетворювалися на істот, запрограмованих на виживання.

Суспільство в таборі мало свою власну ієрархію, цінності, жаргон, корупцію, інтриги та мрії. Плин життя та сподівання кардинально відрізнялися від тих, які існують на свободі. Герої оповідань утомлені та збайдужілі. Автор безпристрасними словами показує читачеві, якою може стати людина, не залежно від віри, освіти чи національності, якщо її поставити в нелюдські умови, адже перебуваючи в обмеженому просторі, переслідувана жорстокістю, страхом смерті та усвідомлюючи примарність людського життя, вона байдужіє і поступово втрачає все людське.

Письменник руйнує багато стереотипних уявлень про концтабір. Особливо в оповіданні «У нас, в Аушвіці», де він описав речі, про які більшість людей не мала уявлення. Виявляється, у таборі був бордель, футбольне поле, у вмивальні проводилися боксерські поєдинки, а оркестр грав «увертюру з

«Танкреда» і «ще якісь фінські танці композитора, у прізвищі якого було багато ааа» [1].

Оповіданнями, які є його особистим звітом про табір для живих, він виправдовує жорстокість ув'язнених вищою жорстокістю та вказує, що невинних у таборі не було, а всі, хто вижили, несуть відповідальність перед загиблими. Він також, «бо живі завжди мають рацію перед мертвими».

Можливо, почуття тієї самої відповідальності, а може, й небажання жити в новій тоталітарній системі підштовхнуло його до самогубства. Т. Боровський прийняв смертельну дозу снодійного і відкрив у помешканні газ. Уникнувши газової камери в Аушвіці, він влаштував її у себе вдома.

Як і багато мовчазних свідків жахливих злочинів, письменник був глибоко переконаний, що «в Аушвіці деградувала цивілізація, деградувала людина» [3].

Перспективу досліджень вбачаємо у вивченні творчості інших польських письменників, які пройшли концтабори.

Література

1. Borowski T. U nas w Auschwitzu... Warszawa : Wydawnictwo Literackie, 1980. 15 s.

2. Borowski T. Pożegnanie z Marią. Warszawa : Książka i Wiedza, 1988. 218 s.

3. Borowski T. Byliśmy w Oświęcimiu. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1958. 264 s.

4. Drewnowski T. Ucieczka z kamiennego świata. O Tadeuszu Borowskim. Warszawa, 1977. 154 s.

Наталія Хмелюк

ТЕМАТИЧНА ТА ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Унікальним за продуктивністю й популярністю жанром художньої словесності є казка. Вона стала одним із найпоширеніших фольклорних жанрів, а згодом, проникнувши в систему письменства, трансформувалася в якісно новий жанр – літературну казку [4]. Літературна казка – художній твір

письменника, який, модифікуючи жанрово-стильові особливості фольклорної казки, формує новий за якістю авторський текст із різними інтертекстуальними елементами (цитатами, ремінісценціями, алюзіями тощо) [2].

Активно функціонуючи в межах уснонародної та літературно-писемної традиції, казка з часом набуває статусу жанру двоадресатного (спрямованого на сприймання водночас дитячою й дорослою аудиторією), дифузного (здатного до реалізації в різних літературних родах – епіці, драматургії, ліричній поезії) і навіть паралітературного (себто такого, що виходить за межі самої лише словесної творчості і взаємодіє з іншими мистецтвами – малярством, графікою, музикою, театром, оперою, балетом, кінематографом тощо) [4].

За сюжетно-композиційними законами чарівних казок побудована уся пригодницька література, яка сьогодні набирає особливої популярності серед дітей.

Мета статті – на основі низки сучасних досліджень характеризувати основні жанри дитячої літератури.

Пригодницька література – комплекс творів різних за жанрами (оповідання, повісті, романи), тематичною належністю (історія, школа, наукові відкриття, подорожі позаземними цивілізаціями чи то віртуальними світами), що рельєфно відтворюють здебільшого у прозовій формі складний механізм взаємодії автора й читача і виступають індикатором життєдайності авторських інтенцій із позиції відповідності потенціалу структурних принципів і прийомів тим жанрам та їх модифікаціям, що втілюють у своєму змісті пригодницький компонент [1].

Основною категорією поетики пригодницької літератури є сюжет твору. Пригодницьке з'являється в літературі, як тільки вона починає себе усвідомлювати літературою, і становить собою домінування гостросюжетного начала над описовим и дії над героєм [1].

Основними ознаками пригодницької літератури є:

- випадковий збіг як монтажна основа композиції;
- раціональні мотивації як корегувальний елемент пригодницької композиції;
- гра як змістова властивість пригоди і водночас компонент форми;

- реальний драматичний підтекст;
- атмосфера дива як компонент пригоди;
- реалістична вмотивованість;
- етичний імператив, що організовує сюжет твору, дає поштовх до дії [1].

Основою будь-якого пригодницького твору виступає певна подія, що постає в ньому за допомогою набору структурних принципів і прийомів, властивих конкретному жанру (повісті, роману тощо).

До пригодницької літератури відносять детектив; фантастичну пригодницьку літературу, яка демонструє читачеві історії про вигаданих істот та їх пригоди, вигадані події, що відбуваються з персонажами творів. Дія може відбуватися на інших планетах, у минулому чи майбутньому, а персонажами виступати інопланетяни, казкові істоти тощо; історичну пригодницьку літературу, яка показує певну дистанційовану від автора й читача епоху. Авторська вигадка в ній визначається не так історичною правдою, як художньою; пригодницько-шкільні твори [3].

Раціональна фантастика – епічні твори, у яких висвітлюється науково-технічний потенціал, реалізується уявлення письменника про віддалене майбутнє цивілізації, роль кіберів, контакти з позаземними цивілізаціями тощо.

Жанровими різновидами раціональної фантастики є:

- історична раціональна фантастика, що передбачає переосмислення письменником історичних подій крізь призму фантастичного;
- альтернативна історія, в основі якої лежить моделювання-припущення, яке можна виразити формулою: «Що було б, якби...»;
- криптоісторія, основним елементом якої є таємна, прихована історія;
- роман-гіпотеза, що є спробою реконструкції історичних подій;
- пригодницько-розважальна раціональна фантастика, у творах якої на тлі фантастичного відбуваються авантюрні події;
- наукова (прикладна) раціональна фантастика, створена для популяризації наукових досягнень, а також як стимул для розвитку «інженерної думки»;

– соціально-психологічна раціональна фантастика, де порушуються глобальні проблеми розвитку і занепаду цивілізацій, пошуку сенсу буття;

– утопія, в якій йдеться про вигадку, нездійсненну мрію;

– антиутопія, що зображає небезпечні наслідки, пов'язані з експериментуванням над людством задля його «покращення», певні, часто принаданні соціальні ідеали;

– кіберпанк, в основу якого покладено ідею тотальної комп'ютеризації і її наслідків для людства; постапокаліптика – піджанр раціональної фантастики, у якій дія розвивається в майбутньому після глобальної катастрофи [1].

Фентезі – порівняно молодий жанровий різновид фантастичної літератури; в Україні він почав розроблятися лише наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. При цьому сучасні соціологічні дослідження свідчать про його надзвичайну популярність. Особливо це стосується молодіжного середовища; саме молодь найбільше сповнена бажання щось перебудувати в цьому світі, змінити на краще. У рейтингу літературних видів і жанрів фантастика та фентезі, за уподобаннями населення, випереджають усю класичну та сучасну літературу (українську, зарубіжну), поезію, мемуари, публіцистику.

Виділяють такі різновиди фентезі:

– епічне фентезі, де розповідається про епічну боротьбу добра і зла. Автори епічного фентезі створюють яскравий світ, не схожий на світ реалістичний, і змушують читача повірити в нього. Епічному «високому» фентезі притаманні пильна увага до психологічної достовірності подій, вчинків і характерів героїв, ретельність конструювання ірреальних світів;

– героїчне фентезі, що характеризується відсутністю психологічних колізій і детального опису та відтворення характерів. Як правило, герой героїчного фентезі протистоїть усім лиходіям і чарівникам, перемагає їх завдяки своїм фізичним і моральним перевагам;

– розповіді жахів – історії про темні сили і злих створінь (відьом, привидів, демонів тощо);

– гумористичне фентезі й химерні історії як його різновид. У них іронічно розповідається про пригоди фантастичних персонажів у різних міфологічних світах;

– «фантастична чудасія», що має тенденцію до філософських роздумів. Як правило, у творах такого зразка відсутні типові ознаки фентезі, проте наявна певна фантастична подія або персонаж, що виводять сюжет за межі ординарного;

– дитяче фентезі, що відрізняється особливим казково-повчальним відтінком;

– філософське фентезі, яке близьке до традиції літературної казки-притчі;

– історичне фентезі. У ньому неймовірні чарівні події відбуваються на тлі певного історичного антуражу;

– ігрове фентезі. Ці літературні твори виникли на ґрунті комп'ютерних ігор і тісно переплітаються з ними («Спис Дракона»), серіалами на зразок «Забуті країни», «Темне сонце» тощо [1].

Детектив – різновид пригодницької літератури, що належить до паралітератури. Це передусім прозові твори, зовнішній сюжет яких послідовно розкриває певну заплутану таємницю, пов'язану зі злочином та його розслідуванням, а внутрішній є когнітивною історією розв'язання логічної задачі.

Незважаючи на порівняно тривалий час існування детективу як жанру (близько 200 років), досвід його дослідження довгий час був акумульований в основному в працях зарубіжного літературознавства. Німецька, американська, англійська, французька школи детективу й детективознавства і сьогодні займають провідні позиції як у розвитку жанру і його популяризації, так і в літературознавчій теорії [1].

Водночас слід відзначити жанрове одноманіття сучасної літератури для дітей. На це звертають увагу не лише критики-літературознавці, але й будь-який дорослий читач, який цікавиться дитячими книжками. Почесні місця посідають казки, пригоди, дитячий детектив і фантастика, твори історичної тематики. На думку В. В. Кизилової, бракує реалістичної психологічної прози, де б висвітлювалися взаємини дітей, дітей і дорослих, майже немає дитячої драматургії, самобутніх епічних поетичних творів. Якщо говорити про вікову категорію, то найбільше щастить читачам молодшого та середнього шкільного віку – для них нині вийшло чимало цікавих книжок. Натомість нових гарних творів для малят зовсім мало, а літератури, адресованої читачам-підліткам, майже немає [1].

Таким чином, популярність дитячої художньої літератури не знижується, що дозволяє письменникам реалізовувати нові ідеї, сюжети. У перспективі плануємо схарактеризувати пригодницькі дитячі твори, які вивчають у загальноосвітніх закладах.

Література

1. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва новітній дискурс : навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. 236 с.

2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Гром'яка Р. Т., Коваліва Ю.І.К.: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.

3. Овдійчук Л. М. Жанрово-стильові особливості сучасної авторської казки. *Літератури світу: поетика, ментальність, духовність* : зб. наук. праць ДВНЗ «Криворізький нац. ун-т». Вип. 4. Київ : НВП Інтерсервіс, 2014. С. 220–227.

4. Тихолоз Н. Б. Жанрові модифікації казки у творчості Івана Франка : автореф. дис. ... канд. філол. наук; 10.01.01 – українська література. Львів, 2003. 22 с.

Інна Царалунга

ПОЛОНІЗМ ЯК МОВНА ОДИНИЦЯ

Запозичення належить до важливих способів розширення словникового складу мови. Динамічні процеси перенесення звуків, морфем, лексем, синтаксичних конструкцій з однієї мови в іншу є активним чинником еволюції мови в усіх її підсистемах.

Проблема запозичень не нова для вітчизняної лінгвістики: наукові праці про слова іншомовного походження з'явилися в другій половині XIX – на початку XX ст. (І. Огієнко, І. Шаровольський, Д. Шелудько та ін.). Мовні контакти різних періодів досліджували Л. Булаховський, Л. Гумецька, А. Непокупний, В. Піддубна, В. Русанівський, В. Титаренко, Ф. Ткач, Л. Худаш та ін. До цієї теми зверталися закордонні лінгвісти, переважно польські: В. Вітковський, С. Грабець, Ю. Косць, М. Лесів, Т. Лер-Сплавинський, С. Роспонт та ін.

Мета статті – схарактеризувати полонізм як мовний елемент, встановити критерії виявлення польськомовних запозичень в українських грамотах XIV – XV ст.

Дослідження польсько-українських мовних зв'язків актуалізується в контексті історичної славістики. Як зазначають науковці, з усіх мов, на які справляла вплив польська, на східнослов'янські мови він був найсильніший, особливо на білоруську й українську [7, с. 1]. Утворення Великого князівства Литовського, до якого впродовж XIV – XVI ст. входила і частина українських земель, зумовило виникнення великої кількості канцелярій, спричинило надзвичайний розвиток діловодства і, відповідно, – появу неабиякого розмаїття ділових документів. Оскільки державною мовою на той час була так звана «руська», то чимала кількість писемних пам'яток: гродські, ратушні, земські актові книги – містила виразні ознаки староукраїнської мови. Водночас у другій половині XVI століття на українських теренах відчутно посилювався вплив західноєвропейських реформаційних процесів. Тож українські писемні пам'ятки цього періоду позначені найрізноманітнішими впливами літературно-писемних мов (польської, німецької, церковнослов'янської, латини тощо). За спостереженнями В. Титаренко, староукраїнська та старопольська мови залишаються основними об'єктами в огляді мовної ситуації XVI – XVII ст. [4, с. 30]. Взаємодія двох споріднених мов відбувалася як у сфері лексики, так і в граматичній структурі, фонетиці тощо.

Важливим питанням теорії запозичень є встановлення критеріїв вияву іншомовних слів. Незважаючи на численні наукові студії, присвячені темі запозичень, в українській лінгвістиці не вироблено єдиної методики вияву чужомовних слів. Відсутність чітких критеріїв у встановленні запозиченого слова особливо відчують науковці при дослідженні лексики близькоспоріднених і територіально суміжних мов [4, с. 40]. За таких умов досить складно провести чіткий розподіл: які мовні одиниці належать до спільного лексичного ґрафонду, а які з'явилися з іншої мовної системи, яка мова із двох слугувала донором. Згідно з висновками лінгвістів, зовнішні ознаки мови-джерела виявляються не завжди, оскільки запозичені лексеми настільки асимілювалися в мові-

реципієнті, що на фонетичному і морфологічному рівнях нічим не відрізняються від питомих [5, с. 201].

При дослідженні полонізмів в українській мові також виникають певні проблеми з визначенням цих мовних одиниць. Спорідненість походження, мовна і культурна близькість мов зумовлюють деякі труднощі при встановленні напрямку запозичення [3, с. 373]. Саме кількасотлітні контакти польської та української мов не дають можливості провести чітке розмежування між польськими запозиченнями в українській мові та українськими – у польській, тому такі слова іншомовного походження доцільно характеризувати за етимологічним джерелом.

Аналізуючи різні мовні впливи, І. Огієнко зазначав: «Питання про вплив польської мови на українську мову – питання темне, суперечливе, невирішене і заплутане. Дуже важко розмежувати сферу впливу цих мов одна на одну» [1, с. 358]. Тож виникає проблема неоднозначності трактування терміна *полонізм*. Загальноприйнятим є визначення О. Ткаченка: «*Полонізм* (від середньолатинського *Polonia* – *Польща*) – різновид запозичення: слово, його окреме значення, вислів тощо, запозичені з польської мови або утворені за її зразком» [6, с. 466]. Однак в історії вивчення цієї групи лексики можна виокремити два основні підходи до аналізу полонізмів:

1) вивчення слів, запозичених з інших мов через посередництво польської;

2) вивчення власне полонізмів.

Лексеми, запозичені через посередництво польської мови з інших, варто відокремлювати від власне полонізмів. Такий підхід, на нашу думку, покаже питому вагу полонізмів в українських граматах і розкриє проблему, які групи лексики найбільше зазнали впливу польської мови на той час.

Наголосимо, що полонізмом може бути не лише лексема, а й фонетична, граматична форма слова. За спостереженнями науковців, запозичення з польської мови мають такі ознаки:

– зовнішня оболонка слова (наприклад, невластиве конкретній мові поєднання звуків: *моць, власный*);

– виразні іншомовні форманти (наприклад, суфікс **-ца**: *заводца, забоица*);

– історія слова, його зв'язок з реалією (*мальжонокъ, офира*) [4, с. 7].

У сучасному українському мовознавстві полонізми визначають переважно за формальними та семантичними критеріями. Із цією метою встановлюють фонетичні риси, словотвірні афікси, морфологічні показники та значення слів, що можуть бути свідченням запозичення з польської мови. Зокрема, серед фонетичних рис, що вказують на польське походження слова, вирізняють такі:

1) *tret* на місці праслов'янського (далі – псл.) **tert*: *áгрест, грéчний, крéвний*; *trot* на місці псл. **tort*: *грóно, крóпля, стокрóтка*;

2) *tart* замість псл. **trt*: *бáрдзо, карк, пóкарм*;

3) *tlut* на місці псл. **tlt*: *слуп, тлúстий, тлúчок*;

4) збереження псл. **dl*: *вагáдло, чуперáдло, ш(с)маровíдло*;

5) постання *š* унаслідок палаталізації у корені **vъx*: *зáвише, óвишем*;

6) рефлексі носових голосних: *вóмпити, ксьóндз, сéндзя*;

7) початкове *je-*: *єгóмосць, єдвáb, єдíнак*, а також у префіксальних словах *виєднання, виєднати, поєдíнчий*;

8) *c* на місці **čъs*: *цнóта, цнотлívий* тощо [2, с. 4].

Словотвірними ознаками полонізмів лінгвісти вважають:

1) відіменникові прикметники із суфіксом *-ов(ий)*, тоді як більшість із них в українській мові має відповідники з *-н(ий)*: *адресóвий, безпредметóвий, вагонóвий, шаблóнóвий*;

2) іменниковий суфікс *-іст(a) / -ист(a)*: *басíста, органíста, цимбалíста*;

3) суфікс *-ця* на позначення особи переважно чоловічої статі: *дорáдця, рáдця, рáйця*;

4) суфікс *-іськ(o) / -иск(o)* замість *-ище, -ище*: *станóвисько*;

5) суфікс *-ств(o)*, оскільки в польській мові він має ширше застосування: *гамáрство, млинáрство, мулярство, цісарство, шалéнство*;

6) префікс *за-*, який надає дієсловам значення доконаної результативної дії: *заадресувáти, запомóга, запрóдати, затитулю(у)вáти* [2, с. 5].

За морфологічним критерієм ознакою полонізмів є:

1) закінчення *-а* іменників жіночого роду (*гріпа, девіза, екстаза, жакета, консоль, редута, шлюза* тощо);

2) закінчення *-а* іменників на позначення осіб чоловічої статі (*асіста, басіста, ідіота, органіста*);

3) іменники чоловічого роду з нульовим закінченням: *діадем, монополь, теорем, цитат* (проти *діадема, монополія, теорема, цитата*) [2, с. 5].

Отже, аналіз наукових праць засвідчив різноплановість польськомовних запозичень, які збагачують систему засобів вираження, розширюють поняттєву структуру мови-реципієнта. Серед запропонованих дослідниками критеріїв виокремлення запозичень цілком досконалих немає. Найвдалішим при виявленні полонізмів можна вважати застосування комплексного підходу з урахуванням якомога більшої кількості вище окреслених ознак. Переконливим є також історико-етимологічне дослідження слів польськомовного походження.

Література

1. Огиенко И. К вопросу об иностранных словах, вошедших в русский язык при Петре Великом. *Русский филологический вестник*. Варшава, 1911. Т. 66. № 3 – 4. С. 352 – 369.

2. Піддубна В. В. Полонізми в українській лексикографії 20 – 40-х рр. ХХ ст.: автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Харків, 2009. 20 с.

3. Сінькевич О. Україно-польські взаємини ХІV – ХІVІ ст. (етнологічний аспект). *Діалог культур: Україна у світовому контексті*. Львів, 1996. Вип. 2. С. 372 – 376.

4. Титаренко В. М. Лексика іншомовного походження в північноукраїнських пам'ятках ХІVІ – ХІVІІ ст.: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Житомир, 2007. 302 с.

5. Ткач Ф. Е. К вопросу о полонизмах в языке украинских деловых документов середины ХІVІІ ст. *Труды Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова*. Серия філол. наук. Одесса : Изд-во ОГУ, 1958. Вип. 7. С. 201 – 213.

6. Ткаченко О. Б. Полонізм. *Українська мова: енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.* Київ, 2000. 806 с.

7. Zaręba A. Wpływy polszczyzny na słownictwo innych języków słowiańskich. *Język polski. Styczeń-luty*. 1961. ХІVІ. S. 1 – 19.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ ПІВНІЧНИХ ГОВОРІВ
НА ОСНОВІ «СЛОВНИКА ПОЛІСЬКИХ ГОВОРІВ»**

П. С. ЛИСЕНКА

Поліське, або північне, наріччя – це одне з трьох наріч української діалектної мови, поширене в північній частині України. Північна межа поліського наріччя тягнеться від Горині на південний схід приблизно вздовж кордону України, західна межа – приблизно на 50 км від р. Західний Буг, де поширені надбузько-поліські (підляські) говірки, південна межа визначається ізоглосними пасмами, які простягаються за умовною лінією: район Влодави (Польща) – Володимир-Волинський – на північ від Луцька – Рівне – на північ від Новограда-Волинського – Житомира – Києва – гирло Десни – р. Остер – р. Сейм [1, с. 63].

Північне наріччя об'єднує три діалекти: східнополіський (лівобережнополіський), середньополіський (правобережнополіський) і західнополіський (волинсько-поліський). Відрізняючись між собою, вони мають деякі спільні особливості, які протиставляють північне наріччя південно-західному і південно-східному та визначають його перехідний характер від української мови до білоруської [1, с. 63].

Говорячи про лінгвальні межі Полісся, то науковці вперше почали виділяти їх ще в XVIII ст. Проте ці спроби (Я. Головацький, П. Житецький, М. Максимович, О. Павловський, О. Потебня, О. Шафонський) ґрунтувалися на порівняно обмеженому фактологічному матеріалі. Першим, разом з іншими територіально-мовними утвореннями, північне (поліське) наріччя української мови на основі зібраних діалектних матеріалів виділив К. Михальчук [3, с. 145].

У XX – XX ст. поліські говірки неодноразово ставали об'єктом вивчення, зокрема виділимо таких дослідників, як Г. Аркушин («Мисливська лексика західнополіського говору», «Іншомовні слова як твірні основи західнополіських прізвиськ»), В. Ганцов («Характеристика поліських дифтонгів і шляхи їхнього фонетичного розвитку»), О. Євтушок (Народна будівельна лексика Західного Полісся), Л. Залеський (Структура й ареальна диференціація говорів Волині), В. Конобродська (Вербальний

компонент традиційного поховального обряду в поліських говорах), В. Куриленко («Етимологія поліських діалектних назв», «Лексика тваринництва поліських говорів»), Л. Пономар («Назви одягу Західного Полісся») та ін.

Дослідження лексики поліських говорів становить особливу цінність для осмислення історії українського народу, а також його мови. Це незамінний матеріал для дослідників фольклору й етнографії. Тому тема статті є досить актуальною.

Джерелом розвідки став «Словник поліських говорів» П. С. Лисенка – регіональний словник диференціального типу. В історії української діалектної лексикографії – це перша праця, у якій порівняно широко представлена лексика в основному двох говіркових масивів – середньополіських і східнополіських говірок українського мовного ареалу [2, с. 3]. У словнику використано записи, зроблені у 213 населених пунктах чотирьох областей – Чернігівської, Житомирської, Київської та Сумської.

До словника ввійшло чимало груп слів, зокрема діалектна або основна лексика; слова-запозичення з російської мови або давньоруські успадкування; слова, що вживаються тільки в стійких словосполученнях; слова, що вживаються у розмові дорослих із малими дітьми; діалектна фразеологія та ін.

У статі ми схарактеризували окремі тематичні групи. Лексика їжі та напоїв у поліських говорах, зокрема і в українській мові, має тривале вивчення, оскільки є матеріальним носієм інформації про щоденну життєдіяльність людини. На позначення загальних назв їжі найпоширенішими є слова *йед'ен'е*, *йед'ен'є*, *йад'ан'е*. Можна поділити ці назви на групи: перші, другі страви та десерти. До першої страви можна віднести *холодѣц'* – це холодний борщ, приготовлений із сироватки, зелені та риби. До другої страви: *дрáник*, *оскубанец*, *бобóнка* – оладка з тертої картоплі, картопляник; *салóн'іки^і*, *солóники^і* – зварена в лушпайках, поріzana надвоє й посолена картопля; *баламу́т* – великий гречаний вареник, начинений товченою грушею; *начі́нена ри́ба* – фарширована риба. І до останньої групи, тобто до десертів, належать: *верту́н* – пиріг із маком чи повидлом; *стру́гл'і*, *струдл'і* – пиріжки з маком і повидлом; *мочáнка* – страва приготовлена з чорниць, груш, маку і цукру. Серед напоїв варто виокремити: *квас*, *звар*, *фрукто́ви квас* – узвар; *б'арезав'ік* – квас, приготовлений з

березового соку; *корчóука* – самогонка; *мочану́ха* – горілка, настояна з перцем; перцівка.

Також у словнику досить широко представлена лексика на позначення назв будівель: *п'атист'énка* – хата з двох кімнат; *кур'ін'*, *кур'єн'*, *кур'ін'*, *обисці́є*, *ос'áд'ба*, *сéлишче*, *с'él'ішче* – садиба з господарськими будівлями; *кράл'і*, *осéл'і́я* – велика гарна хата; *харóмина* – великий гарний житловий будинок; *дом* – добротна, переважно квадратної форми, без прибудов хата, яка має не менше двох кімнат.

Виокремлюємо слова, що позначають назви чоловічого й жіночого одягу: *дéрга*, *д'óрга* – жіночий шерстяний одяг чорного кольору, подібний до запаски; *шиндикл'óр* – спідниця, зібрана у талії; *манáрка* – верхній жіночий одяг у вигляді накидки; *чéхлик* – вишита жіноча сорочка, скроєна наполовину (до пояса) з тонкого, а наполовину з сирового полотна; *аз'і́я́тка* – назва жіночого одягу типу *сарафана*; *арим'і́ак* – назва теплого чоловічого верхнього одягу, пошитий з домотканого сукна з овечої вовни; *кобéн'а* – доморобна чоловіча свита з каптуром; *чемлóрка*, *козач'і́на* – верхній чоловічий одяг, пошитий у талію з брижами ззаду; *чумарка*; *ша́л'ік* – чоловічий шарф.

У діалектній лексиці Полісся, як і в інших місцевостях, є низка слів емоційного характеру – жартівливих, лайливих, іронічних та ін.: 1) вульгарні: *марму́за* – *мармиза*, *пика*; *лобáч* – *бовдур*; 2) іронічні: *бóрах* – *жигун*, *коханець*; *гу́з'ік* – *печатка*; 3) лайливі: *анці́христ* – *шибеник*, *антихрист*; *ўрагу́ка* – *розбишака*, *зірвіголова*.

Окремо виділяємо лексеми, пов'язані з дитячою лексикою, зокрема назви ігор: *бу́тка* – назва гри у великодні свята на випробування міцності варених яєць; *цу́ра* – гра в цурки; *фу́ркалка* – дитяча забавка у вигляді нанизаної на нитку вивареної кісточки свинячої ноги, яка при розгойдуванні видає певні звуки.

Досить цікавим є те, як люди відганяли, нацьковували та підкликали різних тварин. Це вони робили за допомогою вигуків, наприклад: *Те-те*, *т'е-т'е*, *т'ех-т'ех*, *т'ієжки-т'ієжки*, *гу-гу*, *к'і-к'і* – підкликають гусей; *Акац'у*, *акот'у* – проганяють котів; *Кус'і-кус'і*, *пуші-пуші*, *ужá-ужá*, *чуж-чуж* – нацьковують собак на когонебудь; *Гат':á*, *гет':á*, *к sóб'і*, *цабéј* – спрямовують коней праворуч; *Ав'ута*, *гис'*, *аги* – відганяють качок.

Отже, у досліджуваних польських говірках (за матеріалами «Словника польських говорів» П. С. Лисенка) репрезентовані різноманітні групи слів на позначення предметів побуту, дій, характеристики людини, страв, будівель та їхніх частин, одягу. Лексика північного наріччя, маючи загальноукраїнську основу, виявляє та зберігає певні специфічні риси і вузьколокальні слова, невідомі іншим діалектам.

Література

1. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ, 1966. 307 с.
2. Лисенко П. С. Словник польських говорів. Київ: Наук. думка, 1974. 260 с.
3. Мойсієнко В. М. Північноукраїнське наріччя: окресленість у просторі й часі. *Український глотогенез: Матеріали Міжнародної наукової конференції*. Житомир: «Полісся», 2015. 260 с.

Яна Ямкова

СЕМАНТИКА НАЗВ КВІТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Вивчення стереотипу квітки в польській мові та культурі є важливим етапом дослідження польського світосприйняття, закодованого в мові. Стереотип квітки є фрагментом мовної картини світу поляків. Питання ж мовної картини світу чи не найактуальніше в сучасному слов'янському мовознавстві загалом та етнолінгвістиці зокрема.

Мовна картина світу – це базове поняття теорії, початки якої сягають концепції В. фон Гумбольдта в XIX столітті. Прийнято, що «охоплює вона комплекс суджень про світ, тобто результати концептуалізації світу, які закріплені в системі – у лексиці, фразеології і граматиці» [6, с. 7].

Реконструкцією й дослідженням мовної картини світу займалися багато дослідників, наприклад, Є. Бартмінський, Л. Вайсгербер, А. Вежбицька, О. Потебня, Р. Токарський.

У сучасному мовознавстві мовна картина світу досліджується передусім у національному аспекті. Зіставлення української й польської мов у цьому плані тільки розпочинається. Контрастивний аналіз українсько-польського матеріалу з позиції теорії мовної картини світу, проведений І. В. Кононенко, виявив основні спільні та відмінні риси світосприймання українців і поляків [4, с. 52–80]. Варто зазначити, що невід’ємною частиною мовної картини світу є словесні символи. Вони віддзеркалюють культурні уявлення й традиції, пов’язані з цією лексемою, способи вжитку назви такого об’єкта в конкретному суспільстві.

У статті ми маємо на меті розглянути символіку українських і польських назв роду квіткових – рослин, що розмножуються за допомогою квіток. Актуальність досліджуваної проблеми вбачаємо в тому, що порівняльний аспект у вивченні мовного світобачення народу дає можливість краще усвідомити не тільки сутність свого, але й сусіднього символічного чи реального сприйняття і відтворення дійсності лексичними засобами.

«Старопольський словник» пропонує два значення лексеми *kwiat*, *kwiat*: «квітуча рослина» та «частина рослини», звичайно, кольорова, що містить статеві органи [9, с. 476–477]. Крім уживання слова в прямому першому значенні, трапляються випадки його використання також у переносному значенні, наприклад, у таких сполуках: *kwiat czystoty panięskie* «квітка дівочої чистоти», *roszamy kwyath wyonyayaczy* «Ісус Христос».

Назва *kwiat* є також складником окремих ботанічних назв: *kwiat jabłkowy* «якась рослина», *konikowy kwiat* «буркун», *Maryje kwiat* «льонок звичайний», *prosiany kwiat* «жовтозілля звичайне», *zamorski kwiat* «кориця», *żytni kwiat* «волошка», а також сполук, що називають квітку рослин певного сорту, напр.: *bzowy kwiat* «квітка бузку», *fijolkowy kwiat* «квітка фіалки» [6, с. 476–477].

Лідія Непоп-Айдачич зазначає, що у «Словнику польської мови XVI ст.» [6, с. 615] лексема *kwiat* зафіксована з п’ятьма значеннями: 1) оздобна квітуча рослина, *flos*; частина насінневої рослини, яка є кінцевою частиною паростків із густо зібраним, дуже видозміненим листям, переважно кольоровим – орган статевого розмноження рослини (часто в рецептах як складова ліків); 2) оздоба у формі квітки; 3) щось найкраще, вибір,

прикраса; 4) остання неділя перед Великоднем, що зветься у нас Вербною; 5) сполуки у функції спеціальних назв [6, с. 615–617].

Із другим значенням лексеми *kwiat*, «оздоба у формі квітки», пов'язане використання прийменниково-іменникової конструкції *w kwiat* (укр. у *квітку*) на позначення візерунка у формі квітів на певному предметі [6, с. 616].

Третє значення слова *kwiat*, «щось найкраще, вибір, прикраса», є метафоричним, мотивованим уявленням про те, що квітка є найкращою частиною певної рослини чи одна з найкрасивіших рослин взагалі. Ця семантика закладена в характерних конструкціях: *kwiat czyj* (укр. *чий цвіт*), *kwiat najpiękniejszy, osobliwy, przedniejszy, śliczny, woniący* (укр. *найкраща, особлива, перша 'найважливіша', гарна, запашна квітка*); *kwiat czystości* (укр. *квітка чистоти*), *pierwszy kwiat młodości* (укр. *перша квітка молодості*), *pierwszy kwiat urody* (укр. *перша квітка краси*) [6, с. 616–617].

У статті Александра Самадова розглядається символіка українських і польських назв роду квіткових – це рослини, що розмножуються за допомогою квіток. Назви квітів автор ділить на тематичні групи: 1) декоративні – наприклад, *rużca* // *róża, lilia* // *lilia, mak* // *tak*; 2) квіткові трав'янисті – *fialka* // *fiolatek*; 3) квіткові дерева, кущі – *kwit wiśni* // *kwiat wiśni, kwit kalini, kwit ternu, kwit kałamana, kwiat jarzębiny, lawenda*.

Словникові дефініції українського слова *квіт* / *цвіт* і польського *kwiat* можна звести до такої експлікації: «*квіт* / *цвіт* – це частина рослини, що виростає на кінці стебла або гілки й складається з маточки, тичинки і пелюсток навколо них; звичайно має різне забарвлення та приємний запах» [2, с. 135]. Однак квіти – це не тільки частина флори, але й важливий чинник української та польської культур. Назви квітів виконують у народних піснях функції мовних символів.

Символічні значення слів *квіт* / *цвіт* і *kwiat* спільні для українського та польського народного світобачення. Тендітність і зовнішня привабливість квітів викликають асоціації з весною, вінчанням, коханням, чистотою, чарівністю, молодістю й красою дівчат, тобто це аксіологічно позитивні асоціації. Символіка переноситься також на варіантну форму *цвіт* і демінутивні форми українське *цвіточок* / *квіточок* та слова *квітка* і польською *kwiatek*.

Порівняймо: українське «*Був собі стрілець, що дівчину мав, / Як цвіт весну, він її кохав*» [3], і польське «*I kłękła se przed ołtarzem między druchnami, / jak i ten kwiat najślicniejsy między listami*».

Усі знають, що квіти дуже легко зазнають пошкодження, наприклад, від сильного вітру, і досить швидко в'януть. Тому в цьому сенсі слово 'квіт' в українському світобаченні набуло символічного значення, яке відображає завершення любові, кохання, що обірвалося, тут вже експресивна оцінка змінюється на негативну: українською «*Буйний вітер, буйний вітер, буйний вітер / поламав у чистім полі білі квіти; / А чому це, а чому це все так сталося, / Що моє кохання з милим обірвалось*» або: «*Без тебе я, як цвіт без сонця, в'яну, / Без тебе, ох, як тяжко в світі жити*». На відміну від українського, у польському тексті для віддзеркалення символічного значення маємо слова 'дівчина', 'кохана': «*Вчора була дівка, як та ружа, / А нині невістка, / Маю мужа, маю мужа*», польською: «*Ślicznie ci w wianeczku droga pani młoda / Jak różyczka kwitnie dziś twoja uroda*».

У цих прикладах видно, що назви *ружа* / *róża* найбільш адекватно віддзеркалюють у собі символіку молодої. У польському матеріалі натрапляємо також на специфічне вживання назви *róża*: «*Oj, gdybym ja to była u swej mamy dłużej / Oj to bym wyglądała jak kwiatusek z róży*».

Специфіка полягає в тому, що контекст пісні вводить у символічне значення слова *róża* – з конотативним компонентом 'добробут' і 'безтурботне життя' [3]. В українських піснях слово 'ружа' такого значення не має.

Назви *ружа* і *róża* часто виступають у народних піснях у сполученнях з епітетами, які окреслюють колір. У такому випадку символіка кольорів додається до символічного значення назви квітки й у такий спосіб з'являється нове, синтетичне символічне значення: «*Червона ружа не зів'яла – / Вона зів'яти не могла, / Наша любов ще не пропала, / Вона пропасти не могла*» або «*Ой там на горі в зеленім гаю, / ой там на горі дуб стоїть, / а під тим дубом, під тим дубочком / червона ружа, білий цвіт*».

В українському світобаченні червоний колір додає до символічного значення слова 'ружа' компоненти «гаряча любов», «справжня любов», «найвища краса». У польських народних піснях не трапляється епітет *czerwony* при слові *róża*, зате

популярним є епітет *biały*, який, у свою чергу, є і в українському матеріалі: «*W zielonym ogródku kwitną białe róże /– wszystko sobie dobre z siebie Maniu wróżę*».

Сутність білого кольору додає до значення назви *róża* компоненти «невинність», «чистота», «свіжа любов», тому назва *biale róże* в контексті польських піснi набуває символічного значення, яке відбиває «чисту любов» хлопця до дівчини й підкреслює її особисті чесноти.

Аналізуючи польськомовний матеріал, Олександра Самадова знайшла декілька варіантів однієї піснi, де оспівується краса і невинність молоді за допомогою символічних значень назви *biała róża* або у сполученні з демінутивною формою *biała różyczka*: «*Biała róża cały świat maluje / Nasza pani młodo wiunecka zaluje. / Nie zaluje wiunka, nie oblewaj łzamy / Tylko sie wybioro do kościoła z namy*» або «*Ta biała różyczka cały świat czaruje. / Już się nasza pani do ślubu szykuje. / Do ślubu szykuje, biały welon wkłada / I przed swą mamusią na kolana pada*», «*Dwanaście listeczków przy tej białej róży, / Dwanaście aniołków tobie dzisiaj służy. / Mamusiu kochana, przezegnaj mie na krzyż, / Bo już ostatni raz na mój wianek patrzysz*», а також «*Sześć pęki samej białej róży, / Dwunastu aniołów pannie młodej służy. / Pierwszy anioł niesie ruciany wianeczek, / Drugi anioł niesie ślubny pierścioneczek*».

Така висока варіативність одного сюжету, а передусім ціла гама застосування сполучення *biała róża*, свідчать про популярність й універсальність у різних регіонах Польщі цієї символічної назви [1, с. 15]. Як зазначалося, у досліджених польських піснях слово *róża* не сполучалося з прикметником *czerwona*, але компоненти символічного значення «гаряча любов», «справжня любов» і додаткове «витривала любов» передаються завдяки контрасту тендітної красивої квіткi терну: «*Rozwija się róża między cierniaczkami, jak się rozwinęła miłość między nami*».

Контрастне зіставлення назв *червона ружа* в українському фольклорі і *biała róża* у польських народних піснях демонструє різницю в емоційному забарвленні мовної картини світу цих націй. В українському світобаченні роль символічної назви квіткi, яка несла б у собі символіку польської назви *biała róża*, є біла квіткa куща калини. Це, крім іншого, зумовлене великою популярністю цієї рослини на українських теренах.

Отже, українська й польська картини світу, що віддзеркалені в народних піснях, де вони виступають як символічні назви квітів, не зовсім схожі, лише частково подібні між собою. З одного боку, окремі символічні значення спільні, що спричинене, зокрема, ще праслов'янськими традиціями. З іншого боку, багато складових частин символічного значення назв квітів значно різняться на національному ґрунті. Причини такої ситуації різні – від особливостей національного характеру до різниць в ареалі поширення видів кожної рослини.

Література

1. Кононенко І. Українська та польська мови: контрастивне дослідження. Warszawa, 2012.
2. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4.
3. Українські пісні. URL: <http://www.pisni.org.ua>.
4. Słownik języka polskiego / Linde M.S.B. Lwów, 1855. Т. 2.
5. Słownik staropolski / Pod red. S. Urbańczyka. Wrocław, Warszawa, Kraków, 1960–1962. Т. III.
6. Słownik polszczyzny XVI wieku / Komitet redakcyjny: S. Bąk, S. Hrabec, W. Kuraszkiewicz, M.R. Mayenowa, S. Rospond, S. Sasaki, W. Taszycki, J. Woronczak. Redaktor tomu: M. Borecki.– Wrocław, Warszawa, Kraków, 1978. Т. XI.

Дар'я Янзюк

НАУКОВІ ОСНОВИ ПУБЛІЦИСТИКИ

Процес дослідження публіцистики як науки пов'язаний із пізнанням загальних закономірностей та структури розвитку наукових знань. Потужний внесок у розробку цієї теоретичної проблематики було здійснено в рамках сучасної літератури. Йдеться, зокрема, про визначення публіцистики відомими науковцями ХХ ст.: В. Ворошиловим, В. Здоровегою, Й. Лосем, Г. Пруциковим, Л. Світічем, З. Смелковою, В. Уцьоновою, М. Шлемкевичем та іншими, які не тільки тлумачили поняття, але й окреслювали її особливості. Саме тому *мета статті* –

визначити на основі думок великих учених наукових основ публіцистики.

Щоб окреслити значення публіцистики в сучасному суспільстві, слід з'ясувати питання її генеалогії. Про витоки публіцистики ще наприкінці XIX ст. писав німецький економіст Карл Бюхер (у науковій розвідці 1892 р. «Виникнення газети») [4, с. 7 – 29] та німецький журналіст, письменник Людвіг Саламон («Загальна історія преси», 1907 р.) [3, с. 65 – 195].

Уважаємо за необхідне представити наукові дефініції публіцистики. Наприклад, письменницька публіцистика, за визначенням В. Галич, – це «специфічний різновид публіцистики в цілому, що вирізняється посиленою увагою автора до використання різноманітних художніх засобів, багатством стильових підходів, емоційним відображенням дійсності й художністю типізації її сутнісних явищ, особливим переплетенням публіцистичних пафосів, філігранним механізмом прагматики, автобіографічним синергеном, поглибленою інтертекстуальністю, високим філософським звучанням, активною інтеграцією з естетичною системою художньої творчості митця, його аналітичним підходом до пізнання дійсності й умінням передбачати близькі та далекі перспективи її розвитку» [1, с. 58].

Аналогічні думки півсторіччя тому висловив відомий український науковець Микола Шлемкевич (1894 – 1966) у статті «Новочасна потуга (Ідеї до філософії публіцистики)». Автор чітко розрізняє публіцистику (первинне) та журналістику (вторинне, похідне), вважаючи, що журналістика – це новий тип публіцистики [6, с. 111]. Публіцистику він теж зараховує до «межових речей», додаючи до літератури інші суміжні з публіцистикою сфери: науку, мистецтво, релігію, історію, філософію тощо. М. Шлемкевич вважає, що публіцистика – одна з ділянок духової культури, споріднена з наукою, мистецтвом, релігією, але не одна з них. Щоправда, в сучасному журналістикознавстві зазвичай вирізняють як предмет і об'єкт публіцистики, так і спеціальний публіцистичний метод (В. Здоровега, М. Скуленко).

Варто також розглянути спроби окреслення точної дефініції двох львівських науковців В. Здоровеги та Й. Лося. Так, В. Здоровега вважає, що доцільно розрізняти публіцистику в

широкому та вузькому професійно-журналістському значенні слова [2, с. 25]. Науковець пропонує таке визначення: «Публіцистика – це твори, в яких оперативно досліджуються й узагальнюються з особистих, групових, державних, загальнолюдських позицій актуальні факти та явища з метою впливу на громадську думку, суспільну свідомість, а відтак на соціальну практику. При цьому публіцист вдається до своєрідного поєднання логічно-абстрактного і конкретно образного мислення, впливаючи на розум і почуття людини, стимулюючи її певні вчинки, соціальну активність» [2, с. 30]. Публіцистика в широкому розумінні, на думку науковця, – це всі публічні виступи на актуальні суспільно-політичні теми, а отже, практично всі журналістські виступи. Причому В. Здоровага вважає, що М. Шлемкевич трактував публіцистику в найширшому значенні. На наш погляд, саме про публіцистику в найширшому значенні йдеться в дефініції Й. Лося: «Публіцистика – словесна й візуальна сфери моделювання свідомості, вияв динамізму людського духу, політичне й морально-філософське освоєння історії та актуальної суспільної практики, всеохопний засіб формування особистості, площина зазначення вартостей та інтересів людей, соціальних груп і націй, втілення їхньої культурної ідентичності» [5, с. 24].

Отож, відповідно до вищезазначених дефініцій можна чітко виокремити щонайменше три визначальні сфери функціонування публіцистики (а відповідно, три підходи до її розуміння):

–публіцистика як сфера літератури (художня публіцистика): І. Білодід, Г. Вартанов, Б. Горев, В. Даль, С. Ожегов, В. Шкляр та ін. (більшість словників та енциклопедій);

–публіцистика як сфера філософії, релігії, науки (світоглядна публіцистика): Й. Лось, Б. Прутцков, М. Шлемкевич,;

–публіцистика як сфера журналістики (т. зв. газетна / журнальна, теле-, радіопубліцистика): В. Горохов, Н. Грибачов, В. Здоровага, Б. Лозовський, Л. Світіч, В. Учюнова та ін. (спеціалізована фахова література).

Перші два підходи ґрунтуються на широкому розумінні публіцистики, натомість третій підхід передбачає вузький, власне професійний спосіб розуміння поняття. Із вищенаведених дефініцій очевидним є те, що у визначеннях публіцистики переможно домінує перший літературознавчий підхід,

спричинений, очевидно, саме літературною формою існування публіцистики в період зародження; значно пізнішим оформленням журналістики в окрему, незалежну від літератури, галузь; а також історичною послідовністю літературно-публіцистичної дифузії з огляду на різноманітні історичні обставини (з-поміж яких перш за все цензура змушувала публіцистів шукати прихистку та хованку в літературі, нібито ховатись між рядків). Цим останнім можна пояснити виникнення парадоксального, на перший погляд, жанру – публіцистичної лірики, у якій поєднано логіку фактів із емоційним забарвленням, де ідеологічні та соціальні цінності часто змагаються із естетичними [5, с. 34].

Публіцистика – це складний соціокультурний феномен, що одночасно виявляє себе у сферах журналістики (газетна / журнальна, телепубліцистика, радіопубліцистика), літератури (художня публіцистика), філософії (світоглядна публіцистика); актуалізується на різних рівнях (стиль, метод, жанр, метатекст, професія, наука, світогляд, явище) з метою продуктивного впливу на об'єкт (особа-людство, країна-світ) [6, с. 113].

Проте на сучасному етапі вивчення публіцистики, шукаючи її визначення, необхідно врахувати усі сфери і рівні її функціонування, розмаїття її проявів та типологічних ознак. Різні тлумачення публіцистики свідчать насамперед про її багатогранність та універсальність, про потребу нового підходу до її вивчення сьогодні.

Твердження, що публіцистика відійшла в минуле і не може бути актуальною для сучасного світу, є помилковим. Не можна уявити якісну журналістику без справжньої аналітики, досліджень і прогнозів, так само, як не можна не враховувати особливостей традицій розвитку публіцистики, пов'язаних з історією розвитку преси і ментальністю народу. Без перебільшення можна стверджувати, що сьогодні українська публіцистика має досить вагоме теоретичне підґрунтя, наукову базу, що дає можливість говорити про існування наукової школи.

Література

1. Галич В. М. Письменницька публіцистика як метажанрове поняття. *Соціальні комунікації сучасного світу: науково-теоретичний збірник* [гол. ред. О. М. Холод]. Кривий Ріг, 2009. С. 57–65.

2.Здоровага В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : навч. посібник. Львів : ПАІС, 2000. 180 с.

3.История печати: Антология в двух томах. Москва: Аспект Пресс, 2002. Т. 1. 419 с.

4.История печати: Антология в двух томах. Москва : Аспект Пресс, 2001. Т. 2. 494 с.

5.Лось Й. Журналістика перед новим викликом. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. журналістика*. 2004. Вип. 25. С. 18 – 44.

6.Шлемкевич М. Новочасна потуга. *Верхи життя і творчості*. Нью-Йорк; Торонто, 1958. С. 109 – 146.

Maryna Chymeniuk

**BŁĘDY GRAMATYCZNE W REALIZACJI FORMUŁ
JĘZYKOWYCH ETYKIETY PRZEZ
UKRAIŃSKOJĘZYCZNYCH UŻYTKOWNIKYW
POLSZCZYZNY**

Ogólnie rzecz biorąc, zasady etykiety są podobne w większości krajów, przynajmniej Ukraińcy, w większości, przestrzegają zasad akceptowanych w kręgu krajów europejskich. Porównując zasady etykiety obowiązujące na Ukrainie i w Polsce, możemy powiedzieć, że są bardzo podobne lecz oczywiste jest, że istnieją pewne różnice między formułami, które działają w tych dwóch krajach.

Wymiana powitań, pozdrowień, przeproszeń oraz innych formuł językowych stwarza takzwaną «atmosferę grzecznościową». Ona stanowi niezbędny, konieczny warunek zgodnego współżycia członków społeczeństwam w którym istnieje, ułatwia całokształt stosunków międzyludzkich.

Jeśli chodzi o realizację przez osoby narodowości ukraińskiej uczące się języka polskiego jako obcego, a także przez Polaków zamieszkałych od lat na Ukrainie, aktów polskiej grzeczności, to wzorowanie się na normach i formach grzecznościowych języka ukraińskiego jest w tych sytuacjach bardzo silne, gdyż, najogólniej rzecz biorąc, model ukraińskiej etykiety językowej prawie się nie różni od tradycyjnego modelu grzeczności polskiej. W tradycyjnych zachowaniach grzecznościowych zarówno polskich jak i ukraińskich,

obowiązuje zasada solidaryzowania się z partnerem i bycia wobec niego «podwładnym»; w obu kulturach należy okazywać szczególny szacunek osobom starszym; wielką wagę przywiązuje się do gościnności, swoiście przejawiającej się na przykład w rytuałach częstowania. Tak samo jak Polacy, Ukraińcy (zwłaszcza ci należący do starszego oraz średniego pokolenia) lubią narzekać i pouczać. Przedstawiciele obydwu narodów reprezentują kultury «ciepłe» i w kontaktach z drugim człowiekiem nastawieni są na szczerą rozmowę [4].

Właśnie pokrewieństwo języka ukraińskiego i polskiego oraz bliskość kulturowa obu narodów, jak widać, mogą się stawać, wbrew pozorom, nie pomocą, lecz barierą w osiągnięciu przez osoby uczące się języka polskiego na Ukrainie.

Osobom – ukraińskojęzycznym szczególnie kłopotów przysparza używanie tytułów standardowych adresowanych do odbiorcy zbiorowego. Zamiast typowej formy adresatywnej szanowni państwo, pod wpływem języka ukraińskiego zbyt często używają oni kalk typu: *Szanowni przyjaciele!*; *Szanowni koledzy!*; *Drodzy przyjaciele!*; *Drogi przyjaciele!*; *Drodzy koledzy!*; *Drogi koledzy!*; *Drogi towarzyszowie!* – por. ukr. *Дорогі друзи!*, *Шановні друзи!*. Zdarzają się inne błędy w formach zwracania się, jak np. pomijanie określenia przymiotnikowego: Państwo, rozpoczynamy nasze spotkanie! czy też mylenie form rodzajowych państwo, panowie, panie – por. np. zwrócenie się w ramach aktu przedstawienia (sytuacja z grupą odbiorców różnej płci): Drodzy panowie. Z przyjemnością przedstawiam państwu naszego gościa... W tworzonych przez Ukraińców formach adresatywnych wyraz *państwowczęsto* występuje w połączeniu z przymiotnikiem rodzaju nijakiego: *szanowne państwo*, por. w ramach aktu przedstawienia: *Szanowne państwo! Mam przyjemność do przedstawienia wam naszego gościa...* Jeszcze częściej w związku zgody wyraz państwo wchodzi z czasownikiem – pojawia się struktura typu *państwo będzie, było, jest*. Czasownikowa forma w liczbie pojedynczej często występuje w tworzonych przez Ukraińców tekstach przedstawienia kogoś, np.: Czy pozwoli państwo, że przedstawię... [4, c. 6].

Zwracając się w sytuacjach sformalizowanych do odbiorcy zbiorowego, nawet zaawansowani ukraińskojęzyczni użytkownicy polszczyzny, zamiast struktur państwo / panowie / panie + czasownik w liczbie mnogiej, realizują interferencyjny model: (wy +) czasownik w

liczbie mnogiej. Tego typu uchybienie pragmatycznojęzykowe może wywoływać u speakerów wrażenie, że nadawca w sposób nieumotywowany i chaotyczny zmienia kontakt z pan / pani na ty i odwrotnie. Zazwyczaj wybierając typ kontaktu pan / pani, ukraińskojęzyczni użytkownicy prawie nigdy nie są w stanie je konsekwentnie zrealizować. Do pojedynczej osoby z grupy zwracają się zazwyczaj, używając zwrotu pan/pani, a do ogółu – wy, np.: *Czy chodziliście już do sklepu? I pani też chodziła?* Tego typu «przeskoki» od kontaktu mniej lub bardziej sformalizowanego niemal powszechnie występują w aktach przedstawienia kogoś: mówiący stosują oficjalny zwrot szanowni państwo (albo jego wersję zmodyfikowaną, niekoniecznie poprawną), po czym używają zaimka niehonoryfikatywnego wy w przypadkach zależnych, np.: *Szanowni państwo, chcę wam przedstawić naszego gościa, profesora Uniwersytetu Warszawskiego...; Proszę państwa! Chcę wam przedstawić pana profesora Warszawskiego Uniwersytetu – pan Antoni Kowalski; Dzień dobry, panie i pani. Szczerze witam was tutaj. Chcę zapoznać państwo z wicekonsulem...* Jeśli nawet użytkownikom polszczyzny uda się opanować polskie zwyczaje oficjalnego zwracania się do grupy ludzi, to mimo wszystko czóha na nich w tej sytuacji kolejna pułapka – realizacja honoryfikatywnych zaimków dzierżawczych. W kontekście zwracania się do grupy państwo (panowie, panie), zamiast honoryfikatywnych zaimków dzierżawczych państwa (panyw), pań, używają zaimka niehonoryfikatywnego wasz (Przeczytałam wasze wypracowania) [1].

Rzeczą niezbędną jest szczególne zwracanie uwagi na kategorie problematyczne, np. rodzaj gramatyczny. W czasie ćwiczeń należy dokładnie wyjaśniać, że zasadnicze różnice w polskim i ukraińskim systemie rodzajowym ujawniają się w formach liczby mnogiej i dotyczą wszystkich części mowy odmienianych przez liczby.

Różnice te są związane z osobliwym gramatycznym statusem w polszczyźnie rzeczowników nazywających osoby płci męskiej (lub towarzystwo skupiające osoby, z których przynajmniej jedna jest mężczyzną). To takie właśnie wyrazy zastępuje się zaimkiem oni (a nie one), z tymi wyrazami łączą się czasowniki w czasie przeszłym (lub przyszłym złożonym) zakończone na -li, -liśmy, -liście (a nie na -ły, -łyśmy, -łyście), osobliwe formy mają także odnoszone do tych wyrazów przymiotniki (rozumiane szeroko, jako wszystkie wyrazy o

odmianie przymiotnikowej) i liczebniki, np.: *Ci nasi dwaj weseli chłopcy robili, będą robili* – por. *Te nasze dziewczyny, kozy, książki, koty, niemowlęta, cielęta, okna były* [4, 6].

Podobnego rozróżnienia w języku ukraińskim brak. Ucząc praktycznej leksji, a mianowicie form biernikowych, a także zagadnień teoretycznych, np. o kategori rodzaju, podkreślamy, że polskie rzeczowniki męskoosobowe w bierniku liczby mnogiej mają formę taką samą jak w dopełniaczu, np. Znam tych chłopców, artystów, lekarzy, natomiast cała reszta rzeczowników ma końcówki mianownikowe, np. Znam te dziewczyny, artystki, dzieci, zwierzęta, książki, podręczniki [2].

Szczególnie dobrze widoczne są polsko-ukraińskie różnice morfonologiczne w tym zakresie na przykładzie rzeczowników, których temat kończy się spółgłoską twardą. W rzeczownikach męskoosobowych – inaczej niż we wszystkich rzeczownikach niemęskoosobowych – w mianowniku liczby mnogiej te twarde spółgłoski ulegają wymianie (np. *Polak – Polacy*).

W języku ukraińskim w formie mianownika liczby mnogiej rzeczowniki nie mają żadnych alternacji (*поляк – поляки*) [5].

Błędy w zakresie polskiego szyku zdarzają się Ukraińcom w używaniu imienia i nazwiska. Zgodnie ze starą tradycją polską (jak zresztą i zwyczajem ogólnoeuropejskim) należy umieszczać na pierwszym miejscu imię, a na drugim nazwisko. Ukraińcy nie zawsze tej reguły przestrzegają, sytuując na pierwszym miejscu nazwisko. A przecież za koniecznością układu «imię + nazwisko» przemawia nie tylko czynnik polskiej tradycji. Stała kolejność imienia i nazwiska stanowi podstawę ich rozróżniania w nazwach typu Tomasz Jurek, Ryszard Kazimierz, w których nazwisko formalnie nie różni się od imienia. Popołniając więc błąd w szyku imienia i nazwiska, Ukraińcy mogą zostać narażeni na nieporozumienie z Polakami [6].

Zwracając się do pojedynczego adresata w sytuacji sformalizowanej, osoby uczące się języka polskiego najczęściej realizują model: pan / pani + imię, nieco rzadziej także: pan / pani + nazwisko. Struktury te, podobnie jak większość analizowanych wcześniej, w dużym stopniu są następstwem oddziaływania języka ukraińskiego, w którym ich odpowiedniki są neutralne. Wydaje się, że zwracanie się: pan / pani + imię jest wręcz zautomatyzowaną formą adresatywną w polszczyźnie zarówno Ukraińców, jak i Polaków zamieszkałych na Ukrainie.

Najtrudniejsze chyba dla osób ukraińskojęzycznych są akty życzeń oraz gratulacji. Najczęściej akty te są nieskuteczne, gdyż formuły je reprezentujące osoby ukraińskojęzyczne wypełniają niewłaściwym słownictwem, co powoduje odczytywanie tych aktów przez speakerów jako pozdrowień lub powitań. Dochodzi do tego wskutek tzw. leksykalnej homonimii międzyjęzykowej. Znaczeniem ukraińskiego wyrazu *поздоровляти* i jednym ze znaczeń wyrazu *вітати* jest ‘składać życzenia; gratulować’, stąd typowe w polszczyźnie osób z Ukrainy struktury będące, ich zdaniem, aktami gratulacji bądź życzeń: *Witam!*; *Witam z...*; *Pozdrawiam!*; *Pozdrawiam z...*; *Moje pozdrowienia!* Ukraińscy, «witają» wtedy, gdy składają życzenia (*Witam z urodzinami*; *Witam ciebie serdecznie z twoimi urodzinami*; *Marysiu, witam z urodzinami*), jak i wtedy gdy gratulują (*Witam serdecznie z urudzinami*) [6].

W obu aktach – życzeń występują także wyrazy *поздравіати* i *поздоровіати* (Pozdrawiam Maćka z okazji urodzin; Pozdrawiam serdecznie [chodzi o życzenia urodzinowe]. Życzę ci wielkiego zdrowia, miłości i wszystkiego najlepszego) i gratulacji (Mam dzisiaj pięć punktów! – No to pozdrawiam!; Niech Pan przyjmie moi pozdrowienia).

Dla niektórych jednak «pozdrawianie» może być zarówno aktem gratulacji, jak i aktem życzeń, przy czym nie wiadomo, czy różnica między nimi jest uświadamiana, na przykład: «*Pozdrawiam mówimy lub piszemy z okazji urodzin, wesela, chrzcina; z okazji jakiegoś święta* (Wielkanoc, Boże Narodzenie, Sylwester); *z okazji kupna czegoś nowego* (domu, samochodu, kota, psa)». Z pewnością różnicy między gratulacjami i życzeniami nie uświadamiają sobie ci, którzy mówią: *Serdecznie gratuluję z urodzinami!*; *Witam! Najserdeczniejsze gratulacje z dnia urodzin! Dużo szczęścia, zdrowia i miłości*. Jedna z propozycji złożenia życzeń urodzinowych zawiera aż trzy czasowniki performatywne (będące według respondenta życzeniami): *Witam cię. Gratuluję. Serdecznie pozdrawiam z tym świętem*.

Polskie akty pozdrowień najczęściej są przez osoby ukraińskojęzyczne realizowane z użyciem wyrazu *вітати*, ponieważ w języku ukraińskim leksemy *вітати* i *вітання* mają semantykę ‘przesyłania wyrazów pamięci i życzliwości’ [4].

Ową uniwersalną potrzebę grzeczności i uniwersalną jej funkcję stwarzania «atmosfery grzecznościowej» różne grupy społeczne, różne wspólnoty, realizują wewłaściwy dla siebie sposób.

To właśnie performatywna specyfika zachowań grzecznościowych sprawia, że mówić o nich należy w kategoriach pragmatyki językowej, tym samym najistotniejsze dla ich poznania jest zestawienie sposobów realizowania mocy illokucyjnej poszczególnych wyrażeń języka.

Bibliografia

1. Antas J. Polskie zasady grzeczności. *Język trzeciego tysiąclecia* II. T. 1. *Nowe oblicza komunikacji we współczesnej polszczyźnie*. Red. G. Szpila. Kraków, 2002. S. 347–364.

2. Huszcza R. *Honoryfikatywność*. Gramatyka, pragmatyka, typologia. Warszawa, 2006.

3. Kisiel P. Etykieta językowa a wzory kultury. *Język a kultura. t. 6: Polska etykieta językowa*. Pod red. J. Anusiewicza i M. Marcjanik. 1992.

4. Krawczuk A. Nauczanie Ukraińców polskiej etykiety językowej (azwracanie się do adresata). *W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku*. Red. W. Miodunka, A. Seretny, Kraków, 2008. S. 301–311.

5. Marcjanik M. Kody grzeczności jako formaidentyfikacji z grupą. *Język trzeciego tysiąclecia II...* Warszawa, 2008. S. 71–76.

6. Puzynina J., Pajdzińska A. Etyka słowa. *O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny*. Red. J. Miodek. Wrocław, 1996. S. 35–45.

Sebastian Delura

ETIOLOGICZNE I ESCHATOLOGICZNE MITY HUCULSKIE NA PRZYKŁADZIE CIENI ZAPOMNIANYCH PRZODKÓW M. KOCIUBYNSKIEGO I CYKLU NA WYSOKIEJ POŁONINIE S. VINCENZA

Słowiańska Atlantyda, jak zwykł nazywać Huculszczyznę Stanisław Vincenz, zajmuje w kulturze ukraińskiej miejsce szczególne. Oddzielona od świata pasmami Gorganów i Czarnohory, pozostająca przez długi czas obszarem nietkniętym, o nienaruszonej strukturze obyczajów, ściągająca licznych badaczy folkloru i etnografów. W tym miejscu przywołać wypada postaci Balthasara Hacqueta, Józefa

Dunina-Borkowskiego, Wincentego Pola i Oskara Kolberga; do najwybitniejszych przedstawicieli ukraińskiego karpatoznawstwa zaliczyć należy natomiast Iwana Frankę, Filareta Kolessę, Wołodymyra Hnatiuka czy wreszcie Wołodymyra Szuchewycza, którego *Huculszczyzna* po dziś dzień stanowi najważniejszą monografię na temat duchowej i materialnej tradycji Hucułów.

Do popularyzacji w literaturze tematyki huculskiej przyczynili się zaś Mychajło Kociubynski i Stanisław Vincenz; tym, co fascynuje autora *Cieni zapomnianych przodków* i cyklu *Na wysokiej połoninie* jest przede wszystkim autentyczność, niepowtarzalność i trwałość opisywanej przez nich tradycji, która – by przywołać słowa autora *Małej Itaki* – „nie potrzebuje żadnej doktryny, nie potrzebuje ideologii ani wiedzy naczelnej. Jest tak stara, można by rzec tak doświadczona, bo od tysiącleci zakorzeniła się w swoim sposobie życia i w swoim osobliwym, lecz spontanicznym stylu. Zachowuje przecie, jak to się nazywa, starą «prawdę starowieków». [...] Uporczywość i niezależność tej tradycji, przypominającej podziemny prąd rzeki, opiera się na zbiorowości, która nie ogląda się za żadnym tytułem ani uprawnieniem oprócz tego, co daje jej trwanie»³.

Refleksję tę warto uzupełnić o kontekst teoretyczny kultury postfiguratywnej, która według Margaret Mead charakteryzuje się «poczuciem niezmienniej ciągłości» i swoistej «bezczasowości życia». «W kulturze postfiguratywnej zmiany zachodzą wolno i są tak trudne do zauważenia, że dziadkowie trzymając na rękach swych wnuków, nie marzą dla nich o innym życiu, niż takie, jakie sami przeżyli. [...] każda zmiana musiała być zasymilowana z resztą znanego obrazu świata, utrwalona w pamięci i postępowaniu, i przekazana przez starszych następnym generacjom»⁴. Dla kultur tego typu charakterystyczne są zatem trwałość i cykliczność, przejawiające się w dorocznych świątach, obyczajach czy legendach i mitach przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Czynniki te są jednocześnie gwarantem przetrwania tradycji i leżącego u jej podstaw złożonego systemu wierzeń. To właśnie dzięki mechanizmom owej kulturowej «uporczywości» S. Vincenz i M. Kociubynski mogli przedstawić szeroką panoramę surowych,

³ S. Vincenz, *Mała Itaka. Rozważania o kulturze ludowej* [w:] Stanisław Vincenz, *Po stronie dialogu*, Warszawa 1983, t. 1, s. 164, 165.

⁴ M. Mead, *Kultura i tożsamość*, PIW, Warszawa 1978, s. 25–26.

«pierwowiecznych» obyczajów huculskich i niezmienny od stuleci światopogląd karpackich górali; to właśnie na kartach ich dzieł zachowały się najstarsze huculskie mity o stworzeniu i końcu świata.

1.

Nie trzeba dodawać, iż mity o początku towarzyszą ludzkości od zarania dziejów. Podania o pojawieniu się kosmosu są obecne niemal we wszystkich kulturach typu postfiguratywnego i zajmują w nich najważniejsze miejsce; to one bowiem traktują o początkach wszechrzeczy, a przede wszystkim o genezie przestrzeni mitycznej, na której wyrosła dana kultura. Mit kosmogoniczny spełnia «rolę prawzoru całego zespołu mitów i systemów rytualnych. Każdą myśl o odnowieniu, o ‘rozpoczęciu na nowo’, o ‘odrodzeniu’, bez względu na płaszczyznę, w jakiej się ona objawia, można sprowadzić do pojęcia ‘narodzenia’, a to z kolei – do pojęcia ‘stworzenia kosmicznego’»⁵.

Będąc prawzorem, mit kosmogoniczny wyjaśnia zatem inne niezmiernie ważne kwestie: porządku kosmicznego, jako podstawy kosmologii, oraz porządku obyczajowego, stanowiącego źródło tradycji i kultury. Przeważająca liczba mitów, w których punktem centralnym jest akt demiurgiczny, przedstawia rzeczony prapoczątek jako chaos, «jednolitą i jednorodną masę, w której nie było żadnej odrębnej postaci»⁶. Dopiero po ingerencji stwórcy z pierwotnego bezkształtu zaczęły wyłaniać się uporządkowane i najbardziej podstawowe zjawiska, do których w pierwszym rzędzie zaliczyć należy opozycję światła i ciemności wraz z jej późniejszymi implikacjami filozoficznymi i etycznymi, jako opozycji dobra i zła.

Wspomniany proces stwórczy doprowadza w rezultacie do powstania życia, przede wszystkim zaś praczłowieka; to właśnie jemu zostaje powierzona piecza nad ładem stworzenia («I błogosławił im Bóg, i rzekł do nich Bóg: Rozradzajcie się i rozmnażajcie się, i napełniajcie ziemię, i czyńcie ją sobie poddaną; panujcie nad rybami morskimi i nad ptactwem niebios, i nad wszelkimi zwierzętami, które się poruszają po ziemi»⁷).

Chcąc wypełnić to zadanie, człowiek musi postępować według określonego wzorca, ten zaś zostaje mu przekazany przez stwórcę. Mity

⁵ M. Eliade, *Traktat o historii religii*, Warszawa 2000, s. 433.

⁶ M. Eliade, *Mefistofeles i androgyn*, Warszawa 1994, s. 119.

⁷ I Mojż. 1, 28.

kosmogoniczne i antropogeniczne nadają zatem każdej, nawet prostej z pozoru czynności szerszy, niejako «uświęcony» kontekst, nie tylko w przypadku ciągu zdarzeń rytualnych właściwym dla świąt, ale i w życiu codziennym⁸.

Obok chaotycznej substancji pierwotnej, równie ważne miejsce w mitach etiologicznych wielu kultur zajmują motywy akwaticzne, sytuujące początek życia w «pierwotnych wodach». Tradycja biblijna głosi, iż «Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. A ziemia była nad otchłanią, a Duch Boży unosił się nad powierzchnią wód»⁹. Motyw wynurzenia ziemi z pierwotnych odmetów podejmują legendy etiologiczne wyrosłe na gruncie mitologii ukraińskiej. Jedną z wersji huculskiego mitu kosmologicznego przedstawia w *Cieniach zapomnianych przodków* wartownik ognia (*spuzar*) Mykoła:

«– З первовіку не було гір, лише вода... Така вода, гейби море без берегів. Та й бог ходив водою. Але раз він уздрів, що на воді крутиться шум. «Хто ти є!» – запитав. А воно каже: «Не знаю. Живий сме, а ходити не можу». А то був арідник. Бог про него не знав, бо він був, як бог, з первовіку. Дав бог йому руки та й ноги, і ходять вже разом оба побратими»¹⁰.

Analogicznie do mitów etiologicznych funkcjonujących w innych kulturach typu postfiguracywnego, huculskie motywy akwaticzne przypisują wodzie cechy nadprzyrodzone: substancja ta symbolizuje życie (to właśnie ona daje początek «wierchowińskiej» przyrodzie), płodność, oczyszczenie, odrodzenie, a także ponadczasowość (istnieje od zawsze, «z pierwowieku»). Nawiązując do tych właśnie aspektów hierofanii substancji pierwotnej, M. Eliade zwraca uwagę, iż stanowią one wspólny mianownik niemal wszystkich narodów i kultur; «wody symbolizują całokształt wszelkich możliwości, są one *fons et origo*, macierzą każdej możliwej egzystencji; [...] symbolizują one pierwotną substancję, z której biorą początek wszystkie formy»¹¹. Huculi również otaczać będą wodę czcią i to właśnie jej przypisywać będą właściwości magiczne:

⁸ Por.: M. Eliade, *Traktat...*, s. 432.

⁹ I Mojż. 1, 1–2.

¹⁰ М. Коцюбинський, *Тіні забутих предків* [у:] Михайло Коцюбинський. *Твори в трьох томах*, Київ 1979, т. III, с. 157.

¹¹ M. Eliade, *Traktat...*, s. 207.

«Wody pilnowałem, – opowiada w *Barwinkowym wianku* Wasyl Drondiek – co dnia do źródeł dwa razy szedłem na służbę wodzie, na nabożeństwo tajemne. «Zamówionej» wody miałem w komorze cały rząd garnuszków: każdy coraz mocniejszą, tajną przemówką uświęcony»¹².

«Tyś woda, tyś święta, tyś czysta!
Bogarodziczko – niebieska caryczko,
Krasna wodyczko, święta Jordanyczko. [...]
Oczyść od skazy, wymyj z omrazy,
By tańczyło samą zgodą,
Aby grało czyste z wodą»¹³.

W *Cieniach zapomnianych przodków* oraz cyklu *Na wysokiej połoninie* niejednokrotnie natrafimy na fragmenty, w których Huculi zwracają się do rzek lub mówią o nich, jakby te były żywymi istotami. To właśnie personifikacja, będąca nieodłącznym atrybutem mitycznego światopoglądu kultur archaicznych, sprawia, iż rzeki utożsamiane są przez Huculów z krwią gór, w czym uwidacznia się kolejny aspekt sakralizacji wody:

«Нарешті побачив, що сидить над рікою. Вона клекотіла та шуміла під ногами у нього, ся кров зелена зелених гір, а він дивлявся без тям в її бистрину»¹⁴.

«[...] przygaszone oczy źródeł, zasklepione mrokiem zwierciadła wód, [...] zagłuszone wodospady sączyły się w żyłach lasu jednostajnym dudnieniem»¹⁵.

Chociaż mity etiologiczne o stworzeniu świata odgrywają główną rolę w sakralizacji pierwotnej substancji kosmicznej, zaś przytoczona w *Cieniach...* legenda o «pierwowiecznej wodzie» niezaprzeczalnie stanowi pretekst do jej uświęcenia przez wspólnotę, należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt kultu wód, który swe

¹² S. Vincenz, *Na wysokiej połoninie. Pasma trzecie. Barwinkowy wianek*, Warszawa 1983, s. 367.

¹³ S. Vincenz, *Na wysokiej połoninie. Pasma drugie. Nowe czasy. Ks. 2. Listy z nieba*, Warszawa 1982, s. 340.

¹⁴ *Tini...*, c. 172.

¹⁵ S. Vincenz, *Na wysokiej połoninie. Pasma drugie. Nowe czasy. Ks. 1. Zwada*, Londyn 1970, s. 228.

istnienie zawdzięcza lokalnym epifaniom¹⁶. Jedno ze źródeł zostaje nazwane przez Huculów «Doboszowym», gdyż kiedyś miał wykopać je owiany legendą przywódca opryszków. Skoro sama postać Ołeksy Dowbusza urasta w huculskich podaniach do rangi symbolu, cudowne właściwości musi również posiadać wykopane przez niego źródło, i jak zapewnia przekaz: «ze źródła tego po dziś dzień piją pastuchowie i drwale, a na całą okolicę nie ma zdrowszej wody, co to nawet w największe mrozy nie zamarza»¹⁷.

Jak wspomniano, integralnym elementem mitów kosmogonicznych jest opozycja światła i ciemności. Trwałości mitów etiologicznych należy zatem upatrywać również w tym, iż zakładają one etyczne podwaliny danej kultury, zaś w odwiecznym zmaganiu dobra i zła upatrują uniwersalne modele relacji wewnątrz- i pozawspólnotowych. W tradycji biblijnej rzeczona walka przeciwieństw realizuje się oczywiście na płaszczyźnie relacji dwóch najważniejszych postaci Boga i Szatana. Mitologia huculska dostarcza nam natomiast interesujących wariantów biblijnego mitu, spośród których na szczególną uwagę zasługuje równouprawnienie w akcie demiurgicznym owych dwóch przeciwstawnych sił. Huculski Bóg i Szatan zwracają się zatem do siebie «pobratymie», zaś Aridnyk (Tryjuda, Archijuda, Główny Irod) istnieje, podobnie jak Bóg, od zawsze, «z pierwowieku». Sam wszechwiedzący nic zatem o Archijudzie nie wiedział, a kiedy już dał pianie (bo taka była pierwotna postać «złego») ręce i nogi, mogli od tej pory razem chodzić po prawiecznych wodach. Huculski mit kosmogoniczny, przedstawiając najwyższego demiurga jako postać nie wszechwiedzącą i wyraźnie przypisując mu cechy ludzkie, łączy elementy przedchrześcijańskie z biblijnym wizerunkiem stwórcy. Widać to już po sposobie, w jaki zwracają się do siebie dwaj przyszli decydenci ludzkiego losu: Bóg pozwala mówić do siebie „pobratymie”, Aridnyka zaś nazywa „rozpobratymem”. Warto zauważyć, że takich zwrotów używają na co dzień Huculi, chcąc określić przynależność drugiej osoby do braci bądź nie-braci:

¹⁶ Por.: M. Eliade, *Traktat...*, s. 207.

¹⁷ В. Сокил, *Писана керниця*, Львів 1994, с. 95.

«Cygan to nie żadna osoba, co prawda istota umiejętna, ale niesamowita. Czarny-czarniutki do samego dna, niepewny, ukradnie od pobratyma jeszcze chętniej, niż od rozpobratyma»¹⁸.

«To człowiek! Takiemu warto dać konie za darmo! I Pawło to dobrze rozumie, powiada mu: «Pogodzimy się jakoś. Z tobą, panie, warto pobratymować». «No to pokazuj konie pobratymowi»¹⁹.

Bóg przejawia cechy ludzkie także w akcie tworzenia ziemi. Liczne legendy huculskie ukazują go jako istotę niepewną, niezaradną, «jako sprawcę stworzenia, ograniczonego jednak w swojej mocy i skazanego na pomoc Szatana»²⁰. W *Cieniach...* odnajdujemy natomiast mit, w którym podczas aktu stwarzania Werchowyny nieodzowna okazuje się pomoc Aridnyka:

«От вкучилось їм все по воді ходити, схотів бог землю зробити, а як дістати з дна моря глини – не знає, бо бог все знав на світі, лише нічого не вмів зробити. А арідник мав силу до всього – та й каже: «Я бих туди пронир» – «Пронри». От він пірнув на дно, згріб в жменю глини, а решту сховав до рота для себе. Узяв бог глину, розсіяв. «Більше нема?» – «Нема». Поблагословив бог ту землю, та почала вона рости»²¹.

U S. Vincenza obok motywu posyłania Aridnyka przez Boga, napotykaamy inną, również ciekawą koncepcję stworzenia świata. Przedstawia ją jeden z gazdów, Cwyłyniuk:

«Na początku świata była sama gęsta biała śmietana. Duch boży Ałej unosił się nad białością, nad śmietanami, dmuchał sobie na nie. A to falowało delornie, tryskało, szumiało daleko. [...] Ale «ten», aby szczeł, niech precz od nas odleci, zazdrościł Bogu. [...] Dolewał od dna to wody mętnej, to smoły od samego spodu podpuszczał. A to zaciemniło się strasznie, zaczęło się burzyć. [...] Zwurdziła się cała śmietana od końca do końca. Hospod nie spłoszył się i myśli sobie: Wiem co zrobię, będzie jeszcze lepiej. Stworzę świat, zaglegam tę brahę, wyciągnę z niej śmietanę i górą będzie śmietana. [...] Potem

¹⁸ *Zwada*, s. 55

¹⁹ *Listy z nieba*, s. 24.

²⁰ O. Hnatiuk, *O płaskiej ziemi na grzbiecie Wielkiej Ryby czyli o Huculszczynie słów kilka [w:] Wiedzmy, czarty i święci Huculszczyny. Mity i legendy*, Warszawa 1997, s. 248.

²¹ *Tini...*, c. 157.

oddzielił od brahy ziemię, trochę ciemniejszą, a skały od ziemi odłączył i wodę osobno wyklarował»²².

W przekazie Cwyłtyniuka wyłączną siłą sprawczą jest Bóg. Wizerunek ten jest bliższy biblijnej księdze *Genesis*, zwłaszcza że „ten, aby szczeł” zdolny jest jedynie psuć zamysł boży, a jego wysiłki kończą się niepowodzeniem. Jednak zarówno w powyższym wariacie mitu kosmogonicznego, jak i legendzie przedstawionej w *Cieniach...*, możemy odnaleźć wspólny motyw stwarzania świata: u M. Kociubynskiego Bóg błogosławi ziemię, a ta zaczyna rosnać jak ciasto, Cwyłtyniuk używa zaś słowa «zagłęgać», które w gwarze huculskiej oznacza czynność wyrabiania sera przy użyciu «glegu» czyli rodzaju podpuszczki²³. Dzięki temu procesowi mleko lub śmietana zaczynają ścinać się w małe grudki, z których później lepi się większą bryłę «budzu»²⁴. „Lepi się” tak jak lepi się ciasto, a przecież to właśnie w mitologii huculskiej spotykamy ciekawe połączenie mitów teologicznego i agrarnego: ziemia to właśnie ulepiona przez Boga palenica²⁵. W cyklu *Na wysokiej połoninie* częstokroć wyraz ten używany jest przez Huculów w znaczeniu Werchowyna; ponadto nazwę Palenica nosi jeden z Czarnohorskich szczytów, spod którego wyciekają źródła Czarnego Czeremoszu:

«Nie myślcie jednak, że Palenica nie jest gościnna. Nieustannie zaprasza gości z tego i z tamtego brzegu [...]. Z łona Palenicy, z Popadii, z wszystkich ciemnych łon tysiące ssawek ssie wodę do morza Czarnego. Bo pod Czarnohorą, [...] w pępku ziemi bije starsze czarne morze»²⁶.

Prócz tego «palenica» znaczy tyle, co «placek» bądź «kołacz». Wyobrażając sobie ziemię jako palenicę, Huculi wierzą, że jest ona płaska i ma swoje granice: idąc cały czas przed siebie, można dotrzeć «na koniec świata». Niemalże wrażenie wywiera więc na mieszkańcach Werchowyny Kopernikański model świata:

²² Zwada, s. 299–300.

²³ Пор.: Гуцільські говірки. Короткий словник, за ред. Я. Закревської, Львів 1997, с. 53.

²⁴ Пор.: *Ibidem*, s. 30.

²⁵ Пор.: В. С о к і л, *Народні легенди та перекази...*, с. 29.

²⁶ Zwada, s. 12.

«Przysiągłbyś, że Szwab, gdyby nie nos śliczny. – opowiada w *Listach z nieba* Tanasij Urszega – Coś takiego rozpowiadał, że nawet mnie zatkało. Herezje takie mówił, że teraz całkiem inaczej, moda taka nastąpiła, że ziemia obraca się naokoło słońca. Nie kłamię, opowiadał, że to nie bezbożnik jakiś, tylko łaciński ksiądz wysztuderował»²⁷.

«Ziemia okrążyła. – dodaje ormiański kupiec Jakobenc – Kto był na Podolu, [...] temu się wyda, że grunt równy jak placek. [...] A według rachunku to nie tak, każdy grunt zakrzywiony, [...] nawet woda w morzu zakrzywiona. – Podole zakrzywione? Hospody! – przeraziła się Kateryna»²⁸.

O ile ziemia, jako podstawa wszystkiego, co się na niej znajduje jest «dziełem Bożym», o tyle stworzenie gór przypisują już Huculi Aridnykowi. Zauważmy, że gdy «wszechwiedzącemu» kreatorowi brakuje pomysłu, jak zaczerpnąć glinę z pierwotnych głębin, z pomocą zjawia się Archijuda. To dzięki niemu Bóg może spełnić swe zamiary i dać początek Werchowynie, a w konsekwencji – rodowi ludzkiemu. Posyłany wielokrotnie na dno morza Aridnyk, chce więc zachować trochę gliny dla siebie i nabiera jej w usta, a kiedy ta, pobłogosławiona, zaczyna rosnąć

«вже й рота розперла, не можна йому дихати вже, очі на лоба лізуть. «Плюй!» – радить бог. Зачав він плювати, та й де лиш плюне, там виростають гори, одна вище за другу, до самого неба доходять. Вони б і небо пробіли, коли б бог не заляв. Відтоді перестали вони рости»²⁹.

Ale nie tylko stworzenie gór zawdzięczają ludzie Aridnykowi. Podkreślić bowiem wypada, iż etiologiczne legendy huculskie obdarzają go mocą sprawczą, równą siłom demiurgicznym Boga i do chwili buntu pozostaje on dla Boga «pobratymem». Tryjuda w odróżnieniu od swego «brata» dysponuje jednak wiedzą praktyczną – kierowany właściwymi sobie umiejętnościami stwarza pierwsze instrumenty muzyczne oraz przydatne człowiekowi narzędzia; to on również powołuje do życia zwierzęta, a także zapala pierwszy ogień. Ten ostatni w połączeniu z cechami osobowości Archijudy jest oczywiście wyraźnym echem mitu prometejskiego:

²⁷ *Listy z nieba*, s. 202.

²⁸ *Ibidem*, s. 227.

²⁹ *Tini...*, c. 157.

«Аридник був здатний до всього, що надумав – зробив. А бог, як що хотів мати, мусив вимудровувати в нього або украсти. Поробив аридник вівці, зробив скрипку і грає, а вівці пасуться. Побачив бог та й вкрав того в него, і вже обоє пастишат. Що є на світі – мудрощі, штудерація всяка, – то все від нього, від сотони. Де що лиш є – віз, кінь, музика, млин або хата – все вигадав він»³⁰.

Niestety takiej wersji mitu znów przeciwstawić można wersję gazdy Cwyłyniuka, według którego zły «sam nic nie potrafi, tylko zazdrościć, radości nie zna, cieszyć się nie umie, tylko ze szkody się cieszy. Przeszkadzał Bogu i psu!»³¹.

Fakt, iż Vincenzowski bohater nie zgadza się z powszechnie obowiązującą wersją mitu kosmogonicznego, a jego Huculszczyzna bierze swój początek w śmietanie, tłumaczy się przede wszystkim wykonywanym przez niego zajęciem, a więc pasterstwem. W cyklu *Na wysokiej połoninie* nie tylko on, ale i wszyscy Huculi, będący «ludem raczej pasterskim i leśnym, aniżeli rolniczym»³², odrzucają taki wariant mitu prometejskiego:

«Powiada Andrijko: fłojera, boża muzyka, nie boi się święta, nawet zadusznego, ani postu, ani zakazu dla niej nie ma. Sam Bóg, główny pastuch, grał na niej, gdy chodził po ziemi, po górach, z owieczkami, w mgłach pierwowieku»³³.

W powyższym przekazie przeważa biblijny wizerunek Boga jako pasterza i właśnie tę wersję mitu, jako pierwowzoru naśladowczego, wybierają dla siebie Vincenzowscy Huculi. W kulturze tej pasterstwo wykracza zatem poza krąg pojęć życia codziennego, zostaje mu natomiast nadane szersze znaczenie mityczne. Jest to ten sam „uświęcony kontekst”, o którym pisał M. Eliade, a który powraca raz za razem na kartach zajmujących nas tu powieści. Według gazdy Cwyłyniuka już Abel, jako postać będąca uosobieniem prawości i dobroci, był pasterzem:

«A człowiek miał dwóch synów, nazywali się Kain i Abel. Abel zaraz napasł krowę i owieczki i zaczął doić. Patrzy Hospod z nieba, a tu

³⁰ *Ibidem*, s. 157–158.

³¹ *Zwada*, s. 299.

³² *Polska. Obrazy i opisy*, Lwów 1906, t. I, s. 32.

³³ *Prawda starowieku*, s. 479.

do putyny śliczna śmietanka ciurka, czyściutka jak przed stworzeniem świata»³⁴.

Wpisanie pasterstwa w kontekst mityczny poprzez odwołanie czynności życia codziennego do konkretnej wersji mitu kosmogonicznego, sprawia, iż nabiera ono odcienia etycznego, staje się dla Huculów najwyższą cnotą i praktyką, z którą nie może się równać żadna inna praca (Rola ściąga na dół człowieka, a pasterz – tak jak ja, ho-ho! wyprostuje się, poświstuje i przed siebie³⁵).

W ten sposób dochodzimy do bardzo ważnego zagadnienia w tradycji huculskiej – kultu ziemi. Skoro jest ona dziełem bożym, to właściwe są jej cechy boskie *ergo* niedostępne dla człowieka: ziemia odradza się cyklicznie każdej wiosny, a wraz z nią cała przyroda. Huculi wierzą, że to właśnie dzięki bożej ingerencji góry, które pierwotnie były jedynie skałami, pokryły się roślinnością. Zestawienie dorocznych obrzędów powitania wiosny z mitem o stworzeniu świata stanowi bezpośredni dowód na obecność w mitologii huculskiej archaicznych mitów o «macierzyństwie» ziemi oraz równie pradawnego motywu teofanii ziemi³⁶. Z tego właśnie powodu głównym zajęciem Huculów jest pasterstwo; uprawianie roli jest bowiem dla karpaccich górali czynnością nieczystą i nienaturalną: pług kaleczy ziemię, narusza jej świętość, zaś jedna z kołomyjek głosi pochwałę życia pasterskiego:

«Чорногора хліб не родить,
Не родить пшеницю,
Викохує вівчариків,
Сирок і жентицю»³⁷

Natomiast w *Prawdzie starowieku* orka i pług stanowią zagrożenie dla tradycji huculskiej, będąc zajęciem właściwym wyłącznie ludziom z nizin; są utożsamiane z pańszczyzną i pogwałceniem swobody:

«– Tu nie pola, nie Podole – wołali – tu nikt nie będzie ładować brzemieniem grzechu na plecy, ziemi nie będzie kaleczyć. My nie podolski ród, tu nie pańszczyzna. Tu nikt nie będzie zginać karku, jak

³⁴ *Zwada*, s. 300.

³⁵ *Listy z nieba*, s. 444.

³⁶ Por.: M. E l i a d e, *Traktat...*, s. 265.

³⁷ *Tini...*, c. 156.

wół. I koń górski pługą nie zniesie, nie chce niewoli. Lepsza nawet z głodem sloboda, niż niewola napchana»³⁸.

2.

Obok mitów kosmogonicznych, równie ważne miejsce w mitologii huculskiej zajmują podania antropogeniczne. W legendach o pojawieniu się pierwszych ludzi dominuje motyw stworzenia istoty ludzkiej z gliny, spotykany również w wielu innych kulturach archaicznych. Najbliższe tradycji huculskiej są tu oczywiście tradycja mitu prometejskiego oraz podania starotestamentowe. Warto przy tej okazji wspomnieć o etymologii imienia Adam, które w języku hebrajskim (dosł. *adamah*) oznacza właśnie ziemię. Podążając za biblijnym pierwowzorem, huculski mit antropogeniczny przedstawia akt stworzenia w ten sposób:

«Йик була земля, то Господь тогда вже сам сотворив царство для себе [...]. І в тім царстві зробив бог для себе чоловіка, Адама. [...] зробив го з глини»³⁹.

W ślad za systemami wierzeniowymi innych społeczności tradycyjnych, huculski mit antropogeniczny zajmuje jedno z ważniejszych miejsc nie tylko w mitologii, ale i życiu codziennym karpaccich górali. To on wyjaśnia genealogię «narodu Wierchowińskiego», sytuując kolebkę stworzenia właśnie na Huculszczyźnie. Podkreślić jednak należy, iż równoległe do biblijnego wariantu mitu adamickiego funkcjonują inne wersje mitu o pierwszych ludziach, a Vincenzowscy górale wyraźnie nie zgadzają się ze schryścianizowaną legendą, wedle której stwórcą «ukszałtował człowieka z prochu ziemi i tchnął w nozdrza jego życie» (I Mojż. 2, 7). W *Listach z nieba* gazda Tanasij Urszega neguje nawet podniosłość owej chwili:

«Jak przepisowy, to nie człowiek. Człowiek – swobodny. To mi wielka sztuka takiego z gliny zamiesić. Według przepisu potrafi każdy, tak jak z mleka wyglegać bryndzę, ja także»⁴⁰.

Wspomniane wcześniej równouprawnienie w akcie demiurgicznym stworzenia świata oraz wyraźna neutralizacja boskiej transcendencji są tutaj przykładem substytucji, a więc zjawiska

³⁸ *Prawda starowieku*, s. 501.

³⁹ В. Ш у х е в и ч, *Гуцульщина*, ч. 5, с. 15.

⁴⁰ *Listy z nieba*, s. 213.

zastępowania nadprzyrodzonych cech nieprzystępnego, pasywnego i poniekąd abstrakcyjnego bóstwa naczelnego, atrybutami bardziej jasnymi, zrozumiałymi dla danej wspólnoty⁴¹. Wizerunek Bogapasterza, który gra na fłojerze i tak jak Huculi mieszka w graździe, jest nieporównanie bliższy, niż metafizyczno-egzystencjalna koncepcja *deus otiosus* przedstawiona w *Piśmie Świętym*. Swoistym pogodzeniem cech biblijnego demiurga i przystępności istot nadprzyrodzonych jest huculska legenda, wedle której człowiek, mimo iż powstaje z bożego ciała, pozostaje tworem niezamierzonym, wręcz przypadkowym:

«Бог щос робив та мав руку удерту; Бог відорвав тоту шкірочку, вона скотила си у трубочку. Бог верг тоту шкірочку на землю, вітер повіяв тай кинув тов шкірочков, вона що покотит си, – то стане більша; Богови тогди було прикро самому; він дав так, що із тої шкірочки, що була дуже уросла, зробив си Адам»⁴².

Huculskie mity przynoszą również ciekawe wyjaśnienie narodzin pramatki Ewy. Choć zajmujące nas tutaj utwory nie przytaczają wprost tego wydarzenia, to w Vincenzowskiej eposie natrafiamy na pewien trop tej legendy:

«А dalej na modłę swoistą pieśń uprzytamnia męki Zbawiciela [...]. Więc żadne drzewo puszczone nie chce wziąć udziału w zadawaniu cierpień. Tylko robaczywa iwa zgrzeszyła»⁴³.

«Iwa» (*iwa* bądź *uwa*) oznacza w dialekcie huculskim wierzbę. Jej związek w zadawaniu mąk Zbawicielowi polegać miał na tym, że tylko z jej drzewa udało się przygotować kołki, które podczas ukrzyżowania przebiły ręce Chrystusa. Co dla nas jednak istotniejsze, to właśnie ona dała życie pierwszej kobiecie:

«Раз льиг Адам спати. Бог узяв галузку іви та й поклав коло него, а занім Адам проспавси, стала вже з тої галузки жінка Йива»⁴⁴.

Nie trudno zauważyć, iż źródłem powyższego podania stało się współbrzmienie żeńskiego imienia z nazwą jednego z gatunków

⁴¹ Por.: M. Eliade, *Traktat...*, s. 69.

⁴² В. Шухевич, *Гуцульщина*, ч. 5, с. 12.

⁴³ *Prawda starowieku*, s. 54.

⁴⁴ В. Сокіл, *Народні легенди та перекази...*, с. 36.

wierzby, co w tym przypadku stanowi jeden z przykładów etymologii ludowej⁴⁵.

Jakie były późniejsze losy pierwszej pary, nie trzeba przypominać – huculskie legendy pokrywają się z biblijnymi wydarzeniami przedstawiającymi upadek pierwszych ludzi. Podają jednak własną wersję mitu o gigantach, których Huculi nazywają „wielitami”. To właśnie od nich wywodzą swe drzewo genealogiczne Huculi:

«Kiedyś, może wonczas, gdy pierwsze wody już wypłynęły, a góry dopiero zaczęły wyrastać, powstało tu y wód czy z łona ziemi, pokolenie olbrzymów-bojowników. Wielity, borcowie jasnowłosi, lud królów ziemi z pierwowieku. [...] Zakładali dzierżawy, zdobywali królestwa, toporami prawa wielitów na skałach pisali i na stromiznach nadmorskich niedostępnych. Był to lud tak mocny, tak nieugięty, że choć ich było niewielu, nigdy w boju nie ustępowali, choćby przed tysiącami luda. [...] Choć nawet potem mówili różnymi językami, a nawet jakby różne wiary wyznawali, mieli jednak głęboko ukrytą wiedzę o Wierchowinie, o swym rodzie»⁴⁶.

W myśl licznych podań huculskich wielici dali początek pierwszym opryszkom, z których z kolei bierze początek ród Hołowacza (zwanego *nota bene* «prawnikiem wielitów»), legendarnego pogromcy diabła, «wroga życia i wodza tych sił, które człowieka wdeptują w błoto»⁴⁷; wielikańską krew czuł również w swych żyłach Dowbusz; czuje ją zresztą każdy Hucul, który wierzy, że wielici powrócą przy końcu świata, gdy w potężną trembitę zadmie święty Ilja.

3.

Motyw końca świata wpisany w krąg mitów eschatologicznych, zrasta się nierozzerwalnie z wielkim cyklem przyrody. Ten z kolei ująć można w binarną opozycję życia i śmierci: tak jak rodzi się i umiera człowiek, jak co roku umiera i odradza się przyroda, tak samo „pierwowieczna” ziemia musi w końcu dokonać swego żywota *ergo* dopełnić określonego kosmicznego cyklu. Wówczas pojawiają się nowe niebo i nowa ziemia «albowiem pierwsze niebo i pierwsza ziemia przeminęły» (Obj. 21, 1).

⁴⁵ Por.: *Ibidem*.

⁴⁶ *Prawda starowieku*, s. 168, 169.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 192.

Nowy «złoty wiek» ma jednak nadejść dopiero po dokonaniu się *dies irae*, którego nieodzownym elementem będzie ostateczna walka Boga z Szatanem. Ze względu na wszechobecność «złego» i sił nieczystych w życiu codziennym przedstawionym przez S. Vincenza i M. Kociubynskiego, ów motyw zajmuje szczególne miejsce w huculskiej wizji zagłady świata. Analogicznie do podań biblijnych oraz mitów przedchrześcijańskich, przyczyny niezgody między dwoma «pobratymami» tkwią jeszcze w samym akcie stworzenia:

«Сотона клав хату, але хата була темна. [...] Бог тогди кажет: Дай мені се! – Вин дав, а Бог прорубав викна [...]. Йики вин штудерації робив, то все Бог перебрал на своє имњи: хату, скрипки, млин, віз, кози [...]. Розсердив си тай кажет: Побрати’, тепер будем тримати войну»⁴⁸.

Wątki apokaliptyczne pobrzmiewają zatem już w mitach etiologicznych i jak mieliśmy okazję się przekonać, mitologia huculska nie jest tutaj wyjątkiem. Wzorem biblijnym Tryjuda wciąż walczy o swe wpływy na ziemi, a jego królestwo stoi otworem dla bogaczy i wszelkich niegodziwców, którzy chcą wraz z nim przyspieszyć nadejście końca. Do tego czasu „ten, aby szczeł” pozostawać ma w piekle, zakuty w kajdany przez samego Boga:

«А дієти гѳр, оґрабѳне з пѳервородѳтва, бѳдѳ по гоґциґцѳх камѳенѳ тѳц, сѳхѳлѳц гѳлѳвы јунацкѳе прѳед каѳдым сѳарѳпаткѳ [...] Аѳ сѳє выпѳли слѳбѳда і крѳса до снѳ! Аѳ з ѳѳґцѳха зервіє сѳє потѳвѳр, сам Арѳхѳјуда, он дѳх нѳевѳли, патрон ѳцѳску, бѳг выпѳскѳивѳцѳ. [...] Але тѳ јѳсѳцѳе нѳє прѳысѳедѳл тѳн сѳзѳ»⁴⁹.

W związku z tym, że dla większości huculskich podań eschatologicznych charakterystyczny jest motyw odwlekania paruzji *ergo* ustawicznego przesuwania momentu drugiego nadejścia Mesjasza, Huculi doszukują się na co dzień znaków zwiastujących ostateczną zagładę. Jednym z takich omenów jest bez wątpienia kolejka przewożąca przez Kołomyję ropę naftową z kopalni w Słobodzie Uroczysku:

«Na zakręćcie ku mostowi pociąg przesuwa się wprawdzie wolniej, za to groźnie ze świstem, zgrzytaniem i wizgiem piekielnym.

⁴⁸ В. Шухевич, *Гуцульщина*, с. 18.

⁴⁹ *Prawda starowieku*, s. 316, 317.

Wówczas to raz lub dwa razy dziennie ufny gwar gościńca zastyga, a koniec świata zapowiada się i ostrzega»⁵⁰.

Wszelkie oznaki postępu technologicznego i myśli naukowej (przypomnijmy reakcję Vincenzowskich bohaterów na fundamentalne założenia teorii heliocentrycznej) zostają zatem utożsamione z odejściem od tradycyjnego modelu percepcji świata i zaliczone do kategorii «czortowskich sztuderacji». A właśnie sprzeniewierzenie się tradycji łączy się tutaj ściśle z końcem świata, natomiast dochowywanie jej wierności oznacza utrzymywanie kosmicznego porządku ustanowionego przez Boga. To dlatego w jednej z legend Szatan pyta przybyłych do piekła grzeszników: Czy jeszcze malują pisanki? Czy jest jeszcze Wielkanoc?⁵¹; to dlatego Huculi są przekonani, że w momencie, kiedy «ludzie przestaną śpiewać stare kolędy, zdobić pisanki i modlić się do Rachmanów, zaraz łańcuchy na Lucyferze rozluźniają się, a on zaczyna ryczeć i gotuje się, by wpaść jak burza na ten świat»⁵².

Przeświadczenie o boskim pochodzeniu rytuałów, zasilane koncepcją corocznej odnawialności świata oraz binarną opozycją życia i śmierci, stanowią niezwykle ważny element życia codziennego, które

⁵⁰ *Barwinkowy wianek*, s. 60. Słoboda Uroczysko – chodzi o kopalnię ropy naftowej w Słobodzie Rungurskiej, założoną w 1879 roku przez Stanisława Szczepanowskiego (1846–1900) – polskiego ekonomistę, inżyniera i przedsiębiorcę naftowego. „Przy pomocy maszyny parowej i poprawnych instrumentów wiertniczych, – czytamy w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* – dobył Szczepankowski już d. 2 lutego 1881 r. w szybie „Wanda” tak znaczną ilość ropy, iż w pierwszych tygodniach nie można było nastarczyć beczek. Ten przedsiębiorczy i fachowo uzdolniony kierownik, przy pomocy własnych i obcych kapitałów zaczął zakładać szyby naftowe na wielką skalę i wprowadził nowe sposoby wiercenia i pompowania, stosowane w Ameryce. Jednocześnie założył destylarnie nafty w Peczeniżynie i utworzył zarazem nafcie surowej i destylowanej zbyt zagraniczny”. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, Warszawa 1889, t. X, s. 802.

⁵¹ Por.: В. Ш у х е в и ч, *Гуцульщина*, ч. 5, с. 19.

⁵² *Prawda starowieku*, s. 127. W dalszej części „pierwszego pasma” czytamy natomiast: „Dopóki ludzie [...] chodzą od chaty do chaty z wieczerzą świętą w Chrystusowym imieniu, dopóki płasają na cześć Dzieciątka, nie może Archijuda zakuć nas w kajdany”, *Ibidem*, s. 489.

zdaje się być całkowicie zanurzone w świecie mitycznym. Owa mitologizacja codzienności sprawia, że pamięć o rytuałach jest ciągłym odnawianiem łączności z Bogiem, przeżywaniem swoistego codziennego misterium. Dzięki temu mechanizmowi człowiek zyskuje możliwość ingerencji w zamysł boży, w tym konkretnym przypadku – decydować o przyśpieszeniu bądź opóźnieniu dnia sądu ostatecznego. Mityczne myślenie i działanie biorą zatem na siebie odpowiedzialność za istnienie kosmosu i ustalonego porządku.

W *Cieniach zapomnianych przodków* i cyklu *Na wysokiej połoninie* obecny jest jeszcze jeden wątek apokaliptyczny. Chodzi oczywiście o biblijny motyw potopu, jako kary za niedopełnianie przykazań i wierności tradycji. Huculi wierzą natomiast, że Bóg ponownie zatopi ziemię przy końcu świata w tych samych wodach, z których ta została wydzwignięta. Przytoczony wcześniej motyw akwatyyczny ożywa zatem ponownie w legendach eschatologicznych («wody były na początku i powracają przy końcu każdego cyklu historycznego lub kosmicznego»⁵³). Podkreślić należy, iż lęk przed ostatecznym potopem wyrasta bezpośrednio z wiedzy intuicyjnej, która podpowiada Hucułom, że ziemia jest płaska jak «palenica» i unosi się na «pierwowiecznych wodach»:

«Завтра велике свято. Теплий Юрій одбира од холодного Дмитра ключі світові, щоб править землею. Повні води, на яких плава земля, піднесуть її вище до сонця»⁵⁴.

W mitach końca, potop ma więc nadejść spod ziemi, od strony piekła, gdyż właśnie pod wodą, w «trzydziątym carstwie» panuje Archijuda («w morzu jest druga ziemia, potem znowu morze, a potem znów ziemia – to już ziemia Aridnyka, piekło»⁵⁵). Stąd u M. Kociubynskiego i S. Vincenza nie raz natrafimy na porównania, zestawiające górski krajobraz z falistym morzem:

«Далекі гори одкривали один за одним свої верхи, вигинали хребти, вставали, як хвилі в синьому морі. Здавалосьь, морські буруни застигли саме в ту мить, коли буря підняла їх з дна, щоб кинуть на землю та заллять світ»⁵⁶.

⁵³ M. Eliade, *Traktat...*, s. 207.

⁵⁴ *Tini...*, s. 165.

⁵⁵ Пор.: В. Шухевич, *Гуцульщина*, ч. 5, с. 12.

⁵⁶ *Tini...*, s. 147.

«Szli tak grzbietami, jakby wysokimi brzegami ponad morzem leśnym»⁵⁷.

«Wszystko to mgły tak czarują. W końcu cała Liedczyna pokrywa się mgłami gęstymi, równo po rąbek Czarnohory. Jakby kołujące morze pochłonęło wszystkie wsie na leckim boku. Pastuch odcięty od swego świata, na wyspie światowej, wśród bezmiaru mgielnego»⁵⁸.

Dla S. Vincenza nawet wygląd huculskiej «grażdy» stanowi okazję do przywołania biblijnego mitu o Noem:

«Bez tych ozdób i przybawek, sam pancerny dach i tak trzyma się kupy i sensu, za to pod jego skrzydłami wszystkie owe galeryjki, kolumnienki, furteczki i cięte wypustki protesów, pnące się wzwyż, dokazują przystojnie [...]. Z tym wszystkim, także nowsza, wesoła chata nie przestaje być schronem niezawodnym, schowkiem przed ulewą, zamiecią i powodzią. Jak starożytny korab wynurza się z tła nieba, z zieleni lub bieli, a czasem nagle spośród mgieł gęstych a nieruchomych wychyli się, podpłynie ku nam i zaprasza: «Wsiadajcie prędko, tu bezpiecznie»⁵⁹.

Ratunkiem przed końcem świata ma się stać zwykła huculska chata – symbol tradycji i swoisty mikrokosmos, w którym człowiek przychodzi na świat i tu dokonuje swego życia; tutaj zatem ma się również dopełnić kosmiczny cykl i odnowienie rodu ludzkiego; tutaj przetrwać ma tradycja, a więc i ci wszyscy, którzy nie zapomnieli o prawdzie swych przodków. A «Kto ocaleje po ogniowym potopie naszego świata, [...] rzucony wicherą wyniszczenia wylądaje sobie gdzieś w takiej puszczy, odnowionej przez czas»⁶⁰.

Bibliografia

- Eliade M. Mefistofeles i androgyn. Warszawa, 1994.
Eliade M. Traktat o historii religii. Warszawa, 2000.
Hnatiuk O. O płaskiej ziemi na grzbiecie Wielkiej Ryby czyli o Huculszczyźnie słów kilka. *Wiedzmy, czarty i święci Huculszczyzny. Mity i legendy*. Warszawa, 1997.
Mead M. Kultura i tożsamość. PIW. Warszawa, 1978.

⁵⁷ *Prawda starowieku*, s. 89.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 461.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 61.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 116.

Vincenz S. Mała Itaka. Rozważania o kulturze ludowej. *Stanisław Vincenz. Po stronie dialogu.* Warszawa, 1983. T. 1. S. 164, 165.

Vincenz S. Na wysokiej połoninie. Pasma pierwsze. Prawda starowieku. Warszawa, 1980.

Vincenz S. Na wysokiej połoninie. Pasma drugie. Nowe czasy. Ks. 1. Zwada. Londyn, 1970. S. 228.

Vincenz S. Na wysokiej połoninie. Pasma drugie. Nowe czasy. Ks. 2. Listy z nieba. Warszawa, 1982.

Vincenz S. Na wysokiej połoninie. Pasma trzecie. Barwinkowy wianek, Warszawa 1983.

Коцюбинський М. Тіні забутих предків. *Михайло Коцюбинський. Твори в трьох томах.* Київ, 1979.

Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат. Київ, 1995.

Сокіл В. Писана керниця. Львів, 1994.

Шухевич В. Гуцульщина / вид. друге, Верховина, 1997–2000. Частина 5. Верховина, 2000.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. B. Chlebowskiego i W. Walewskiego. Warszawa, 1889. T. X.

Гуцульські говірки. Короткий словник. За ред. Я. Закревської. Львів, 1997.

Julia Sierkowa

HISTORIA ZAŁOŻENIA POLONISTYKI NA CHMIELNICKIM UNIWERSYTECIE NARODOWYM

Uwzględniając historyczną odpowiedzialność stosowno przyszłych pokoleń oraz obiektywną konieczność w kreowaniu dawnych tradycji i ścisłych kontaktów między ukraińskim a polskim narodami, biorąc pod uwagę wspólną przeszłość i nabyte doświadczenie współpracy, również akceptując europejską drogę rozwoju Ukrainy zostaje podpisana w roku 2002 Umowa o współpracę między Instytutem Mechaniki i Informatyki Chmielnickiego Uniwersytetu Narodowego a Wydziałem Mechaniki Politechniki Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki, która staje się potężnym bodźce

do intensyfikacji współpracy między uczelniami Polski. Co najważniejsze w roku 2003 na Uniwersytecie zostaje wprowadzone nauczanie języka polskiego jako fakultatyw dla studentów kierunku mechaniki i informatyki, a po roku jako lektorat obowiązkowy. We wrześniu 2004 roku zostaje założone Polsko-Ukraińskie Centrum, któremu, dzięki staraniom «miłośników języka polskiego», Rektor przydziela pomieszczenie o czterech salach (130 m²). W maju 2006 r. odbyło się uroczyste otwarcie Centrum jako laboratorium języka i kultury polskiej, które było możliwe dzięki dużemu wsparciu Rządu Polskiego i Stowarzyszenia Wspólnoty Polskiej oraz inicjatywie Zjednoczenia Nauczycieli Polskich na Ukrainie, z którym w 2006 r. zostało zawarto porozumienie w sprawie wspólnych działań między CPU jako jednostką Uniwersytetu a Zjednoczeniem Nauczycieli Polskich w Chmielnickim jako organizacją polonijną, przedstawiającą interesy Polaków.

W roku 2007 zostaje wprowadzona nauka języka polskiego jako przedmiot obowiązkowy dla studentów (stopniowo od I do V roku studiów) kierunku Filologia Ukraińska na Wydziale Humanistyczno-Pedagogicznym. Taka nauka języka polskiego na tym kierunku obejmowała przedmioty następujące: stosowany kurs języka polskiego, fonetykę, morfologię, syntaksys, porównawczą leksykologię, historię języka polskiego, literaturoznawstwo. Studenci mieli egzaminy i zaliczenia z tych przedmiotów. Po ukończeniu studiów w załącznikach do dyplomów poczyniono wpis: «z prawem nauczania języka polskiego w szkołach publicznych», co umożliwiło im łatwiejsze znalezienie pracy. Takim sposobem Ukraińcy przekształcali się w Polonistów, oczywiście doksztalając się zocznie na Podyplomowych Studiach Polonistycznych.

Nowym etapem rozwoju polonistyki był rok 2012, kiedy to po raz pierwszy na Wydziale Humanistyczno-Pedagogicznym Chmielnickiego Uniwersytetu Narodowego przeprowadzono rekrutację studentów w kierunku przygotowania «Filologia. Tłumaczenie (polski, rosyjski)». Powstaje Katedra Sławistyki za zgodą Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy, przy wsparciu Rektoratu, Konsulatu Generalnego RP w Winnicy i Chmielnickiego Oddziału ZNP na Ukrainie.

Działalność katedry ma na celu: nauczanie dyscyplin polonistycznych; opracowanie metod nauczania w/w dyscyplin, metodologia tworzenia literatury edukacyjnej; zapewnianie i

koordynacja badań naukowych w dziedzinie polonistyki; promocja kultury i historii Polski w środowisku ukraińskim.

W 2017 roku, zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy, zostało otwarte studia magisterskie w specjalności «Filologia. Języki słowiańskie i literatury (wraz z translatoryką), pierwszy – polski» (studia dzienne i zaoczne).

W 2018 r. na zlecenie Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy została otwarta nowa specjalność: «Specjalność nauczycielska (język polski i literatura)» pierwszego stopnia.

W Katedrze Sławistyki Wydziału Humanistyczno-Pedagogicznego pracują na pełnych etatach 10 pracowników naukowych z których 6 o tytułach doktorów, 1 adiunkt, w tym dwóch po studiach polonistycznych w Polsce, którzy prowadzą zajęcia z zakresu polonistyki i przekładoznawstwa oraz innych przedmiotów (5 z nich mają polskie pochodzenie i posiadają Karty Polaka). Kierownikiem Katedry jest doktor Nelya Podlevska.

Pracownicy naukowi katedry pracują nad badaniem teoretycznych i stosowanych aspektów języka polskiego, literatury, historii i kultury Polski. Szczególnie miejsce zajmują studia związane z językoznawstwem kontrastywnym.

Wspólnym tematem badawczym są «Problemy filologii polskiej i ukraińskiej: historia i współczesność», którego składniki posiadają dziedziny następujące: teoria i metodyka nauczania języka polskiego (Oksana Dutkowska, Iryna Sashko), teoria literatury (Ludmyła Stanislawova, Juliia Serkova), metodyka nauczania literatury i języka polskiego, ukraińskiego (Inna Goriachok, Nela Podlevska); współczesny ukraiński język literacki (Nataliia Torchinska); literacka onomastyka (Mykhailo Torchynskiy, Ludmyła Tereshchenko); historia i kultura Polski (Iryna Sashko i Juliia Serkova); językoznawstwo kontrastywne (Iryna Sashko, Ludmyła Stanislawova, Mykhailo Torchynskiy, Nataliia Torchinska).

W latach 2012–2018 zostało napisano przez pracowników naukowych około stu prac, w tym ponad 30 w międzynarodowych publikacjach.

W 2015 r. rozpoczęto publikacje zbiorów prac naukowych «Studia Sławistyczne: językoznawstwo, literaturoznawstwo, dydaktyka», w której pracownicy naukowi, doktoranci i absolwenci mogą publikować wyniki swoich badań.

Kolejnym nowym etapem w poszerzaniu horyzontów współpracy międzynarodowej w latach 2012–2018 zostało uruchomienie 6 projektów międzynarodowych przez Katedrę Sławistyki: «Polonijne Centrum Multimedijne», finansowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. Projekt został zrealizowany wspólnie ze Stowarzyszeniem Integracja «Europa-Wschód» (Kielce, Polska) – 2012; «Rozwój polskiej edukacji na Ukrainie po przez wsparcie Katedry Sławistyki na Uniwersytecie Chmielnickim», którego głównym celem było rozwój polskiej edukacji na Ukrainie. Dotacja została przyznana Katedrze Sławistyki przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP w ramach grantu «Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej w 2014 r.»

W 2015 roku Katedra Sławistyki we współpracy ze Stowarzyszeniem «Integracja Europa – Wschód» otrzymała kolejną dotację z Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP dla realizacji następnego międzynarodowego projektu «PL + UA = UE. Polsko-Ukraińskie Spotkania na szlaku do Zjednoczonej Europy », w ramach projektu «Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej w 2015 roku», którego głównym celem było wspieranie rozwoju języka polskiego na Ukrainie poprzez zastosowanie innowacyjnych metod nauczania języka polskiego jako obcego.

«Nowe kwalifikacje – nowe możliwości. Wsparcie Katedry Sławistyki na Uniwersytecie Chmielnickim, współfinansowany przez Fundację Pomoc Polakom na Wschodzie w ramach opieki Senatu RP nad Polonią i Polakami za granicą. Projekt został zrealizowany wspólnie z Uniwersytetem Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie oraz ze Stowarzyszeniem «Integracja Europa-Wschód» (Kielce, Polska) w latach 2017 i 2018; «Magiczną drogą z językiem polskim w Górach Świętokrzyskich» współfinansowana przez Fundację Pomoc Polakom na Wschodzie w ramach projektu «opieki Senatu RP nad Polonią i Polakami za granicą».

Dzięki realizacji tych projektów Katedra uzyskała nowoczesne, tradycyjne i multimedijne materiały do nauki języka polskiego, pomoce naukowe i dydaktyczne; zaawansowane szkolenia na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisja Edukacji Narodowej w Krakowie dla pracowników naukowych Katedry Sławistyki. Również studenci mieli okazję pogłębić wiedzę językową odbyć praktykę tłumaczeniową w Kielcach.

Katedra Sławistyki zorganizowała 3 międzynarodowe konferencje naukowo-praktyczne z udziałem naukowców-lingwistów z ukraińskich uczelni oraz naukowców z Polski przy wsparciu Konsulatu Generalnego RP w Winnicy.

Międzynarodowa konferencja naukowa i praktyczna «Język polski w ukraińskiej edukacji – perspektywy w aspekcie integracji europejskiej» (22 października 2014 r.). Konferencja odbyła się w ramach międzynarodowego ukraińsko-polskiego projektu «Rozwój polskiej edukacji na Ukrainie dzięki wsparciu Katedry Sławistyki w Chmielnickim Uniwersytecie Narodowym», realizowanym przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP w ramach grantu «Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej w 2014 roku».

Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Praktyczna «Kompetencje językowe podstawą sukcesu zawodowego i społecznego w Europie» (18 listopada 2015 r.), odbyła się w ramach międzynarodowego ukraińsko-polskiego projektu «PL + UA = UE-Polsko-ukraińskie spotkanie na szlaku do Zjednoczonej Europy», realizowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP w ramach grantu». Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej w 2015 r. W konferencji wzięło udział 123 naukowców.

Międzynarodowe sympozjum naukowe «Człowiek-komunikacja-kultura. Debata naukowa nad zmianami społeczno-kulturalnymi we współczesnej Europie» (02 czerwca 2016), w której uczestniczyło 34 naukowców, w tym profesorowie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (Polska) Krzysztof Liśniewski i Piotr Kopiec, naukowcy Uniwersytetu Chmielnickiego i nauczyciele języka polskiego w szkołach z polskim językiem nauczania obwodu Chmielnickiego.

Międzynarodowa konferencja naukowa «Represje wobec Polaków i innych narodowości na Podollu: ich rola i miejsce w historii regionu» (23–24 listopada 2016 r.), która odbyła się wraz z Akademią Pedagogiczno-Humanistyczną w Chmielnickim, dofinansowana przez Konsulat Generalny w Winnicy. W konferencji wzięło udział około 100 naukowców.

Studenci Katedry Sławistyki biorą udział: w konferencjach naukowych, konkursach prac naukowych studentów, w olimpiadach tematycznych z języka polskiego, literatury i historii Polski, konkursach recytatorskich.

Polsko-Ukraińskie Centrum funkcjonując przy Katedrze Sławistyki jako laboratorium języka i kultury polskiej, we współpracy z Chmielnickim Oddziałem Zjednoczenia Nauczycieli Polskich Ukrainy corocznie organizuje Olimpiadę Literatury i Języka Polskiego, Olimpiadę Historii Polski, Dyktando polskie na Ukrainie «Ja piszę, Ty piszesz, My piszemy po polsku», konkurs naukowych prac studentskich «Śladami kultury polskiej na Podollu».

19 maja 2018 na Uniwersytecie Chmielnickim została zorganizowana V edycja ogólnoukraińskiego Dyktanda z języka polskiego "Ja Piszę, Ty piszesz, My piszemy po polsku ..." przy wsparciu Fundacji Wolność i Demokracja (Polska).

Praktyka studentów jest integralną częścią procesu szkolenia specjalistów w instytucjach szkolnictwa wyższego. Zgodnie z programami uczelni wyższych warunki praktyki zawodowej stanowią 20–25 % całkowitego czasu akademickiego. Organizacja praktycznego szkolenia studentów jest uregulowana w Regulaminie dotyczącym praktyki studentów wyższych uczelni.

W ramach projektu studenci-poloniści Chmielnickiego Uniwersytetu Narodowego w czerwcu 2015 r. odwiedzili Kielce (Polska), aby zdobyć umiejętności językowe: odwiedzenie wykładów, zajęć praktycznych, prowadzenie badań z zakresu filologii polskiej, komunikowanie się z native speakerami, zapoznanie ich z dziedzictwem historycznym i kulturowym Polski. Studenci-poloniści odbywają praktykę pedagogiczną, ucząc języka polskiego uczniów w szkołach średnich w regionach Chmielnickiego.

Moodle (moodulowe dynamiczne środowisko uczenia się obiektowego, które może być wykorzystywane jako platforma do e-learningu). Moodle jest bezpłatnym, otwartym systemem zarządzania uczeniem się, który wdraża filozofię «pedagogiki konstruktywizmu społecznego» i koncentruje się przede wszystkim na organizowaniu interakcji między nauczycielem a uczniami, choć nadaje się również do organizowania tradycyjnych kursów na odległość, a także do wspierania edukacji w pełnym wymiarze godzin.

Na Katedrze Sławistyki utworzono ponad 50 kursów szkoleniowych (wykłady, ćwiczenia, testy, sprawdziany) dla studentów do nauki materiałów w moodulowym środowisku. Nauczyciele akademicy pracują stale nad rozszerzaniem, pogłębianiem i ulepszaniem materiałów dydaktycznych w moodulowym środowisku z

nauczanych dyscyplin – edycji przewodników naukowych z języka i kultury polskiej.

Treść pracy wychowawczej ma na celu uzyskanie przez studentów doświadczenia edukacyjnego, które zapewniłoby realizację interesów państwa, społeczeństwa w sferze obywatelsko-moralnej, zawodowej, umysłowej, estetycznej i środowiskowej. Kształtowanie sylwetki nauczyciela-polonisty w środowisku wielokulturowym jest podstawowym zadaniem Katedry Sławistyki jak również kształtowanie pozycji przyszłego filologa świadomego potrzeb językowo-kulturowych polskiej mniejszości narodowej i sprawiedliwości. W tym celu stosowane są skuteczne formy i metody pracy z młodzieżą studencką, które stanowią normy humanizmu i demokracji.

Kształtowanie postaw patriotycznych i wzmocnienie szacunku do kultury polskiej, zapoznanie studentów z najważniejszymi wydarzeniami historii XX wieku, udziałem Polaków i Ukraińców w dziejach walki wyzwoleniczej, odwiedzanie miejsc czci pamięci Polaków – stanowi ważny element w systemie edukacji na Katedrze Sławistyki.

Inna Werżykowska

OBRAZ MIŁOŚCI MAŁŻEŃSKIEJ W NOWELI BOLESŁAWA PRUSA «KAMIZELKA»

W przysiędze małżeńskiej słowami: «Ślubuję, że cię nie opuszczę aż do śmierci» zapewniamy o swojej dożgonnej bliskości. Wymawiając je jako nowożeńcy, zobowiązujemy się do przeżywania razem wszystkich sfer życia, planowania życia tak, aby nie rozstawać się na długo bez konieczności, oraz potwierdzamy i wzmacniamy pierwsze ślubowanie dotyczące miłości, w którym złożyliśmy się sobie w darze – naucza ks. Stanisław Gancarek [8].

Podobnie również w noweli Bolesława Prusa *Kamizelce*, która ukazała się w 1882 r., jest mowa o wielkim uczuciu, które cechuje dwojga ludzi, złączonych przysięgą małżeńską. Podmiot mówiący w utworze pokazuje, że pomimo smutku i cierpienia, zawsze jest miejsce na miłość. Bohaterów dosięga wielkie nieszczęście, nie zważając na nie starają się dostrzegać pozytywne cechy życia w każdej chwili spędzonej razem.

Od pierwszych słów noweli narrator umiejętnie robi rozłożenie akcentów: *Niektórzy ludzie mają pociąg do zbierania osobliwości, kosztowniejszych lub mniej kosztownych, na jakie kogo stać. Ja także posiadam zbiorek, lecz skromny, jak zwykle w początkach. Jest tam mój dramat, który pisałem jeszcze w gimnazjum na lekcjach języka łacińskiego... Jest kilka zasuszonych kwiatów, które trzeba będzie zastąpić nowymi, jest... Zdaje się, że nie ma nic więcej, oprócz pewnej bardzo starej i zniszczonej kamizelki* [3].

Z powyższych słów można by sądzić, że narrator po prostu planuje poprowadzić czytelnika śladem codziennych, niewesołych losów, a co za tym idzie – materialnych przemian tytułowej kamizelki. Stanowi ona bowiem punkt dojścia ciekawie skomponowanego wyznania opowiadacza, który jest zbieraczem osobliwości zafascynowanym tchnieniem minionych dni. Na liście przedmiotów należących do kolekcji znajdują się zasuszone kwiaty, jako świadectwo pewnej skłonności do sentymentalizmu oraz dramat pisany przez niego w gimnazjum i rzeczewości kamizelka, która była czyjaś własnością długo. Ten przedmiot użytku powszedniego, znaczący w sferze tak zwanej kultury materialnej dnia codziennego, zostaje już na początku zaprezentowany zgodnie z regułami, które sformułował Prus teoretyk: *«Opis rzeczy, [...] nie powinien być faktograficzny, martwy, ale żywy, dramatyczny»*.

Demonstracja obiektu i dokładny opis ujawniający znaczące szczegóły jego wyglądu zmierzają ku rozbudzeniu ciekawości czytelnika, a zarazem animizacji martwego przedmiotu [2]: *Przęd spłowiąły, a tył przetarty. Dużo plam, brak guzików, na brzegu dziurka, wypalona zapewne papierosem. Ale najciekawsze w niej są ściągacze. Ten, na którym znajduje się sprzączka, jest skrócony i przyszyty do kamizelki wcale nie po krawiecku, a ten drugi, prawie na całą długości, jest pokłuty zębami sprzączki* [3]. Narrator doskonale pamięta historię małżeństwa z naprzeciwka. Wiedli spokojne, szare życie, wstawali dość rano, pili herbatę z blaszanego samowaru i razem wychodzili do miasta. *Ona na lekcje, on do biura. Był to drobny urzędniczek, który na naczelników wydziałów patrzył z takim podziwem jak podróżnik na Tatry. Za to musiał dużo pracować po całych dniach (...). Byli to ludzie młodzi, ani ładni, ani brzydzy, w ogóle spokojni (...), pani była znacznie szczuplejsza od męża, który miał budowę wcale tęgą* [3]. Pewnego dnia w życiu bohaterów rozpoczyna się prawdziwy dramat. Dosięga ich bezwzględna ręka siły wyższej, której nie można

już pokonać, można się jedynie pogodzić ze swoim przeznaczeniem: *Jakoś w lipcu Pan zaziębił się, zresztą nie bardzo. Dziwnym jednak zbiegiem okoliczności dostał jednocześnie tak silnego krwotoku, że aż stracił przytomność.* Widząc zbliżające się nieszczęście spędzają ze sobą, jeżeli to tylko możliwe, każdą chwilę [5].

Ona za wszelką cenę pragnęła go wyciągnąć z choroby, niestety bezskutecznie. Choroba postępowała, mąż był coraz słabszy i coraz chudszy. Za wszelką cenę chciał zachować pozory zdrowia, aby nie martwić zapracowanej i wiecznie zatroskanej żony. Dokonał więc drobnego oszustwa i skrócił pasek kamizelki, po czym radośnie oznajmił, że nabiera ciała i że jest to chyba oznaka powrotu do zdrowia. [6] Pewnego dnia ze zdumieniem spostrzegł, że kamizelka faktycznie stała się na niego przyciasna, mimo że tym razem niczego przy niej nie majstrował. Nie wie, że w tym samym czasie żona, chcąc dodać mu otuchy, przesuwała w kamizelce sprzączkę, co powodowało ten sam efekt [5]. Pomimo usilnych starań mężczyzna odszedł w październiku, zostawiając młodą żonę w żałobie. Kobieta sprzedała niepotrzebne rzeczy i opuściła miejsce, gdzie przez kilka ostatnich miesięcy toczyła się tak wielka walka miłości ze śmiercią. *Nieba już prawie nie było nad ziemią. Padał tylko śnieg taki gęsty i zimny, że nawet w grobach marzły ludzkie popioły. Któż jednak powie, że za tymi chmurami nie ma słońca...* [3].

Po pewnym czasie narrator kupił kamizelkę od handlującego starzyzną Żyda i zorientował się w mistyfikacji oraz wzajemnym «oszukiwaniu» się małżonków. Kamizelka stała się dla niego symbolem miłości tych dwojga, dążności do zapewnienia ukochanej osobie spokoju i radości nawet za cenę kłamstwa. Utwór jest zakończony metaforyczną puentą, będącą wyrazem nadziei na istnienie gdzieś na świecie prawdziwej, szczerzej i bezinteresownej miłości. Kamizelka staje się wtedy symbolem wielkiego poświęcenia małżonków, wzajemnego oszukiwania się, które miało na celu uspokojenie ukochanej osoby [6].

Kobieta nie okłamuje umierającego męża dlatego, że go kocha. Robi to z tego samego powodu, dla którego chwilę wcześniej pacjenta wprowadzał w błąd lekarz. Oszukuje, aby odsunąć świadomość śmierci, aby – jak to ujął Philippe Ariès – wygnać śmierć, ukryć ją. Zachowuje się tak dlatego, że podobny mechanizm wpisany był w świadomość współczesnych ludzi, w świadomość Europejczyków.

Żona chorego urzędnika postępuje według najważniejszej w drugiej połowie XIX wieku zasady, wyznawanej początkowo przez lekarzy, którzy uciekali od roli «wysłanników śmierci», a następnie przez wszystkich. Zasada ta brzmi: «najważniejsza rzecz to uspokajać». [1, s.554] Ukrywanie bolesnej prawdy o nadchodzącym kresie życia było procesem normalnym, powszechnym, a nawet – oczywistym. Kobieta wiedziała, że należy „unikać manifestowania wzruszeń i patetycznych rozmów, utrzymać klimat codziennej banalności; pod tym warunkiem chory może zachować swoje morale» [7].

Świat, który przedstawia Prus w *Kamizelce* w pewnym momencie staje się wielki i wzruszający, on pokazuje, że ci ludzie przeciętni okazali się zdolni do bohaterstwa i ofiary. Prus jak gdyby chce zadokumentować, że, aby znaleźć prawdziwą «wielkość duszy», nie trzeba szukać, jak romantycy to czynili, tematów niezwykłych, bo znajdzie się ona wokół nas – i że można odczuwać prawdziwe «serca bicie», patrząc na świat realistycznie, nie tylko z idealistycznego koturnu. – To jest jedna cecha noweli. Następnie Prus interesuje się społecznymi warunkami bytu bohaterów: ich ubóstwem, nadmierną pracą, środkami, którymi rozporządzają podczas choroby itd. – kwestie społeczne, to drugi rys utworu. Ale to jeszcze nie wszystko: Prus ogarnia przedstawiony fragment życia nie tylko ze stanowiska społecznego, lecz i filozoficznego. Nie tylko o krzywdę społeczną mu chodzi, ale o coś więcej, o krzywdę losu, o najwyższe przyczyny cierpienia i nieszczęścia, o ostateczną sprawiedliwość. Ogarnięcie takich szerokich horyzontów musiało, rozumie się, usunąć ciasną dydaktykę, bezpośrednią praktyczność utworu, znika ona wobec rzeczy ważniejszej, wobec życia samego: na planie pierwszym staje człowiek i jego cierpienie – kapitalna i podstawowa cecha szczytowych kreacji twórczości Prusa [4, s. 16].

Bibliografia

1. Ariès P. Człowiek i śmierć. Warszawa, 1989. S. 549–555.
2. Bobrowska B. «Kamizelka» czy «Śnieg» – czyli o «perspektywach na całość bytu». *Małe narracje Prusa*. Warszawa, 2003. S. 21–38.
3. Bolesław Prus w oświetleniu najcelniejszych krytyków / zebrał L. Ogińska. Warszawa : Wydawnictwo «Pomoc Szkolna», 2016. S. 16–35.

4.Kamizelka Bolesława Prusa jako historia miłości. URL: <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/lektury/20675-kamizelka-boleslawa-prusa-jako-historia-milosci.html>

5.Kamizelka. URL: Режим доступу: **Ошибка!**

Недопустимый объект гиперссылки.

6.Odwaga czerpana z milczenia. «Kamizelka» jako ministudium śmierci. URL: <https://niewinni-czarodzieje.pl/odwaga-czerpana-z-milczenia-kamizelka-jako-ministudium-smierci>

7.Prus B. Kamizelka. URL: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/kamizelka/>

8.Ślubuję, że cię nie opuszczę aż do śmierci. URL: **Ошибка!**

Недопустимый объект гиперссылки.

Sofia Widlacka

JĘZYK REKLAMOWY: FUNKCJA PERSWAZYJNA W REKLAMIE PRASOWEJ I TELEWIZYJNEJ

Zdaniem Jerzego Bralczyka: «Język jest najbardziej naturalnym narzędziem perswazji, a reklama jest jej rodzajem najczęściej spotykanym» [1, c. 7]. Reklamodawcy wykorzystują różnorodne środki reklamowe w celu oddziaływania na odbiorcę. Zasób chwytów audiowizualnych jest dość obszerny, lecz ważniejszą częścią reklamy są slogany, na których koncentrują się językowe chwytły perswazyjne [1, c. 7].

Aby tekst dobrze działał na odbiorcę, powinien być zrozumiały. Dobre pierwsze wrażenie służy wywołaniu zainteresowania i wzbudzeniu chęci posiadania tego, co się reklamuje. Pomimo tego komunikat ma być łatwy do zapamiętywania, sensowny i niebanalny.

Według Jerzego Bralczyka: «Reklama może być przedstawiona jako specyficzna gra między nadawcą i odbiorcą. W grze jest wiele zabawy i wiele walki» [1, c. 8]. Reguły tej gry ustala nadawca, lecz o skuteczności decyduje odbiorca, bo jest najważniejszy w takiej dwustronnej komunikacji. Nadawca ma za zadanie dopasować się do odbiorcy, wykorzystać takie środki językowej perswazji, by zrobić wrażenie jak najpełniejszego dostosowania się do jego potrzeb. Innym sposobem oddziaływania jest narzucanie odbiorcy woli nadawcy,

często przez przedstawianie pożądanego zachowania (w tym wypadku kupna produktu lub usługi) jako obowiązującej normy.

Bogactwo języka pozwala na wprowadzenie do komunikatu reklamowego takich konstrukcji słownych, które odbiorca powinien odczytać i zrozumieć, odwołując się do swojego zasobu wiedzy. Podobne zagadki muszą przede wszystkim atrakcyjnie informować o cechach towaru, ale jednocześnie dostarczać odbiorcy satysfakcji po wiernym odczytaniu treści. Przykładem ilustrującym powyżej opisany chwyt jest wykorzystanie leksemów oraz frazeologizmów o dwóch lub więcej znaczeniach, z których każde może być uznane przez odbiorcę za główne. Które znaczenie jest ważniejsze, rozstrzyga zazwyczaj kontekst. Słyszac podobną konstrukcję słowną, potencjalny konsument będzie musiał zastanowić się przez chwilę. Prawidłowe odczytanie sensu dostarczy mu satysfakcji, przez co lepiej zapamięta reklamę i z większym prawdopodobieństwem skorzysta z tego, co się reklamuje.

Jak zaznaczono powyżej, skuteczność reklamy zależy od tego, czy odbiorca ją dostrzeże i zapamięta. Innym sposobem na przyciąganie uwagi odbiorcy jest wywołanie komizmu. Reklamodawcy wykorzystują zabawne gry słowne, tworzą neologizmy, nowe znaczenia znanych wyrazów, modyfikują frazeologię. Jeśli np. pomyłka polegająca na przypisaniu wyrazowi innego sensu niż ten, który sugerował nadawca, zostanie natychmiast ujawniona, powstanie silny efekt komiczny. Dobry nastrój, ogólny stan rozluźnienia oraz doniosły i jasny komunikat zostaną w podświadomości. Jeżeli reklamowany produkt wywołuje u odbiorcy pozytywne uczucia, będzie bardziej skłonny go kupić, bo ważne jest przyciągnięcie i utrzymanie przez chwilę uwagi odbiorcy, a także przysporzenie mu takiej satysfakcji estetycznej, która wywoła jego pozytywny stosunek do reklamy produktu, a następnie wywoła jego pozytywny stosunek do samego produktu, co w konsekwencji wywoła decyzję o zakupie.

Najczęściej występującym zjawiskiem w reklamie jest polisemia i to ona stanowi główne źródło niejednoznaczności w hasłach reklamowych. Stosowane są zarówno pojedyncze leksemy, jak i całe połączenia wyrazowe. Dwuznaczność oparta na polisemii polega najczęściej na zestawieniu dwóch rzeczywistości: przedstawionej w spocie i pozareklamowej. Jedno ze znaczeń frazeologizmu albo leksemu zazwyczaj można odnieść do sytuacji w reklamie, a drugie do reklamowanego produktu lub usługi. Dwuznaczność frazeologiczna

opiera się głównie na konfrontowaniu znaczenia dosłownego i przenośnego [3, c. 265].

Dwuznaczność homonimiczna jest stosowana w reklamach rzadziej niż polisemia. Dla zwrócenia uwagi potencjalnych klientów nadawcy reklamy wykorzystują całkowitą i częściową zbieżność brzmieniową pojedynczych leksemów, a także przypadkową zbieżność kontekstową [2, c. 81–82]. Podstawową funkcją jaką pełni dwuznaczność homonimiczna, pomimo funkcji rozrywkowej, która wyraża się o wiele słabiej niż w przypadku polisemii, jest funkcja uatrakcyjniania brzmieniowego hasła, najczęściej poprzez powtarzanie jednakowo brzmiących wyrazów, które są pozbawione związków znaczeniowych, w ciągu jednego zdania. Także, dzięki homonimii, reklamodawca może za pomocą mniejszej ilości słów przekazać więcej treści.

Otóż, kluczową rolą w kreacji sloganów reklamowych jest zbudowanie w nich wiarygodności marki. Jeżeli odbiorca uzna, iż hasło reklamowe jest na tyle dobre i zaspokaja wszystkie jego potrzeby, wówczas poziom zaufania odbiorcy do marki wzrośnie.

Twórcy reklam wypracowali sobie unikalny kod językowy w komunikacji między potencjalnymi klientami. Ciągłe wymyślają nowe środki perswazji, aby zapewnić popyt na to, co produkują. Poprzez stosowane techniki perswazyjne nadawcy reklamowi umiejętnie kształtują sposób myślenia konsumentów, zaglądając do najskrytszych zakamarków ich umysłów, a dwuznaczność od dłuższego czasu jest uważana za jeden z najbardziej skutecznych chwytów reklamowych.

Bibliografia

1. Bralczyk, J. Język na sprzedaż. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2004. 327 s.
2. Bralczyk J. Reklamowe gry i zabawy. Łódź : Aida Media, 1999. 215 s.
3. Buttler D. Polski dowcip językowy. Warszawa, 2001. 317 s.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Алексєєнко Галина, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент *Н. В. Подлевська*.

Баландюк Наталія, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент *Н. М. Торчинська*.

Брильянт Євгенія, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент *Н. В. Подлевська*.

Вержиковська Інна, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач *І. С. Сашко*.

Відлацька Софія, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач *Л. В. Терещенко*.

Гнатюк Любов, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач *І. С. Сашко*.

Горячок Інна Владиславівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Гринь Ірина, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і

література»). Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор **М. М. Торчинський**.

Делюра Себастьян, кандидат гуманітарних наук (літературознавство), кафедра україністики, Варшавський університет.

Дудко Марія, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Н. М. Торчинська**.

Дурач Каріна, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач **Ю. І. Серкова**.

Дячок Марина, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Л. Л. Станіславова**.

Євин Максим, студент III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Н. М. Торчинська**.

Замашнюк Ірина, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Н. М. Торчинська**.

Кациця Альона, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач **Л. В. Терещенко**.

Каштан Ольга, студентка IV курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного

університету (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор **М. М. Торчинський**.

Кметь Анастасія, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Н. М. Торчинська**.

Коваль Марина, магістрантка I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор **М. М. Торчинський**.

Красноголовець Заругі, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **І. В. Горячок**.

Мітіна Надія, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач **І. С. Сашко**.

Мороз Тетяна, аспірантка Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, м. Київ.

Олійник Любов Валентинівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Павлюк Олексій, магістрант I курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач **І. С. Сашко**.

Подлевська Неля Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Поліщук Ольга, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного

університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Н. М. Торчинська**.

Ранюк Оксана Петрівна, викладач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Римар Катерина, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **І. В. Горячок**.

Серкова Юлія Іванівна, старший викладач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Станіславова Людмила Леонідівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології, декан гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету.

Терещенко Людмила Вікторівна, старший викладач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Тишовець Ірина, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Л. Л. Станіславова**.

Торчинська Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Торчинський Михайло Миколайович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Францкевич Олег, магістрант II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач **Ю. І. Серкова**.

Хименюк Марина, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Н. В. Подлевська**.

Хмелюк Наталія, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Л. Л. Станіславова**.

Царалунга Інна Богданівна, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Шевчук Марія, студентка III курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент **Н. М. Торчинська**.

Ямкова Яна, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – старший викладач **Л. В. Терещенко**.

Янзюк Дар'я, магістрантка II курсу гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету (спеціальність «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська»). Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **І. В. Горячок**.

**За достовірність інформації і відсутність плагіату
відповідальність несуть
автори наукових статей**

**Свої зауваження, побажання і пропозиції
можна висловити
в електронних повідомленнях за адресою *ksf2013@ukr.net***

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО,
ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск шостий

Голова редколегії *Подлевська Н. В.*
Відповідальна за випуск *Торчинська Н. М.*
Технічний редактор *Торчинський М. М.*

**Підписано до друку 21.10.2019 р.
Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 9,88**

Наклад 100. Замовлення №3456

**Віддруковано з оригінал-макету замовника
Друк: ФОП Бідюк Є. І.**

**Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції**

